A MAI MAGYAR KÖZÉPOSZTÁLY IDEOLÓGUSAI

Irta: KEMÉNY GÁBOR (Budapest)

A magyar középosztályt a történelmi tradiciók, a kormánypárti módszerek s a szociális gátlások egyformán determinálták újabban is a mentalitásbeli statusquo fenntartására. A háború ellen eszébe sem jutott tiltakozni, a végső győzelemben pillanatra sem kételkedett, az országnak és saját régi poziciójának összeomlása s a forradalmak majdnem egyszerre döbbentették a megváltozott viszonyokra. Hozzá volt szokva az engedelmességhez és mint minden kormányt, a Tanácsköztársaság kormányát is szivesen kiszolgálta volna. Törvényalkotásra, iskolák vezetésére, sőt az irodalom irányitására is bőven akadtak vállalkozó szellemek a régi polgári ideológia hajlongó dervisei között. A gyorsan pergő események megtanitották arra, hogy álarcát villámgyorsasággal változtassa meg, mikor új nap kel fel a láthatáron. Alig telt el kilenc hónap s máris átvedlett az októbrizmuson, a bolsevizmuson s természetes, hogy szivből üdvözölte az ellenforradalmat, mert ennek a pártolásához nem kellett álarcot tennie. Elővehette régi, hazafias, de antiszociális frázisait, — csak a régi pozicióját nem lelte már. Gazdasági helyzete új szociális meggondolást követelt, amire hiányzott az értelmi és szociális ráneveltsége. Azt még a legsötétebb reakciósok is érezték, hogy nem lehet ott folytatni, ahol 1914-ben vagy 1918-ban abbahagyták: — de hova forduljanak új ideológiáért? Lehetett-e az ellenforradalom atmoszférájában a háború előtti magyar radikálisokhoz fordulni? Nem lehetett, mert az ellenforradalom új magyarsága a radikálizmust idegen szellemi terméknek tartotta s azért sem lehetett, mert a háború előtti radikalizmus vezetői nem voltak láthatók. Ady Endre már nem élt, az emigránsok a határon kivül, az októberi Móricz Zsigmond a régmultba menekül s történeti regényeihez gyüjt anyagot.

Az októberi Móricz Zsigmondnak még belső ügye a magyar átalakulás, melynek alfája és omegája a földreform. Reformgondolatait eddig tételesen nem fejezte ki, de regény alakjai nagy problémáktól terhesek. Hősei nem igazi parasztok, (parasztoknak nagyon is urak) és nem igazi urak, (uraknak nagyon is parasztok) de a magyar sorsprobléma hordozói. 1918-ban elérkezettnek látszik a megvalósulás ideje. Móricz elmegy a nép közé! „Földosztó" parasztok közt jár Kisujszálláson, Kabán, Balmazujvároson stb. stb. Népszavazás cimü szociálpolitikai tanulmányában számol be tapasztalatairól. Élesen világit rá a parasztok és urak ősi, ellenséges viszonyára. Bevilágit a cselédnyomor rejtelmeibe s az igazságtalan adózás dzsungeljébe. (Balmazujváros lakói 6000 hold után több adót fizetnek, mint az uraság 38.000 hold után). Rámutat arra a tragikus szakadásra, amelyben a középiskolába került parasztgyerek ruhájával együtt multját, emlékeit, régi életirányát, egész parasztegyéniségét leveti, miután elhitetik vele, hogy szülei alsóbbrendü lények és „csak ha miniszter lesz, vagy egri érsek, akkor engedheti meg magának azt a szeszélyt, hogy anyját felhozza egy napra s bizalmas körben az asztalfőre ültesse „egyszerű, de becsületes" szülőjét." M. Zs. 1918 előtt csak regényalakjaival élesztgeti a magyarság, elsősorban a magyar értelmiség szunnyadó szociális lelkiismeretét; 1918-ban, mikor megindul a nyilt harc a két kulturális

réteg között, szociológiai argumentumokkal szeretné alátámasztani eddigi gondolatait. Egynek vallja magát a nincstelen tömeggel s valóságos prófétai ihlettel inti a szellemi és földi kincsek birtokosait, hogy addig segítsenek, amig nem késő... „A tömegek tapogatózó lelke gyorsan tud rombadönteni világokat... Ha a vezető értelmiség nem érti meg a milliók sorsadta igazságát, akkor az történhetik, ami történt a magas és csillogó görög műveltség eloszlása, a római birodalom szétbomlása által: az élet tejfelében habzsoló réteg elmulik minden kiváltságával, kulturájával, tudományával, művészetével együtt: szétgázoltatva a tömeg tipró sarka alatt s törmelékeit, emlékeit csak majd évezredek mulva fogják felfedezni kutatók s megértve csodálni." S végül ezt a jóslatszerű, népies szólást idézi: „Egy tavasznak se' szabad megjönni, hogy meg ne változzon a világ"... Nos: eljött sok tavasz és a világ nem akart megváltozni. M. Zs. pedig elhallgatott. A közeli és távoli multba menekül s az utolsó tiz évben (az 1933 elején megjelent Rokonok cimű regényén kivül) az Uri muri az egyetlen műve, melyben újra felszinre kerül a magyarság megoldatlan problémája. A környezetéből kinőtt magyar ember lelki meghasonlását, a népi és úri osztály közti ellentétet, az európaivá váló magyar kettős életét ábrázolja benne... Kivezető ut nincs... Az „Ég a kunyhó, ropog a nád" vad, kisérteties éneklése közben tűz támad, füstfelhők törnek az ég felé, miközben a regény hőse szivenlövi magát... Ropog a tűz, az állatok veszettül bőgnek, ordítanak... Hajnalban, az Alföld közepén egy tüzfáklya mutat az égre, a tűz, a szent tűz, mely minden rosszat megemészt... A vigjátékká átdolgozott műben az iró happy enddel végzi... Az előzmények változatlanok, de a hős kezéből egy mentő angyal kirántja a revolvert, megbékül és — továbbra is úri muri marad a magyar élet... Ez más szóval azt jelenti, hogy a problémák megoldatlanok maradnak, az iró belefáradt s nem vesződik többé velük...

Móricz Zsigmondhoz tehát nem fordulhattak azok a magyar középosztálybeliek, akik a szociális kérdésekre feleszméltek. Annál fatálisabban hatása alá kerülnek Szabó Dezső-nek, akinél szuggerálóbb hatást alig gyakorolt még iró erre az osztályra. Irói talentumán kivül hatásának két oka van: 1. Ő maga is egész szenvedélyével és meggyőződésével belekerült az ellenforradalom fajvédő áramlatába; 2. szokatlan erkölcsi bátorsága, mellyel a fajvédelmi kurzust támadta, miután — elég hamar — annak népellenes szándékairól meggyőződött. Ez a látszólagos kettősség érthetővé teszi, hogy Szabó Dezsőt sokan félreértették; sokan az erényeit tartották bűnnek, mások a tévedéseit tartották útmutató dogmának. Kevesen tudtak hatása alól menekülni, de még kevesebben tudták követni. Ez utóbbi két forrásból is következett: 1. a magyar középosztály örökletes képtelensége arra, hogy a társadalmi fejlődésén végignézzen, 2. azok a belső ellenmondások, melyek Sz. D. munkáját meghatározzák. Ez utóbbiak már az Elsodort Falu-ban nagy erővel jelentkeznek. Gondoljunk a könyv megjelenési idejére. Kitör az októberi forradalom, de a lelkek nem voltak rá komolyan, tudatosan felkészülve. A forradalom elvetélt: a föld népe nem jut földhöz, a középosztály nem evickél ki a lakájsorsból, az intelligencia az ország minden tájáról Budapestre özönlik. Ebben a nagy kijátszottságban irja meg Szabó Dezső az Elsodort Falut, felvetve a legtermészetesebb kérdést: az idegen népfajok Magyarország testéből oldották meg a maguk problémáit — hát itthon hogyan állunk a magyar fajjal? A levert, megszégyenitett faj minden panasza, megalázása prófétikus megérzéssé nő Sz. D. lelkében s ebből a szenvedélyes megérzésből következik az iró nagy, belső ellenmondása: a magyar

fajjal szemben győzedelmes fajokat lát nemcsak az új határokon kivül, de azokon belül is. A magyar faj kérdését — itthoni viszonylatban is — a zsidó, szláv és germán sorssal állitja szembe s ezzel — nolens volens — még jobban elidegeniti az amúgy is idegenkedő középosztályt a szocializmustól, a radikálizmustól s azt a téves hitet ébreszti fel benne, hogy pl. a zsidóság a radikálizmusban és szocializmusban, mint faj érvényesül. (Sz. D. tudhatja legjobban, hogy ez nem így van. Már 1913-ban a magyar protestantizmus renaissance-a által szerette volna biztositani a magyar jövőt: „Magyarország jövőjére nagy nyereség volna, ha a protestantizmus, ez a hatalmas szolidaritás, a szocializmus harcos orgánumává válna." Sz. D. biztosan nem azért akarta ezt, hogy elzsidósitsa a protestáns egyházat.) Ami pedig a germán és szláv fajnak a magyar faj rovására való érvényesülését illeti, ez ismét szociológiai tévedés. Az országnak teljesen mindegy, hogy tősgyökeres magyarok (Tisza István) vagy germán származású magyarok (Rákosi Jenő) irányitják. Az Elsodort Falu irányának jellemzését azonban nem merithetjük ki a fajvédelmi jelzővel. A megoldást kereső magyarok a fajvédelem Szabó Dezső-i átfogásáig nem tudnak felérni: leegyszerüsitve csak antiszemitizmust látnak a könyvben. S ezért lelkesülnek érte. Holott a könyvnek radikális-szociális tendenciája van. A magyar középosztály determináltsága jelentkezik abban, hogy idegenül fordul el Sz. D. elgondolásának egészséges részétől. Igy maradt itt mindenki egyedül, aki az erők kifejlődését egészen akarta. A kiegyezés utáni korszakban Ady elgondolásában nyilatkozik meg először a korkövetelte szintézis. Szabó Dezső viszont nemcsak végigérzi és végigtekinti a kérdést, de teljes összefüggésében, egészében és jellemző részleteiben ki is fejti a tulajdonképpeni problémát. A magyar középosztály kérdését a többi osztályokkal való összefüggésében látja. Uj magyar ideológia felé c. tanulmány sorozatában (Élet és Irodalom, 1930.) élesen rávilágít az arisztokrata osztály öncélúságára, a munkásosztály céltudatosságára s a középosztály céltalan vergődésére. Gondolatmenete: nálunk a magyar középosztályon, melyet a tudomány, művészet emberein kivül az iparosok, kereskedők alkottak kapitalista réteg emelkedett, mely összefogott az arisztokráciával és klérussal. Ez az új kapitalista réteg a legkönyörtelenebb osztályuralom fenntartására igyekszik s ezzel az osztályuralommal szemben a középosztály legértékesebb része, amelyiknél a szakműveltség szellemi kulturával egyesül, teljesen tájékozatlannak, szervezetlennek, ügyefogyottnak érzi magát. Ez az osztály — Sz. D. megállapitása szerint — „képtelen az intellektuson nyugvó disciplinára, alkalmas a szolgaság legaljasabb nemére, hogy egy nagyobb hatalom mindenre kapható eszköze legyen." A nagyobb hatalom az arisztokrácia, melynek történelmi érdemeit Sz. D. kétségbe vonja: az arisztokrácia harcos érdemei nem egyebek, mint a személyes birtoklás tényei; a világháború után egyetlen történelmi osztály a dolgozó magyar milliók tömegei: a falu népe s a munkásosztály... A magyar középosztály s irodalma csak függvénye az uralkodó osztálynak. Sz. D. javaslatai: a nagybirtok teljes megszüntetése, a főrendiház eltörlése, a-születési jogok kiirtása, az egyházi uradalmak felosztása s a papságnak pusztán a vallásos misszióra való irányitása. Sz. D.-nek nagyon is igaza volt a magyar középosztály jellemzésében s ezért érthető, hogy a középosztály a maga erejével nem tudott ilyen gyökeres változásokat elősegiteni. Ez az elmaradt, szolgalelkű, a dolgozó osztályokkal sem szellemi, sem erkölcsi szolidaritást nem érző, nemzetiségekkel, munkásokkal, parasztokkal szemben gyűlölködő középosztály sem arra nem volt képes,

hogy a háború vérpazarlásai ellen felemelje szavát, sem arra, hogy a kritikus időben a kiváltságokat megsemmisitse s a magyar államot a dolgozó erők demokráciájává tegye... Itt ismét rá kell mutatnunk Sz. D. tévedésére. Hogyan teremtette volna meg az ellenforradalom véres mámorában ez a középosztály a dolgozó milliók nagy szolidaritását, mikor még az októberi forradalom mellé sem tudott őszintén odaállni? Ennek a középosztálynak nem realitások kellettek, nem összefogó eszmék, de romantikus ábrándokra vagy gyilkos széthuzásokra vezető délibábok, Turanizmus kellett ennek az osztálynak, melyről Sz. D. az Élet és Irodalom 1923. évfolyamában — sarlatánnak személyesitve meg, — így ir: „tolvaj kezei szétkutatnak a zsebekben és szivekben. A középosztály lelkesül azon, hogy egy soha meg nem történt multat játszanak." Nagyon igaz ez a megállapitása, viszont itt azok ellen a szellemek ellen küzd, amelyeket 1919-ben ő maga is segitett a világra hozni, a fajvédelmi gondolat szenvedélyes propagálásával.

Az Élet és Irodalom u. e. évfolyamában Levél a tisztviselőkérdésről cimen válaszol egy nyomorúsága miatt panaszkodó tanárnak, ki még panaszai után is kijelenti, hogy „ideálizmusát" nem vesztette el és nehéz küzdelmében is tisztelni fogja „a kellő határokat."

Sz. D. korlátoltságukért hazaárulóknak nevezi a tisztviselőket s többek közt így ir: „Önöknek látniok kellene, hogy a mai állam kapitalista erőhatalmi tényezők intézménye, hogy a magyarság fenmaradásának primitiv feltétele, hogy az állam átalakuljon a magyarság dolgozó tömegeinek jogi intézményévé... Mi lett volna az Önök teendője? Megteremteni az összes dolgozó kéz és dolgozó agy egyetemes szolidaritását az országban... ahol egyetlen óriási szervezetben, egyetlen disciplina alatt, egységes stratégiával és eszközökkel kicsikarták volna a jogtalan erők kezéből a minden becsületes munkát jogaihoz juttató magyar demokráciát."

Igaz, hogy itt sincs világos célkitűzés s az aposztrofált kapitalista tényezőkkel szemben nincs szembeállitva a szocialista tényezők erőhatalma s a termelő eszközök egyeduralmával szemben a termelő eszközök köztulajdonba vétele, de legalább kifejezetten a dolgozó emberek szolidaritásáról van szó, mely magában véve is több az igazi turanizmus és igazi fajvédelem ködös elméleteinél is...

Sz. D. a középosztály összetételének analizisében sem tud a faji szemponttól megszabadulni. Ideszámitja: 1. a nemességet, mely „új dolgokkal nem szerette lökdöstetni lelki pocakját"; 2. a falusi népből; 3. a munkásságból felvergődött elemeket; 4. a germán, szláv, zsidó származásúakat... Szinte lidércnyomásként tér újra meg újra vissza az a gondolata, hogy a negyedik csoport, mint magyargyilkos kurzus árt a magyarságnak. Igy azután a fajvédelmi gondolat gátlásai miatt Sz. D. nem tud megnyugtató szociológiai megoldásokig eljutni, ha a magyar társadalmi élet jellemére, multjára, őshibáira, szerkezetére és még kiaknázatlan lehetőségeire szokatlan erővel is világit rá. A magyar középosztály előtt a szociális látóképesség végtelen lehetőségeit nyitotta meg. A magyar középosztály azonban nem azt veszi ki Sz. D. munkáiból, ami azokban teremtő (az esedékes magyar forradalmi átváltozás gondolatát), hanem azt, ami bomlasztó (a fajvédelem irreális eszméjét). Igy lehetetlen volt a további bomlást, anyagi és erkölcsi lezüllést elkerülni.

1929-ben Vámbéry Rusztem szerette volna a középosztályt megnyerni az — értelmiség szocializmusának. Rámutatott a középosztály értelmiségének függőségi viszonyára s arra, hogy a jól szervezett kapitalizmus hogyan változtatta árúvá a — nem jól szervezett értelmet;

kimutatta, hogy a szocializmus ethikai mozgalom, mely a gazdasági automatizmust emberi igazsággal igyekszik pótolni s ebben a harcban az értelmiség és szocializmus egymásra vannak utalva. Vámbéry előadásán az értelmiség nagy tömegei voltak jelen (a budapesti régi képviselőház zsúfoltan megtelt érdeklődő emberekkel), ami legalább is azt bizonyitja, hogy Magyarország intellektuális rétegei szivesen kiegyeznének már egy reformista szocializmussal, ha — az ipari munkásokon kivül vagy velük párhuzamban lehetne azt megszervezni; de viszont hiányzott a nagybeteg, akiért leginkább értelme lett volna az alakulásnak: hiányzott a honorácior osztály; ami viszont azt bizonyitja, hogy a honorácior osztálynak még ipari munkások nélkül, a fábiánizmus burkolatában sem, azaz: semminemü formájában nem kell a szociálizmus...

Történtek más kisérletek is, melyek a középosztályt kaotikus vergődéséből kimenteni és szilárd talajra állitani szerették volna. Ezek közé tartozik a fiatalon elhunyt Szabó Bertalan Programvázlata. (Budapest, 1931.) Követelései befelé: szociális magyar állam, tervgazdálkodás, szövetkezeti agrártermelés; kifelé: Dunai államok szövetsége. A tervgazdálkodást ugyancsak az ipari termelés reformjára vonatkoztatja, de követeli a holtkézi birtokok megszüntetését, az egyházi birtokok szekularizációját. Őszinte meggyőződéssel harcol az „uri" politika garázdálkodása ellen, az új iskoláért, az új művészeti politikáért, az új házasságjogért, stb.

Hangos argumentumai ellenére is csak az alibi könyvek közé sorozhatók Károlyi Imre sok fölösleges riadalmat és sok naiv lelkesedést kiváltó sárga könyvei, melyekben a kapitalizmus krónikus bűneit ostorozza, hogy végül a szocializmus elleni harcra szólitsa fel Európát, sőt a földkerekség minden kormányait, közben mindenütt bejósolva — für alle Fälle — a kapitalizmus bukását. Rejtett célok szolgálatában állnak Weis István könyvei is. Egy aktiv miniszteri tanácsosnak, a Bethlen nevével szerkesztett Magyar Szemle főmunkatársának kötött poziciója és kötött gondolkozása van. Lehet, hogy tisztán lát azokban a részletekben, melyekben radikálisan mondja ki a véleményét, de annál guzsba kötöttebb a következtetéseiben. A mai magyar társadalom cimű könyvében. (Budapest, 1930.) sok tárgyilagos megállapitás van, de legalább ugyanannyi megkerülése is az objektivitásnak. A középosztályhoz számitja W. elméletileg mindazon elemeket, akik a felső és vagyontalan osztályok között állanak, valóságban azonban csak a hivatalnokokat sorolja ide, hasonlóan Budai D. álláspontjához. A történeti okokat, melyek ezt az egyoldalú fejlődést előidézték (Tisza Kálmán politikáját, aki hivatalok által próbálta megmenteni a lecsúszott nemességet stb.) nem hallgatja el W. I., ellenben megkerüli a feleletet arra a kérdésre, hogyan lett a magyarságnak s főleg a magyar középosztálynak veszedelmévé az a tény, hogy a tisztviselők „csaknem kizárólag" magyar nemzetiségűek voltak. (Visszaözönlés a mai Magyarország területére az összeomlás után). Hogy a kisgazda-osztály a középosztály összeroppanása pillanatában az „érvényesülés bűvkörébe" jutott, ennek a lélektani okát abban látja W., hogy a „nincstelenek földtisztelete(!) tette a kisgazdákat vezérükké." Miért nem akarja itt meglátni a nincstelenek politikai kinullázását?... A honorácior osztály úri mivoltának tartozékait (párbajképesség, lovagiasság, társadalmi pozició) pontosan leirja, annál inkább mellé beszél azonban a fejlődés kérdésének, mikor az idegen fajok beszivárgásával hozza kapcsolatba a magyar tisztviselő osztály súlyos helyzetét. „A gentry jelszónak, a zsidóság térfoglalásának és az előbbi jelszó és az előkelősködési vágy leple alatt a középosztályba került szláv és sváb eredetű, könnyebb fajsulyú elemek-

nek köszönhető az, hogy a középosztálynak az egyoldalú tisztviselői tájékozódás miatt amugy is súlyos helyzetét illem- és konvenció-problémák teszik jóformán elviselhetetlenné." (116. o.) W. 300.000-re teszi a középosztályhoz tartozók összlétszámát s ebből 225.000 tisztviselő. Az idegen elemek beszivárgásának pozitivumán kivül valami más negativum is kellett ahhoz, hogy ilyen jelentékeny osztály ne tudjon boldogulni. Erről a másról, az uralkodó osztály mentalitásáról, mely megfojtott minden önállóságra, szervezkedésre való törekvést, hallgat az író. Radikális és szókimondó azonban, mikor a Habsburgokról van szó. „Nemcsak nagyobb tisztelet veszi őket körül, nemcsak tulajdonuknak tekinthetnek vagyonukon felül bizonyos egyesületeket, közéleti érvényesülési lehetőségeket, hanem egyszersmind született tagjai a törvényhozásnak stb." Sőt — Grünwald Bélára hivatkozva — azt is kimondja, hogy „ritka kivétellel a magyar nagybirtokok nem a nemzet nagy érdekeinek békében vagy hadban való szolgálatáért, hanem azok elárulásáért adattak." (138. o.) Ezt az ellenmondást — a Habsburg ház kemény birálatát s a tisztviselőosztályt közvetlenül lakájsorsba juttató uralkodó osztály kiméletét — megértjük következtetéseiből... A cserkészetben és a leventézésben látja a magyar jövő zálogát; hogy a keresztény nemzeti egység, a kereszténységszocializmus, fajvédelem stb. nem tudtak gyakorlatilag megvalósulni, azt az „opportunisták betódulásának" (227. o.) tudja be s hogy ilyen elemek kifejlődhettek, azt viszont a 67-es rendszernek, melyben az elvek megtagadása volt a boldogulás előfeltétele. Az a ködös célkitűzés, hogy a magyar nemzetnek népi mivoltában „társadalmilag" kell megizmosodnia és újra egységgé alakulnia — mitsem változtat azon a tényen, hogy alapjában véve a régi alapon szeretné újjászervezni a magyar társadalmat: a Habsburgok nélkül, de Bethlenékkel. Ugyanilyen impressziókat kelt H o v á? című könyve is. (Budapest, 1931.) Ebben is sok a tárgyilagos, de nem kevesebb az óvatosan tárgyilagos megállapítás. Le meri irni azt a közismert tényt, hogy Magyarország lakosainak túlnyomó többsége éhes, tehát a nézetek eredőjében az ő nézetüknek kell erősebben érvényesülnie. Le meri irni, hogy nem minden bajért Trianon felelős, ír a Habsburgok ellen, a köztisztviselők függősége ellen, az álláshalmozás ellen, kritizálja a középiskola osztályszellemét, (uri ember gyermekeit a középiskolában nem lehet megbuktatni), ostorozza a rossz szelekciót. Elismeri a szovjet életképességét (31. o.), de csak ijesztésül ismeri el, hozzátéve, hogy „ennek veszedelmével a németek annál inkább kacérkodhatnak, mert tudósaik, vezetőik, bölcselőik tudják, hogy annak nyerseségét nagyobb műveltségükkel, erkölcsi érzékükkel, rendszerező készségükkel átalakithatják úgy, hogy a németekre nézve bontó vagy sérelmes tulajdonságait l e f a r a g h a t j á k; más helyen viszont — megdöbbentőnek festi a hasonlatosságot „a mongolok és Szovjetoroszország kormányzati és hóditó működése között" (16. o.). Merészen játszik a nagy reformok gondolataival: a földjáradék szocializálást (171. o.) mint fejlődési fokozatot jelöli meg, de ezt a merészséget csakhamar enyhiti azzal a sejtelemmel, hogy „átmenetileg a gépi működésre, műtrágyázásra leginkább képes nagytőke keritené kezébe az egész szántóföldterületet, aminek aztán nagyon szomorú szociális következményei lennének." (171. o.) Az államforma kérdésében valódi politikai kötéltáncot jár az író. A mai nemzedéket szerinte hidegen hagyja a legitimizmus és szabadkirályválasztás ellentéte s kimondja, hogy a monarchikus elv halálos sebet kapott. Sőt még tovább megy: föltételezi, hogy „ha megszavaztatnók államforma kérdésében a 18. évüket meghaladott lakosokat és lehetővé tennők a fehér lappal való szavazást, valószinűnek látszik az, hogy a többség azzal

szavazna, a tudatos kisebbség a köztársaságra és elenyésző töredék a királyságra. (51. o.) Feltételezi azt is, hogy ha a magasabb értelmiségűeket szavaztatnók meg, akkor óriási többség nyilatkoznék a köztársaság mellett. Még azt is hangsulyozza, hogy „az őszinteség és a nemzet valódi akaratának megfelelő megoldás sok haszonnal járna", (51. o.) de mégis kijelenti, hogy elképzelhetetlennek tartja az államforma kérdésében a népszavazást. Tehát: parlamentárizmus nem kell, ellenben az ideiglenesnek minősitett megoldás, a királynélküli királyság — az kell... Ez az egyetlen pozitivum, mellyel a könyvében feltett Hová? kérdésre felel. Mert azzal, hogy hadat kell üzenni a báloknak, túlméretezett szabószámláknak, igazán nem sokat mond.

Tulsokat foglalkoztunk e könyvekkel és mindenesetre jelentőségükön felül. De hangsulyozni kell, hogy ez a két könyv hiven fedi a középosztály ama kis rétegének gondolkodását, mely az utolsó tiz évben szociológiai kérdésekkel foglalkozik s így középosztálybeli társainak gondolkodására befolyással van.

Ilyen szempontok miatt nem mellőzhetjük A magyar értelmiség válsága* c. könyvet sem, mely az értelmiség nemzetpolitikai szerepével, túltermelésével, válságával és új munkaterületeivel foglalkozik. Mind a négy tanulmány felveti a szellemi munkások szövetkezésének kérdését, a szolidaritás fontosságát, de egyik sem felel arra, hogy mi tette eddig lehetetlenné a szolidaritást és szövetkezést. Mandorff adatokkal bizonyítja a középosztály kiszolgáltatottságát, leszögezi, hogy a megbántott nemzeti érzés nem lehet a szervezkedésnek egészséges és szolid alapja, de másrészt a legnagyobb elismeréssel szól a Kansz-ról. Pedig ennek a szövetkezésnek pártolására éppen a megbántott nemzeti érzés hajtotta a tagokat. A vezetőséget a minisztériumok aktiv tanácsosai alkották — szállást is a földmivelési minisztérium adott a szövetkezetnek — s így a „lefékezés" mindig könnyen sikerült. M. elismeréssel szól arról, hogy az 1919—24-es években a természetbeni ellátás megszervezésével és lebonyolitásával tett nagy szolgálatot az egyesület tagjainak. Igaz, hogy tett ily szolgálatot, de a törvény értelmében s a szakminisztériumok kisegítéseképpen és azért végezte ezt az adminisztrációt, hogy ezzel az alibi-munkával leplezze a tisztviselők ügyeiért „folytatott" eredménytelen munkát.

Acsay-nak is vannak radikális megállapitásai: „az éhenhalás kodifikálva van"; „élére kell állni egy új szociális és gazdasági rendnek", — de állást foglalni nem tud. Botorkál a kapitalizmus és szocializmus között s megnyugszik abban, amit Prohászka mondott egyik utolsó beszédében: „a kapitalizmus így nem maradhat, valaminek jönnie kell helyette." (129. o.) Nem árulja el, minek kell jönnie. Nagy tájékozottság, de a célok kitűzésében, az eszközök megválogatásában mégis sok bizonytalanság jellemzi Rajniss tanulmányát az értelmiség nemzetpolitikai szerepéről. Azzal a megállapitással kezdi, hogy az új nemzedék függetlenitette magát a régi társadalom-elmélettől s hive a — demokráciának s így meg fog küzdeni az adott társadalmi bajokkal: az analfabétizmussal, a népbetegséggel, a rossz termelési rendszerrel s a javak igazságtalan megosztásával. Ő maga azonban, aki szintén az új nemzedékhez számítja magát, nem tud megszabadulni a történelmi osztály fontosságának a gondolatától. Ha erre képes lenne, akkor nem látna túl nagy természetes sulyt abban az osztályban, mely láthatatlanul is be van szervezve a tőke érdekei mellé és nem sokalná a szervezett

*Irták: Rajniss Ferenc, Trettina Jenő, Mandorff Emil és Acsay Tihamér. Budapest, 1931.

munka irányitó hatalmát. „Egyes csoportok nemzetpolitikai fontosságuk mértékén túl szervezettek, mig mások természetes sulyukat meghamisitóan szervezetlenek" (13. o.) (R. szervezett tőkéről és szervezett munkáról ír s mivel velük a szervezetlen intelligenciát s a szervezetlen földnépét állitja szembe, biztosan a szervezett munkásokra gondol, mikor a szervezett munkát emliti.) A szervezetlen magyar intelligencia és szervezetlen magyar parasztság szembeállitása a szervezett tőkével és munkával csak logikai játék. Mert a valóság az, hogy a szervezetlen magyar intelligencia makacs ellenfele a szervezetlen parasztságnak s a szervezett tőke tudatos ellensége a szervezett munkásságnak. R. az aranyközéputon keresi a megoldást. Ennek az utkeresésnek bizonytalansága jellemzi okfejtését. Néha a klasszikus nemzetgazdaságtan alapvető elvein üt egyet, de csak azért, hogy a tudományos szocializmus alapvető tanaira is lesujthasson. „Smith és Marx egyformán tévedtek a tőke és munka kizárólagos hatalmának és jövendő harcának megjósolásában, mert ennek az utolsó 50 esztendőnek legforradalmibb eseménye nem a tőke és a munka házi perpatvara, hanem egy új társadalmi osztálynak, az intelligenciának kiszületése volt." (20. o.) Furcsa leegyszerűsitése a dolgoknak: a tőke és munka harcát csak házi perpatvarnak látni, ellenben az intelligencia kiszületését szinte misztikus hatalomnak!... R. a funkcionális társadalom-szemlélet alapján első helyre teszi az értelmiség kategóriáját. De viszont a funkcionális értelmiség nevében igy párhuzamositani: „Gróf vagyok, államtitkár vagyok, proletár vagyok, ezek az ósdi szólamok egyformán üres mellveregetések", — megtévesztő dialektikai játéknál nem egyéb. Hogy mi célja van az ilyen megtévesztéseknek, arra ő maga adja meg a feleletet: „Az osztályosult intelligenciának tüzetes tanulmányozása csak azért maradt ki a szociológiai kutatások anyagából, mert a szervezett tőke és a szervezett munka egyformán ellenzik az igazi, új harmadik rendnek, az intelligenciának öntudatos életét." (21. o.) Hogy a tőke ellenzi, azt már nem próbálja eltitkolni, de hogy gutgesinnt maradjon, ráfogja a szervezett munkára, hogy az is ellenzi. Mintha azt akarná elképzeltetni, hogy az intelligencia egy Hamupipőke életet élő, analfabéta, iskolának szinét sem látó tömeg lenne, amelynek mint kiskorú képletnek, fejlődéséért mindenki felelős, csak ő maga nem... Egy pillanatra meginog R. okoskodása: „miért ne szervezkedjék a szellemi munkás közös szakszervezetekben a fizikai munkásokkal, amikor nyilvánvaló, hogy a munkásmozgalmakból kitermelt érdekképviseletek felhasználása igen praktikus és hasznos eredményeket hozhatna?" (23. o.) Később átfutja az intelligencia gőgös önérzete s kijelenti, hogy a szellem lobogó lángnyelveit nem szabad „proletárosan előirt vagy államilag szabályozott formára stuccolni." (25. o.) Nehéz tisztázni a kérdést, R. maga is tévedésben van-e vagy csak olvasóit téveszti meg? Bizonyos, hogy megkerüli a kérdéseket. Hiszen többször ő maga is beismerésbe jut (a munkás önvédelmében t ö b b intelligencia van; az intelligenciában nincs áldozatkészség, n e m l á t j a a közös osztály érdekeket stb.) S ami R.-ék megoldásait, az új munkaterületeket illeti, azokban mindenütt az államilag szabályozott forma dominál. Az állam teremtsen meg mindent: a szellemi munkások autonóm munkaközvetitő hivatalát 400 munkással; a szervező mezőgazdasági munkások táborkarát 1200 taggal, az állami gyermekmenhelyek kötelékébe tartozó gyermekekből, 20.000-ből a modern magyar mezőgazdaság altiszti karát képezné 500 gazdasági tanitó, a magyar szegény ügy szakszerű szervezését intézné 1500 új hivatalnok stb.

Talán fölösleges hangsulyozni, hogy akár a Magyar Szemle-Bethlen-Weis István-féle politikai alibi-irányzat, akár a Rajniss-féle,

tudományosan felkészültebb szociológiai-alibi tendencia a fasizmus felé lendíti a magyar középosztályt. Helyzetét ugyan nem fogja megoldani, de ez az irány kapcsolódik be legszervesebben régi ideológiájába. Az osztály maga nemzetfenntartónak, a hazafias érzés egyedüli letéteményesének képzeli magát s még a végzetessé vált nemzetiségi kérdésben sem változtak a nézetei. A tudományos irányítás ma is a régi szellemű. Budapesten ma magyar kisebbségkutató intézet dolgozik egészen a Jancsó-Bánffy-Rákosi Jenő-féle pártpolitikai iskola szellemében. Kolozsvári B. még mindig az „idegen racionalizmustól" félti a magyarságot.* Ez az irányzat *még ma is nyugodtan hirdeti, hogy a* nemzetiségi kérdés a kiegyezés után a megoldhatatlanság állapotában volt, hogy a kiegyezési korszak magyar nemzetiségi politikája „sokban tévedhetett, de az erkölcs és tisztesség ellen soha nem vétett." (159. o.) s végül leszögezi azt az „igazságot, hogy e korszak nemzetiségi politikája által vagy e miatt nem veszítettük el nemzetiségeinket, de épp ezen korszak alatt gyüjtöttünk erőt, szerveztük meg államunkat s hagytuk elcsatolt területeinken egy magasabb államrendszer és kormányzati mód örökké élő emlékeit." (159. o.) Ugyanezen emlékkönyv hiánytalanul meggyőz bennünket arról, hogy — ha ismét mód lenne nemzetiségi politika gyakorlására, a neo-nacionalizmus köpenyege alatt is a multak árnyait idéznék fel a nemzetiségi kérdés tudományos kutatói.

Szóval: a magyar középosztály helyzete anyagi tekintetben roszszabb a réginél, régi ideológiája viszont a fasizmus frazeológiájával van kibélelve. Helyzetével elégedetlen, feljebbvalóival szemben meghunyászkodó, politikai tájékozódásában tanulatlan vagy félrevezetett. Megszokásból: irredenta, ráneveltségből s — erősen kálvinista vidékeken — ösztönösségből antiszemita és mindenütt paraszt és munkásgyülölő s antiszocialista. Ideológiája szükkörü, — az osztályok egymásközti viszonyát vagy a földbirtokrendszer befolyását az összes állapotokra nem képes belátni, úri mivoltára még mindig gőgös s a vezetői által elkövetett panamák ódiumát egykedvűen viseli. A hivatalnoki középosztály a maga egészében ma is tisztességes, de morális érzéke annyira megesappant, hogy nem tud megbotránkozni az immorális tények miatt. Nyomorát eléggé érzi már, de azon segíteni nem tud. Szervezkedésre szabadsága nincs, de nincs is érzéke hozzá. Az eseményeket nem tudta irányitani. Ő maga csupán sodródik az események után...

HITLER ÉS A ZSIDÓ NUMERUS CLAUSUS

Európa főiskoláin az 1929/30-as tanévben a zsidó diákok száma a következő volt:

Szovjetunió	25.000	15.5%
Lengyelország	8.407	20%
Németország	4.371	3.9%
Csehszlovákia	3.522	12.1%
Ausztria	3.198	14.8%
Magyarország	1.284	8.6%
Románia	800	4.2%
Litvánia	756	31%
Lettország	572	8.9%

Európában tehát százalékarányban a német egyetemeken tanult a legkevesebb zsidó diák.

* Jancsó Benedek Emlékkönyv. (Budapest, 1930) 17. 1.

JUHÁKIM KRÓNIKÁJA

Irta: MORVAY GYULA (Tardoskedd)

Megírtam ezt a krónikát, de a végén láttam, hogy nincs befejezve. Ezer könyvben sem férne el az, ami a mi életünk. Olyan szavakat használtam, amilyen szavai Juhákim napszámosnak lehetnek. Biztosan tudom, hogy ha a kirakatba nem is kerül ez a könyv, vagyha a népek furcsállani is fogják, ti, akiknek és akikről írtam ezt a könyvet, megértitek. Ti nyelvetek. Ti sorsotok. Béreseké és napszámosoké. Aratóké és kapálóké. Mindnyájatoké velem együtt, akik ebben a faluban és minden faluban élünk.

Nem is akartam nekifogni ennek a krónikának. De valami nagyon ösztökélt: írd csak meg Juhákim azt a krónikát. Nos nekifogtam. Mindent elmondok sorjába.

Ugye, nem lesz baj, ha csak úgy írok le mindent, amint azok történültek? Olvassátok el Juhákim krónikáját és gondolkozzatok. Ásó mellett, eke mellett, kapáláskor, reggel, délben és este, gondolkozzatok sorsotokon. Én is ezt teszem.

Mindnyájatoknak jó egészséget és jobb sorsot kiván veletek levő pajtástok:

Juhákim

(Falu, 1933. év.) béres és napszámos munkás

Atyának, fiónak...

Azért kezdem ezekkel a szavakkal, mert szegény ember száján mindég ezek a szavak vannak. Hosszú krónikába fogtam, de be is fejezem, mert most ráérek irnit it a faluszéli házban. Mert mikor ezt a krónikát írom, megint a faluban lakok. Nincs neve az uccának, csak úgy hivják, hogy síles ucca. Nem is akartam nekifogni ennek a krónikának, mert néha elvétem az irást, de valami nagyon ösztökélt: ird csak meg Juhákim azt a krónikát. Nos nekifogtam. Később mindent elmondok sorjába. Ugye nem lesz baj, ha csak úgy irok le mindent, amint azok történültek, meg ahogyan azokat kimondta szám hangosan és azután leírtam krónikám papirosára?

Mikor belefogtam a krónikába, rájöttem, hogy nem lehet csak úgy egy-két oldalon megirni mindent. Afene egye meg. Bezzeg kellett a ceruza, meg a papir. Ez a legelső, amit meg akarok írni. Papirhoz úgy jutottam, hogy a boltos, aki nagyon becsületes zsidó volt, egyszer azt mondta nekem: Juhákim, csak elnézlek tégedet. Ugye te béres vagy? Minden vagyok én, mondom neki. Majd egyszer elmondom, vagy leírom magának, mert valami ösztökél bennem. Hát csak írd le sorjában, mondta nekem a kocsmáros. Ekkor előhúzott a pudli alól egy üveg bort és azt mondta nekem, hogy Juhákim te még ilyen bort nem ittál. Ez palesztinai szent bor. El is hittem neki. Barna volt a bor szine, mint amilyen barnaszínű a dohány levele. Ittam a palesztinai borból, tüze-ee-elt, de csak lecsesztettem. No, mondok isten éltesse magát. Isten éltessen Juhákim.

Szóval ezután azt mondta a kocsmáros, hogy írjam le életem sorát. Ad ő papirt és ad ő ceruzát, meg tollat is. Mondta, hogy szivesen ad, mert nagyon szereti azokat, akik írnak, mert az ő fia is nagyon szeretett írni szegény, de meghalt a fronton.

Hazamentem, a papirt letettem az asztalra. Feleségem nem volt bent. Valahol kint járt az udvaron. A gyerekek kopoztak, meg pilicséztek, mert tavasz eleje van, amikor belefogok ebbe a krónikába. Szerteség volt az asztalon, eltettem a kést, a sótartót, meg a hagymamara-

dékot, így csináltam helyet a papírnak. De mindjárt gondoltam is: meg kell mosnom kezeimet, mert a papiron rajta marad ujjam nyoma. Megmostam őket. Kisimitottam a papirt, megnéztem a ceruzát. Rá volt irva, hogy L & C Hardtmuth. No 2. Olvasni és írni tudok, jól megtanultam az iskolában. No, most aztán leirom, ami annyira ösztökélt és odaajándékozom a kocsmárosnak. Talán még néha ingyen pakli dohányt és egykétdeci pálinkát is ad. Juhákim a nevem, szeretem az italt, de azért részeg sohasem voltam és gyerekeim nem bénák. Mert azt már a régi öregek is mondták, hogy aki italos, annak ha nem is lesz baja, de gyerekei bénák is lehetnek.

Azt írtam az első helyen, hogy Atyának, fiónak... és azután írtam, hogy azért kezdem ezekkel a szavakkal, mert a szegény ember száján ezek a szavak vannak. Hát igaz. De nemcsak ezek a szavak vannak a szegény ember száján. Sokszor sok mindent csak úgy kimond az ember. Eszembejut, hogy öregapám is, amikor nem tudott aludni, nos felkelt, úgy egy ingbe-gatyába felkelt, magáraterítette a subát és kiállt a kapuszobor mögé pipázni. Nézte a sötét uccát. Éjjel két órakor megjelent a bakter. Jött a másik soron. Az öreg csak nézte a bakter halaperdáját, aki, mikor megállt éjjel két órakor az uccán, ráállt az egyik veremre, háromszor körülkerítette magát halaperdájával és nekifogott a kurjantásnak. Faluhelyen a bakter kurjantása a toronyóra. Éjjel aki felébred álmából, az megtudhatja, hogy hány is az óra. Szóval kezdi a bakter a kurjantást. Kurjánt a bakter este tizenegyet, most éjfélt nem kurjánt. Sor kerül rá, hogy miért nem. Babona. Aztán kurjánt egyet, kettőt. Hármat nem, nyáron akkor már kászálódnak az emberek. Kurjántja a kettőt, hogy:... éjfél után óra kettő, dicsírtessik a teremtő. Erre a kapuszobor mögül odaszól neki öregapám, hogy mindörökki ammen és gyorsan keresztetvet és mondja: Atyának, fiónak. Amint ezt a legelső szavamban mondtam.

•

Van papir, van ceruza. Az asztalról mindég lesöpröm a morzsákat, mert ha a papir alatt morzsa van, nem lehet írni. Ugrál és zötyög a ceruza. Valamilyen sima dologra kell tennem, gondoltam. Ezt is megoldottam. Jóbarátom az átelleni kovács. Mindég szerettem nézni, amint ősszel a kék ködben a mühely előtt estefelé égett a himbállódzó lámpa és ott patkolta a lovat. Urasági lovat, falusi lovat, meg hintóslovat. Átmegyek hozzá és mondom neki, hogy hogyan jártam belső ösztökélésemmel meg a kocsmárossal, meg a palesztinai borral, papirral, el. cé hardtmuth no 2-es ceruzával. Kérdi, hogy micsoda számokat beszélek? Hja, gondoltam magamban, eddig csak te beszéltél nekem érthetetlen nyelven. Most én tudok valamit. Mondtam, hogy okvetlen elkezdem a krónikát, már el is kezdtem, de egyrészt a morzsák nem engedtek írni. Lesöpörtem a morzsákat. Akkor meg az asztal miatt nem irhattam. Régi asztalom van, még akkorból való, amikor feleségemmel összekerültünk. Kikopott, kirovátkosodott az asztal, nem lehet rajta írni. Valami kell a papir alá. Szép sima pléhlemez és megvan, mondta kovács barátom. Adott is. Csak szivemre kötötte, hogy a krónikát neki is mutassam meg és hogy ő is benne legyen. Megigértem, hogy benne is lesz.

Mikor a pléhet az asztalra tettem, úgy már ment az írás. Feleségem bejött és kérdezte, hogy mit csinálok. Mondom neki a dolgot. Hát, hogy jól van, csak a dolgot se mulasszam el. Meghogy ő is benne legyen, meg a gyerekek, meg az összes rokonság. Megigértem, hogy őket is beveszem. Van elég papirom és tényleg azokkal is annyi minden történt. Meghát velem élnek, tudom, ismerem életüket. Abban egyeztünk meg feleségemmel, hogy csakis akkor irom majd a krónikát, ami-

kor hazajövök a munkából, vagy amikor hazavetődök a majorból. Máskor mindég a sublótba csukom a papirt és a ceruzát, nehogy iskolás gyerekem elfaragja, eltörje. Mit mondanék a kocsmárosnak? Be is csuktam a sublótot. Ugy. Most nyugodtan mehetek a dologba.

Máma már nem irok. Gyorsan aludnom kell. Hajnalban ki a majorba. Reggel négykor bizony auf. Ezt a szót katonáéknál hallottam. Már sokszor használjuk. Mikor délben ebédidő van, a végén valaki elkurjántja: no emberek, auf. Ilyenkor valaki azt kurjántja, hogy csak most jön a hujja. És akkor még egy félórát tovább heverünk az álián, mert a hujja-idő jogos pihenés.

Most majd levetem az ünneplő ruhámat, reggel fel a szakadt lajbit és megyek a majorba. De holnap este már bele kell fognom az igazi krónikába. Asszony, bontsd el az ágyat, tedd le a gyerekeket és te is most már ne kanatókodj az állatokkal: aludni. Reggel négykor auf. Papir, ceruza a sublótban, vigyázz, hogy gyerek ne babrálja. Nem azoknak való. Veréckét bezábortad? Be. Fújd el a lámpát. Jóiccakát.

*

Atyának, fiónak...

Hazajöttem a majorból. Négy májfa-töresöt ástunk ki az uraságnak. Senkinek nem szóltam a krónikáról. Majd megtudják, hogy ki is volt az a Juhákim. Ha még ebben az életben nem tudnák meg, akkor biztosan megtudják halálom után. Juhákim vagyok. Másik nevünket már sokszor kérdeztem, de nem tudták megmondani. Csak hallottam, hogy azt mondták: Juhákim, hát Juhákim. A halász Juhákim. Egyszer öregapám mesélte, hogy őseink halászok voltak. Nagy víz mellett telepedtek le. Akkor még ijesztő volt az a vidék. Csupa sás volt arra, csupa nádifarkasok, meg óriási piócák laktak abban a mocsárban. Egyszer aztán fel kellett mérni. Hát hogyan mérték fel? Ugy, hogy egy lovas lóra ült. Ez ment elől. Kezében vitt egy hosszú póznát. Felállt a lóra és a sásban úgy mutatta az irányt. Ekkora volt azon a vidéken a sás.

Tehát halászok voltak őseim. Ide menekültek a betyárok és őseim velük éltek. Hogyan éltek? Kiöntött a nagy víz, nos elkerítették a halakat. Mikor a víz lement, ottmaradtak a halak.

Én öregapám már béres volt. Én, Juhákim szintén béres voltam, az is vagyok. Csak tavaly óta nem vagyok béres. Minden bérest elengedtek. Hogy nincs ránk szükség. Igaz is. Szánt a masina. Szánt a motor. Ki hallott olyat, hogy motor szánt ló nélkül? Majd mondana valamit öregapám, csak támadna fel, hogy millen boszorkány zörög ott. Hazagyüttünk a faluba. Itt lakok a falu szélén. Csak Juhákimnak hívnak.

Feleségem ott szolgált a majorban. Libákat őrzött, én akkor ustoros gyerek voltam. Mégis összekerültünk. Semmink se volt. Emlékszek, feleségem két téglát élire állított, nos arra tette a kis csuprot. Ott főzött. Fakanalunk volt. De mondtuk egymásnak: csak ne pörlekedjünk sorsunkkal. Szegény embernek ki a pártfogója? Ez a közmondás. Szó lesz a közmondásról is. Csendben éltünk. Született gyerekünk. Juhákimnak kereszteltük. Behoztuk a gyereket a faluba. Elmondom, hogy hogyan volt vele a dolog. Bevittük őtet a hivatalba. Ott olyan részeg segéd vagy mi volt, csak úgy dőlt belőle a pálinka. Azt mondta, hogy mi a gyerek neve? Mondom, hogy Ignácra szeretném. Az nem lehet, mondja, az zsidó név. Juhákim lesz annak a neve. Hogy hát az ázsiai név. Dőlt belőle a pálinka. Mondom neki, hogy egyik ükapánk Ignác volt. Az fukk, mondta.

Fukk? Hát ez meg mi? Csak álltam, gondolkoztam, de akkorra be is írta a nevet.

Szóval így összekerültünk. Feleségem jólélek. Ami van, megfőzi, gyereket szoptat, söpröget, libáknak vág zöldet, később majd megmelleszti őket, mert kell a tollú. Nos télen majd felfosztjuk. Néha eltrécsől, de azért az ebéddel szalad a majorba. Trézi a nava. Én csak trézinek hívom.

Hazajöttem a majorból és írom a krónikát. Feleségem a libákra kurjogat. Fiam leckéjit írja. Mondja, hogy most számolnak százig, de hogy ezerig is, meg akár millióig is el tudnak majd számolni. Hát ez jó lesz. Kinézek az ablakon: felhős az ég. Tavasz lesz, de még előbb elsietnek ezek a téli felhők. Piros firhang van az ablakon. Multkor jövök haza este, hát látom, hogy olyan ez az ablak, mintha égne, vagy mintha egy nagy gyulladt, elfőrmedt seb lenne. Csak világított az éccakába. Régi óra ketyeg a falon. Egyik öregapám hozta Genfből. Ott volt mint katona nagyon régen. Pontos óra, csakmár nagyon kikopott és multkor magától megállt, pedig este soha nem felejtem el felhúzni a funduszokat. Megállt az óra. Mi ez? Mert mi szegény népek, nagyon babonásak vagyunk. Mindjárt várjuk a rosszat. De a jót is a babonától várjuk. Hát mi lenne, mondja feleségem? Megállt, mert öreg. Elég volt neki. Elfáradt. Átsiettem vele a kovácshoz. Ezentul a nevén szólítom majd. Átszaladtam vele Cirók kovácshoz. No, mi az Juhákim? Hajjaj, megállt az óra. Ugyan feleségem mondta, hogy ideje. Már 90 éves. No, csak hadd itt, majd belenézünk, mondta Cirók. Majd én megkocogtatom a nagykalapáccsal, de akkor muszáj hogy menjen.

Két ágyam van. Meg egy sublót. Ott van egy konyha. Csak vályú-tüzhely van benne. A falon kilenc tányér van. Kaptuk, meg négyet csontért, rongyért vett a feleségem. Kamránkban most csak tyúkkosár van, meg egy negyedzsák barnaliszt. Ott lóg a falon ünneplős csizmám, meg az asszony szoknyája. Van egy malac is. Korlátját nemrégen csináltam füzfakarókból. Hol, meg miből vennék lécet? Kis rakás rőzse van az udvaron. Más nincs. Ennyi a Juhákim vagyona.

Szóval leírtam, hogy ki vagyok és eddig hogyan is volt életem. Röviden írtam le, mert ami volt, azt már nem nagyon érdemes emlegetni. Hogy hogyan lesz, azt nem tudnám leírni. Majdra a zsidó sem ád, ezt mondja a közmondás. Irtam már, hogy a közmondásokról szó lesz. Amikor a hosszú földeken szántottam, volt időm gondolkozni. Gondoltam: milyen hazudós némelyik közmondás. Némelyik meg milyen igaz. Majd rátérek.

Tehát leírtam, hogy ki vagyok. Most rátérek a mai krónika megírásához. Reggel jutott ez eszembe, amikor gyalogoltam. Volt időm: kilenc kilométerre van ide a major. Szóval úgy lesz a legjobb, gondoltam, hogy minden napra megírok egy darabkát. Mikor vagy tiz-husz oldal lesz, akkor megmutatom a kocsmárosnak, akit rendesen Steinbergernek hívnak, de itt csak Stein a neve. Azért tudom, hogy Steinberger, mert elolvastam a tábláját ajtaja fölött. Ki van írva, hogy Steinberger, obchod s miesanym tovarom. Szlovák beszédet értek. Obchod az kereskedés. Miesat, az összekeverni. Tovar az árú. Szóval kereskedés összekevert árúval. Igaz is, mert van is annál a Steinnél minden. Ustor, petróleum, kenyőcse, hering, kékkő, itató, cukor, ecet, lekvár, szóval nagyon sok minden.

Kivágtuk a négy májfa törcsöt. Fáj a karom. Nehéz hajolgatni,

meg emelgetni a fejszék. Széles volt a törcs, huzakodtunk vele. Ott állt az intéző. Cigarettázott. Jószagú füstje volt. Rámnézett az egyik favágó: de jószagú Juhákim. És röhögtünk. Mit röhögnek, mondta az intéző? Gyerünk, mert este lesz. Kihánytuk a gödröt, töveket elmetéltük, törcsöt ki, összefürészeltük, neki az evésnek. Este neki a gyalogolásnak. Utközben odamenet nem találkoztam senkivel. Vissza együtt jöttünk, de csak ez a krónika volt az eszemben. Az is eszembejutott, hogy nemcsak aznapi dolgokat írok le, de mindent amire emlékszem. Krónika, hát abban minden legyen benne elejétől végig. Mára elég is. Majd holnap folytatom.

*

Egyszer olvastam, meg azután hallottam is, hogy 1200 lakósa van ennek a községnek, amelyikben most élek. Csak röviden írom le a községet, mert még sok mindent el akarok mondani. Uccáink össze-vissza mennek. Görbék, egyik ház jobban nyujtogatja előre nyakát, mint a másik. A házak olyanok, mint amilyen az én házam. Szerhás, esetleg amikor nem lehet szerhát, nádat kapni, vagy pedig nincs rá pénz, akkor zsuppot teszünk a ház tetejére. Mind a kettő elég drága. A nád kévéje 3 korona ötven, a zsuppé bizonytalan. Most azt hiszem nem lehet több, mint hetven, nyolcvan fillér kévéje.

Van templomunk, van községházánk, iskolánk, meg van egy ispita, ahol a szegények élnek. Meg van kilenc kocsma. Másmilyen nevezetesebb házakat nem is tudok itt. Multkor beszélték az emberek, hogy a templomnak 37 hold földje van. Rájuk hagyom. Ilyen magamfajta szegényember mit tudna? Azonkivül a szegényháznak is van földje. Azt nem tudom, hogy mennyi. Minden szerdán járnak a szegények kéregetni a faluban.

Tegnap beszélte itt nálam az egyik ispitabéli, hogy bizony nekik is nagyon bajos. Azelőtt kaptak II forintot, meg egy pár fejelés csizmát, zsirt, most semmit nem kapnak. Amit összekéregetnek, az az övéké. Igazán, bajos ez, mert nem elég, hogy szegényen rossz ezen a világon, de akkor is rossz, amikor szegényházban él az ember. Pedig olyankorra már azt hiszi az ember, hogy no, most már elég volt a szenvedésből, majd az ispitában megpihenek. Nos itt van. Kéregető szegény ember mondta. Hát elhittem neki. Mért hazudna olyan 95 éves öregember, igaz?

Iskolánk az szép. Multkor mondta a fiam, hogy akár millióig is elszámolnak. Énnekem még nam volt alkalmam millióig számolni. Ilyen szegényember ha vesz egy disznót, eladja, nos ha nem tudja kiszámítani fejből, kiszámítja a papirzecskón, amibe sót hozott az asszony. Plajbász mindég akad valahol. De nem jön ki millió. Mondjuk háromszáz, négyszáz koronát ha jelez a zecskón a szám.

Kocsma van elég. Most bőjt után van, most majd megkezdődnek a mulatságok. Tavaly ilyenkor átjött hozzám Cirók kovács és mérgesen pipázott. Mondom neki: mi baja mester úr? Ehh, ne is mondja. Mindég, mindég táncmulatság. Lányvom nem bir magával. De Cirók úr, hagyja a lányát hogy menjen. Nem is az a baj, mondta ő. Nem a szerelem miatt van szóm. Nem is az a pár korona. Csak egy korona a belépődíj. Ezt meg a legény fizeti. De az nem tetszik nekem, hogy ott az udvaron, ahol táncolnak, csupa ganaj minden. Ott az istálló, kifolyik a ganajlé. noshát amellett lehet táncolni? Olyan büdösségben? Ez nem tetszik nekem. Pedig már mondták a kocsmárosnak, de beszélhetnek annak. Jól birja magát. Sok a pénze,

nos büszke. Ugy beszél, ahogyan akar. Juhákim, ne engedje oda fiát, ha megnöl. Hol van az még, mondtam neki.

Ma reggel beszalad hozzám szomszédom, hogy Juhákim, gyere, megyünk a faluba. Minek, kérdem? Répairatás van. Most jött ki a gyáros. Bementünk. Kocsmában irattuk a répát. Én csak fél holdat irattam. Van fél hold földem. Ebbe az idén répát vetek, kell a pénz. Meg is irattam. Métere 13 korona. No, nem sok pénz, de mégis valami. Autóval jött ki a gyáros. Nem is ő fizette ki a pénzt, egy másik ember volt vele. A gyáros csak szivarozott. Nem volt nyugta. Mi baja lehet, gondoltam, ilyen gyárosnak?

Máma jócskán írtam. De most benne vagyok, hát folytatom a krónikát. Igaz, hogy olyan apró dolgok történtek ma, de azért leírom. Krónika, hát legyen benne minden. Ne mondhassa Stein, hogy no maga nemhogy a palesztinai bort, de még a papirt sem érdemlette meg, meg az el cé hardtmuth no 2-es ceruzát sem. Pedig én ezeken fölül még pakli dohányt is szeretnék.

Hátramentem, hogy cseppet kijárjam magamat. Kerítésnél áll a szomszéd lánya Éva. No, mondok, mi ujság Éva? Láttam, hogy nagyon bólogat fejével, mindjárt tudtam, hogy nem nagyon jó nála az ujság. No, csak halljam. Ilyen fiataloknál is mindég vannak bajok. Háthogy az a baja, hogy jár hozzá egy legény, de apja hallani se akar róla. Hát mért nem, kérdem. Hogy szegény. Kódis. De nekem jó lenne. De neked az nem lesz jó, kurjogatott apja. Az lesz, akit én mondok. Hát hogyan lehet egy olyan mellé feküdni? De hiába beszélni annak a vén marhának.

Krumplilevet, meg valamilyen omácskát főz máma feleségem. Szegényesen élünk, de nem baj. Majd lesz jobban is. Szokták mondani, hogy jobb ma egy veréb, mint holnap egy túzok. Most majd a közmondásokról írok, mert előbb már ezt említettem.

*

Igazán annyi a közmondás, hogy rengeteg. Mondtam is multkor a majoron, hogy mi fenének annyi közmondás. Minden mondat után, minden szó után csak hallja az ember: ...mint az egyszeri ember, az is így meg úgy járt. Vagy: a közmondás is azt mondja, hogy... Minek mindég közmondásozni?

No mert aztán csendben vágtuk a fát, csak a fejsze csattogott, gondolkoztunk. Hujjakor azt mondja nekem egyik társam: igazad van Juhákim. Gondolkoztam. Hát annyi a közmondás, hogy rengeteg. De sok nem is igaz. No, magának melyik nem igaz, kérdem tőle, mert csak vártam, hogy ő mondjon egyet. Hát aszondja nem igaz az a közmondás, hogy az asszony verve jó. Megvágta az istennyila azt az asszonyt, amelyik verve jó. Igaz? Ami egyszer nem megy magától, azt akár meg is tüzelhetik. Tudom magamról. Mikor azt mondta az őrmester ordítva, hogy így krucifix, meg úgy krucifix, hát akkor azért se tettük meg. Katonák voltunk. Minden katona olyan, tudom én. De mikor egy másik őrmester jött, az azt mondta szépen: no fiúk csinálják meg azt a szerszámpucolást. aztán majd ráérhetnek beszélgetni. Este bemegyek magukhoz beszélgetni. Akkor megtettük a dolgot. Mit kell az embert mindég hajkurászni, igaz? Igy van ez. Szép szóval ezerszer jobban lehet boldogulni.

Sokáig beszélgettünk a közmondásokról. Bizony sok nem igaz közöttük. Körül vagyunk véve mondásokkal. Mintha gyomok között járkálnánk. Addig, addig, míg valaki a babonaságnál lyukadt ki. Hát ezt is jól megbeszéltük. Marhaság, mondta Cirók

kovács nekem. Marhaság a babona. Ki mondta, hogy ha az agacsokon sok a telles, akkor jó babtermés lesz? Lehet, hogy jó termés lesz, de nem pont azért, mert sok a telles, igaz Juhákim? Igaz hát, mondok. És az igaz, mondtam Cziróknak, hogy ha valaki törött tükröt kidob az ablakon, annak hét évig nem lesz szerencséje? Marhaság, ezt mondta, szó szerint így mondta nekem Cirók.

Multkor megjártak azzal a babonával, mondta a kovács. Egyik helyen éjjel valami mozgást hallottak. Boszorkány, mondta a babonás vénasszony. Hát becsukták az ajtót, mindent megnéztek, átjöttek a szomszédok vasvellákkal, asszonyok söprökkel és keresték a boszorkányt. Csend, mondta az egyik ember. Hallgassátok, hogy mozog! Mozgott valami. Hát elő a vellákkal és széjjelhányták az ágyat, kasznyit. Hát a végin a sarokban megtalálták a boszorkányt. Mi volt az? Mi, hát nem boszorkány. Valahonnét bement egy béka. Ez mozgott. De ez a marha nép mindjárt ijedezik, babonát mormog.

Cirók kovács nagyon haragudott a falusiakra. Kovács volt, de jó esze volt. Járt külföldön. Mikor legény volt, vándorolt. Éppen remekelni akart, amikor külföldre ment. Ott aztán meglátta, hogy milyen a világ és milyenek itt az emberek. Marhák, mondta ilyenkor Cirók.

Kicsit megszakítottam krónikámat, mert rítt a gyerek. Valaki meghajította. Kimegyek, hát látom, hogy szalad egy kölök. Megösmertem. Noiszen te voltál az? Apját, anyját ösmerem. Rettenetes fajzat. Én Juhákim szegény béres vagyok, de én már annyira mégsem mennék. Olyan asszony az, hogy mikor cséplés volt náluk, nos egypár tojást le kellett volna ütni, nem akart. Hát hogy ő soha nem ütött le életében egy tojást. Rettenetes. Mondtam Cziróknak. Ehh, hagyja azokat. Ha olyan népségből állna ez a falu, pedig így elég utálatos ez a nép, hát akkor fel kellene gyújtani a falut mind a négy sarkán.

Hallottam róluk, legyintett kezével Cirók. Nem is érdemes rájuk a szó. Volt egy lánya. Megesett. Mi csuda van azon, hogy megesik egy lány? Hát mert rendesen arra néznek, hogy gazdalány csak gazdalegényhez mehet férjhez. Zsellérlegény nem vehet el gazdalányt. Ezek nem azok a zsellérek, akik szegények! Néhol a szegényeket hívják zselléreknek, pedig ez téves felfogás. Zsellér az, aki 48 után vagy előtte gyalogosan csinálta az urdógát és nem lovasfogattal, mint a gazdák. Ezek a zsellérek. Szóval megesett a lány. Hüjj az öregasszony! mint a harpia szája nyálazott és kurjogatott: te ilyen büdös, te olyan büdös. No aztán meglett a gyerek. Hát ott álltak a tele köcsögök tejjel, de az istennek sem adott volna. Ó, azért nem kezdem meg, mondta lányának. Az a szegény gyerek, hát az meg rettenetes volt. Az a vén disznó úgy összeverte a fejét, hogy a gyerek még kilenc éves korában sem tudott beszélni. Bevágta itet az istálló jászójába, nos jó is volt. Én lecsukattam volna azt a disznót, mondta Cirók.

Ilyen emberek között élek én itt. De még másmilyenek is vannak, de nem lehet elmondani. De nem ám, hogy csak egy-két ember ilyen, ilyen ez itt majdnem mind. Ellopná még a csillagot is az égről. Úgy hazudnak, ahogyan csak tudnak. Kutya se törődik velük. Vasárnap elmennek a templomba, nos hallgatják a prédikációt. De mikor kijönnek mit törődnek ezek pappal, templommal, istennel? Csak élnek, ahogyan éppen jön.

(Befejezése a következő számban.)

A FIATAL MAGYAR ERDÉLYI ÉRTELMISÉG

Irta: DÁVID ISTVÁN (Marosvásárhely)

A különböző rétegeződésű erdélyi magyarság tömegében világnézetileg legingadozóbb a fiatal értelmiség. Magyarázata ennek az erdélyi fiatal értelmiség kispolgári eredete. A kispolgárság önmagában is válságos napokat él s válságban van ifjuságának közvetlen viszonya is az uralkodó osztályhoz, amely eddig szellemi kiképzését saját osztályérdekei szempontjából irányitotta.

Az erdélyi fiatal értelmiség számban elenyésző csoport: a kolozsvári, bukaresti és külföldi egyetemeken jelenleg tanulók száma alig haladja meg az ezerötszázat. Hozzászámítható ezekhez pár száz már állásban lévő diplomás s ugyanannyi munkanélküli. Félig-meddig ugyanez az utja a csak gimnáziumot végzetteknek is, akik körülbelül szintén csak felemértékben nyertek elhelyezkedést. Az erdélyi magyarság több mint másfél milliós lélekszámában három-négyezer egyén kétségtelenül nem sokat jelent, a fiatal értelmiség jelentőségét azonban iskolázott jellege s társadalmi helyzetének problématikus volta érthetően fokozza.

1. Eltekintve néhány nagy és középburzsoá elemtől, akik azonban sohasem vállalták életfrontjukat, a fiatal magyar erdélyi értelmiségi kispénzű intellektuelek, szabadfoglalkozásúak, kishivatalnokok vagy tehetősebb gazdák fiai.* Különösebb hivatásérzettől eltekintve, a lateinerek fiaikat a deklasszálódás félelmében irányitják az egyetemre, a többi kevésbé tanult kispolgárban pedig a régi ambició dolgozik: a könyvvel barátkozó gyermek „urrá" nevelése. A legutóbbi években a szabadfoglalkozású s még inkább a földmives ivadékok száma csökkent a középiskolákban, amit egyrészt az „uri" foglalkozások gazdasági leértéktelenedése, másrészt a különösen falvakban érzett pénzhiány magyaráz. A középosztálybeli rétegek egy idő óta fiaiknak ipari meg kereskedői pályákra való irányitásának gondolatával is foglalkoznak, igy próbálván segíteni megcsappant életlehetőségeiken. A középosztálybeli fiatalság előtt általában azonban a középiskolára még mindig az egyetem következik, lévén ez a legkijártabb út s az elhelyezkedés szükségét is kitolja pár évvel. Tanulmányi költségeiket azonban szüleik csak igen kis részben tudják fedezni s igy gazdaságilag kiszolgáltatják magukat azoknak az érdekképviseleteknek, amelyek őket segíteni hajlandók. A kolozsvári egyetemen, ahol a legtöbben vannak (a dr. Sulyok István és dr. Fritz László által szerkesztett s 1930-ban megjelent Erdélyi Magyar Évkönyv statisztikája szerint) 44.4 százalék tanul minden szülői támogatás nélkül s csak 14.3 százaléknak volt meg a megélhetéshez szükséges anyagi eszköze.

A kispolgárság már maga is kiszolgáltatott osztály, mai válsága azonban épp abban áll, hogy ez az önálló létformákat nélkülöző, mindig felfelé áhitozó réteg, amely kitartottja és függvénye a hatalom

---

*A kolozsvári Lyceum-könyvtár 647 magyar egyetemi hallgató látogatójáról statisztikát készitett legutóbb s ezeknek csak 0.30 százaléka volt munkás, 4.01 százalék földmives és 7.63 iparos eredetű. Ezzel szemben 59—48 százalék középosztálybeli s ezeknek is több mint a fele, azaz 37.24 százaléka tisztviselő és nyugdijas gyermeke, a többi tanító, tanár, pap (16.31 százaléka) vagy szabad szellemi foglalkozásu (6.45 százaléka) családból ered, míg kereskedő ivadék csak 4.47 százalék. Viszont magánzó gyermeke is csak ugyanannyi; földbirtokosé még kevesebb: 2.31 százalék.

birtokosainak, ma már jórészt Erdélyben is a proletáriátus nivójára sülyedt. Az uralkodó osztály már megélhetésüket sem biztositja s igy szükségszerűen revizió alá kerül a vezető köröktől adagolt ideológiájuk is. Mig azonban az apák öntudathiányuk és szervezetlenségük következtében nem juthatnak el helyzetük tudatos felismeréséig, még kevésbé a leszámolásig, fiaiknál ez a folyamat már könnyebben végbemehet. A hatalom birtokosainak ezért is fontos, hogy az ifjuságot — támogatásaik révén — ideológiájukhoz kössék, nem is emlitve, hogy az a fiatalság, mely a társadalmi változásoknak apáinál sokkal előbb tanuja, a burzsoáziához kötött helyzetének efemér voltát is könnyebben átláthatja s az elébe hengeritett akadályok mind elégtelenek ahhoz, hogy gondolkozásbeli önállósulása valóra ne váljék.

2. Igy van ez a különböző országkeretekben élő fiatal magyar értelmiségnél egyaránt. A gazdasági helyzet különböző ritmusú leromlása az egyes államokban hol siettette, hol mérsékelte helyzetük átértékelésének folyamatát, kritikus gazdasági helyzetükből adódó elvi megnyilvánulásaik azonban végső megfogalmazásukban mindenütt azonosak.

Leghamarább Csehszlovákiában ért a teljes kiéréshez ez a folyamat a Sarlósok metamorfózisain keresztül: homályos népimádaton, népek testvériségének megváltó eszméin át egészen az osztályharc álláspontjáig. Ezt a fejlődést nemcsak a csehszlovákiai magyar középosztály (gazdasági) szétbomlásának, hanem az új, iparilag fejlettebb államkeretnek is tulajdonithatjuk. A kárpátaljai társadalomnak olyan gyorsított kifejlésben volt része 1918 óta az osztályharc szempontjából s olyan állomásokat futott be, amikhez pl. mi romániaiak, csak most, vagy ezután fogunk eljutni, bár helyzetünk kétségkivül sok különleges fordulatot rejt magában, ami még lehetővé teheti, hogy eredményekben megelőzzük őket. A kifejezetten kapitalista Csehszlovákiának szociáldemokráciával vegyes polgári radikális kormányzata az első időszakban haladóbb álláspontú volt, mint a feudálista csökevényekkel terhes magyarországi s a romániai kormányzat s az iskoláztatásnak az egyházi befolyástól mentesitett, helyenkint kompromisszumos marxi tanokkal tűzdelt jellege egyenesen elősegítette a fiatal magyar értelmiség felszabadulását a régi magyar középosztály ideológiai nyomása alól. Az osztályharc nyiltabb jellege, a mind könyörtelenebbé váló hadjárat a következetes osztályharc ellen s a „baloldali" kormányzat ellentmondásai Csehszlovákiában mind odairányultak, hogy a kor valóságos irányvonalaira rányissák az ifjuság szemét.

Magyarországon még nagyobb volt az átmenet. A nemzeti jelszavak alá terelt, eszme-szegény háborús ifjak csoportjai először ellenforradalmi sakkjátékul szolgáltak a hatalom birtokosai kezében, majd később az intézményesen megszervezett tányérsapkások a fennálló rend diszőrségévé váltak. Ahhoz, hogy a Sarlósok szakaszainak érintésével odafejlődjenek a dolgok, hogy a fiatal értelmiség egy jelentékeny csoportja a legfélreérthetetlenebb harcot vállalja a dolgozók oldalán az állami segélyek megcsappanása, a növekvő nyomor s a mind fojtóbb politikai atmoszféra kellettek. Az értelmiség gazdasági helyzetének illusztrálására elég annyit felemlitenünk, hogy már 1928-ban 5262 főiskolai képzettségű, jórészt fiatal értelmiségi kereste fizikai munkával a kenyerét s legalább ugyanannyi még ehhez sem jutott. A protekció és nepotizmus hypertrofiája s a jó állású öreg „beati possidentes" makacssága csak növelte az elégedetlenek számát. Az eszmék nyilt tisztázásának lehetetlensége folytán a legzavarosabb reform-inditványok kezdtek az ifjuság köreiben keringeni, ugyanakkor

viszont mind jobban táplálta ez az elméletileg tisztázatlan réteg a leszűrt gondolkozású marxisták táborát. Ami Csehszlovákiában többékevésbé nyilt mozgalom lett, az Magyarországon inkább a szinfalak mögötti munkát támogatta s ahogy valamely egyesület vezető tagjaiban radikálizálódni kezdett (Bartha Miklós Társaság), úgy ezek a tagok megszüntek eszméiket egyesületi formában propagálni, holott pl. a Sarlósok működése azután is ankétekben, gyülésekben, speciális kiadványokban nyilvánult meg.

Erdélyben mindez a legkésőbben következett be. Először meg kellett növekednie a romániai egyetemeken maradók és külföldről, különösen Magyarországról visszatérők számának s még így is kevesebb helyzeti energia állt a rendelkezésükre a kisebbségellenes államhatalom s a magát gazdaságilag és politikailag jól besáncolt, a mindenkori magyarországi uralomtól függő s egyházak patrónusa alatt álló kisebbségi uralkodó réteggel szemben.

3. Az előítéletek és gátlások halmaza a fiatal magyar értelmiség felszabadítását a legtévesebb s a legtekervényesebb utakra szorította. Jelentős szerepet játszott ebben, a családi hatásoktól eltekintve, az egyházak kezén levő kisebbségi oktatás, bár a polgárosodás nacionalista utján haladó román állami iskola sem adott segédkezet a haladásnak. Fokozta ezt a mozzanatot azután, — különösen újabban — hogy az iskolák — felsőbb intenciókra — egyre tudatosabbá tették „mentési" akciókat. Ezt a mentést az ifjuság lelkületéért s a diákok fasizálását oly' erővel szorgalmazták, hogy még tanulmányi elemeket is elhanyagoltak ennek érdekében. Pedig a falusi s a proletárizálódó kispolgár gyermek sok serkenő ellenérzéssel kerül fel a középiskolába, amit az iskolarendszer maradisága még növel s meglepően merész véleményeik zavartalanul tükrözik természetes környezetük felfogását. Eddig ez jórészt így is maradt a felsőbb osztályokig, amikor is a szövevényesebb polgári elméletek össze vissza gyúrták gondolkozásukat. Ma már azonban a legelső osztályoktól kezdve munkába veszik az ifjúságot, rendszerint vallásos egyesületek keretében s amint Bernard Shaw mondja: „A kizsákmányolás alapján álló társadalom mivoltát illetőleg megzavarják, elvakitják, félrevezetik őket." (Vissza Mathuzsálemhez). Az előbb még lázadozó kedélyek magatartása így lesz tisztára fenegyerekeskedés s a középiskolából kikerülve könnyen fennakadnak a reakció horgán, amin a demagógia csalétke függ, hogy mégis némi felszabadulást érezzenek.

Az egyetemi városokban a diákinternátusok, menzák, segélyek és ösztöndijak hálózata vették át az előbbi szerepet, anélkül persze, hogy a diáknyomoron intézményesen segíteni tudtak volna. (Az egyetemi hallgatóknak majdnem fele él Kolozsvárt a kath. Báthory-Apor szemináriumban s a ref. és unit. kollégiumokban, a városban lakók jónéhánya az Ellenzék diákmenzáján étkezik, több-kevesebb kedvezménnyel. A Magyar Párt diáksegély osztálya 1925-től 1930-ig nem egészen kétmillió lejt osztott ki, összesen 770 hallgató között, amit a diákok egyenes kérésére sem volt hajlandó valamilyen semleges diákjóléti intézménybe fektetni, ő tudja, hogy miért. Ezenkivül az egyházak büdzséjében külföldi ösztöndijak is szerepeltek.) Mindez egyenesen kitenyésztette az egyetemi hallgatóság sorai közt a szervilizmus, a besugás és a képmutatás rendszerét s az erősebb karakterűek gondolkodását tudatalatti hatásával kötötte le.

Az egyetem elvégzése után a Magyar Párt és az egyházak jótállásától függő, nemrég még itt-ott kinálkozó elhelyezkedési lehetőségek s az egyikük-másikuk előtt megcsillogtatott közéleti szerep szolgáltak

fékül. Mindezek ellenére azonban a fiatal erdélyi magyar értelmiség bizonytalan, kilátástalan jövője olyan lelki állapotban tartja még az u. n. „józan" gondolkozásuakat is (kivéve pár teljesen behódolt politikai lakájt), hogy megbizható rohamosztagot a polgári reakció s a vezetők kezében ezek sem jelentenek: ezek is inkább kellemetlenül ficánkoló hüllők, mint engedelmes halacskák.

4. Első tájékozódásra megállapithatjuk, hogy a gazdasági és eszmei világrenddel való elégedetlenség jobbra is, balra is fellelhető a fiatalok között. Viszont szólamaik inkább a korhangulat hullámzásaiból erednek s igen kevés köztük az olyan, akinek kialakult elvi álláspontja van az eseményekkel szemben. Az irányító körök óvakodnak is a fiatalok eszmei kiszolgáltatottságán enyhiteni s eddig minden érdekükben való komoly, kulturális törekvés az ifjuság soraiból indult ki. Ezt ellensulyozandó a vezetők most különböző helyekről importált távoli államrendi ideálokkal igyekeznek kielégiteni őket, nehogy aktuális állásfoglalásokba menjenek át pl. a román polgársággal megalkudott Magyar Párt, vagy annak belső terror-gyakorlatával szemben. Persze az ilyen játékul nyujtott ideálok egyike sem töri át a kizsákmányoláson alapuló rendszer abroncsait s csak arra szolgál, hogy az ifjuság a polgári front belső kenyérharca köré a legképtelenebb világmegváltó terveket szőjje.

Van persze köztük „kezes" anyag is. Ezek szinte kivétel nélkül a legujabb évjáratokból kerültek ki, mintegy a polgári ideológiai mentsvárak, a középiskolák fokozódó erőfeszitésének eredményeként. Bennük egy újabb ellenforradalmi nemzedék nevelése bontakozik ki szemünk előtt. Ezek az ujonnan neveltek az egyedüliek, akik még „szent" ügynek veszik a reakciót s nem létránnak vagy saját irhájuk ideiglenes mentésének. Ezért azután az egyetemi internátusok pl. némi izoláltságban is tartják őket a szkeptikus és blazirt, de azért még korántsem pártütő idősebbekkel szemben. Ennek a legujabb nemzedéknek az állásfoglalása azonban a legkevésbé sem állandó jellegű; nem egyszer éppen azok részéről mutatkoztak a legnagyobb meglepetések, akik, bár komolyan keresik a kibontakozást, körülményeik folytán önmaguk tisztázásáig még nem juthattak el. Ezekben u. i. több a helyzeti energia, mint ingadozó bátyáikban, akiket az évek metamorfozisa kimeritett s már többé-kevésbé eltartottjai a burzsoáziának. Ez utóbbiak — folytonos meghasonlásban élve — elhasználódnak, vagy elefántcsonttoronyba huzódnak, ha hajlamosak reá, s megnyilatkozásaikban sohasem adják teljes önmagukat. Még jó, ha fokozottabban merülnek szaktanulmányaikba s úgy térnek ki a felelet elől, nehogy az alkalomszerűen kinálkozó élvezetek sodrában altassák el leszámolást követelő lelkiismeretüket. Aki azonban nem torpan meg köztük, az a burzsoázia érdekszövevényébe kerülve még jobban ráébred az osztályelnyomás tényeire s kizsákmányoltsága eljuttatja a dolgozók öntudatához.

5. Erdélyben az egyetlen önállósulási folyamat, amely egy időben az eszmei keresés komolyságát is magán viselte, az Erdélyi Fiatalok mozgalma volt. Ez a mozgalom autonómiáért való harcot jelentett az uralkodó nemzedékkel szemben a diáksegélyezésben épp úgy, mint az elvek terén s amikor a leghangosabb propagandát fejtette ki amellett, hogy itthon kell maradni Erdélyben, akkor reális érzékkel fogott a kisebbségi helyzet következményeinek levonásához. Ez a csoport ismerte fel először, hogy a burzsoáziára már a jelen világrendben sem támaszkodhatik s csak a magyar tömegekkel tarthatja el önmagát. Ez a magyarázata az Erdélyi Fiatalok falu-orientációjának, ami lapjukban, faluproblémákkal foglalkozó szemináriumaikban, a

falukérdést tanulmányozó füzeteik kiadásában s vidéki előadássorozataikban nyilvánult meg s egyben minden más főiskolás szervezkedésnek is kitűzött célja lett.

A központ óvatos politikája azonban hamar behódolt az eleinte gyanakodó ellenérzéssel viselkedő hivatalos köröknek s ez a behódolás az elvi differenciálódások idején arra vezetett, hogy nézeteikben kitisztult osztályharcos tagtársaikkal szemben a központi vezetők a politikai és egyházi körök eszközeivé lettek, amit egyik főmunkatársuk kizárása is igazol. Munkatársaik zöme mindamellett egyre kifejezettebben a dolgozó magyar munkásság és szegényparasztság mellett tesz hitvallást vagy félreáll és ezzel megindul a bomlási folyamat az E. F. soraiban, ami az E. F. szerepét egy stagnáló, felekezeti ellentéteken felülálló, de válságosan polgári gondolkozású álláspontra korlátozza.

Volt egy pillanat az E. F. történetében, amikor már-már kezdett egyetemes kisebbségi érdekűvé nőni, de mert összetétele már megalakulásakor mesterkélt volt, ezért ez a folyamat csak egyes — a központ által mindenesetre paralizált — tagjaiban mehetett végbe. Az E. F.-ra, a polgári keretek közt maradva csak egyetlen életerős szerep várhatott volna: palotaforradalom a kisebbségi szervezeteken belül az elégedetlenség levezetésére s az ifjuság kellő szerephez juttatása. Erre azonban nyiltan, a belső szakadás félelme nélkül nem vállalkozhattak s így nem volt más hátra, mint átadni a szerepet a reakció hivatottabb ifju élcsapatainak, annál is inkább, mert most már nemcsak az elégedetlenség levezetéséről s a középosztály vezetőszerepének átmentéséről volt szó, hanem támadó harcról is, amire a burzsoá rétegek az elnyomott osztályok növekvő öntudatával szemben a fanatizált ifjuságot szándékoztak vezényelni. Erre pedig az E. F.-nak csak igen kis hányada vállalkozhatott multjának teljes megtagadása nélkül.

6. Mig az E. F. elvi csoportosulásnak indult, élt egy másik törekvés is a kolozsvári magyar egyetemi hallgatók között: a nemzeti alapon való szervezkedés. Különböző nevek alatt indulva próbálkozásaik mindannyiszor megtörtek az egyetemi szabályzaton, amely ilyen szervezkedést nem ismer el. Hiába járták küldöttségeik Bukarestet, onnan csak igéretet hoztak s még a magyar képviselők közt sem akadt senki, aki hajlandó lett volna ügyüket komolyan szorgalmazni. Ezzel szemben kezdettől fogva tere nyilt a felekezeti alapon való tömörülésnek, ami egyáltalán nem felelt meg az ifjuság valóságos elvi megoszlásának. Igy történt, hogy hitbuzgalmi kiválóságok lettek az ifjuság vezetőivé, akik persze az ifjuság tényleges vezérgondolatait egyáltalán nem képviselhették. Mindezek a felekezeti egyesületek (pl. a Kath. Népszövetség egyetemi szakosztálya, a református Ifjusági Keresztyén Egyesület s az unitárius Dávid Ferenc Egylet ifjusági szakosztálya) sűrű Magyar Párt-i istápolás alatt állottak s már eleve akadályai voltak az önálló gondolkodás kikristályosodásának. Az ifjuság haladóbb gondolkozásu tagjai így minden szervezkedésen kivül maradtak.

A momentán sikerre szert tett külföldi fasiszta megmozdulások kapóra jöttek ennek az irányzatnak. Az a jellemző fellélegzés, ami nálunk Magyar Párt-i köröktől baloldalinak cégérezett polgári publicistákig jelentkezett, (pl. Hitler sikere) átragadt azokra az ifjakra is, akik hiányos társadalmi ismereteik folytán engedtek a szájuk ize szerint kommentált események hatásának. Ennek aprópénzre váltásánál a hivatalos köröknek elsősorban a felekezeti egyesületek segédkeztek.

7. Az „ifju katholikusok" jöttek a legnyomatékosabb társadalmi ideológiával. Ezért azonban a többi felekezetek — regresszió dolgában — a legkevésbé sem maradtak el mögöttük. Ez az alakulat is — magyar

nyelvterületen — először Csehszlovákiában jutott végső kifejléséhez, egyben megütve azt a legradikálisabb hangot, amit az elasztikus egyházi politika még megengedhetett. Látszat-radikálizmusuk ezért néha a taktikát nem értő burzsoá körök ellenérzésével találkozott. (Az ördöggel való játéknak tartották!). S kezdetben tényleg sok olyan elemet téritettek el merész társadalmi kritikájuk révén az ó-burzsoá felfogástól, akikre nézve csak rövid idő kérdése volt a polgári előitéletek levedlése. De viszont az új keretet éppen ezeknek a lázadozó kedélyeknek a visszatartására állitották fel. S hogy nálunk egyedül az ifju katholikusok gárdája jelenti a teljes fasiszta ideológiát, eltérőleg pl. a kimondottan burzsoá jellegű szászoktól, akik már hitleri rohamosztagokat szerveznek, az onnan ered, hogy a mi polgári osztályszervezeteink sokkal gyatrábbak, mint az egyház gátló ereje.

Eredetére nézve ez a szervezkedés visszavezethető a szociális igazságtevést aquinói szt. Tamás filozófiájában kereső s a társadalmi kérdésekkel foglalkozó pápai enciklikákra (Rerum Novarum, Quadragesimo Anno) támaszkodó nyugateurópai irányzatra, amely ma már nagy könyvkiadóvállalatokkal s nivós folyóiratokkal (Schönere Zukunft, Stimmen der Zeit, Nouvelle Revue des Jeunes stb.) rendelkezik. Mikor a franciák, elfordulva a már irodalmi tradicióból is megvetett polgári gondolkozástól, a jövő kollektiv kort mint új középkort élesztgetik, ugyanarról a tipikusan kispolgári gondolkozásról tesznek tanuságot, mint a konkrétabb németek, akik nem a kiérett monopolkapitalizmust meghaladó, hanem a fejlődés során azt megelőző kisüzemi, korporációs eszmékhez fordulnak orvoslásért. De mig a viszonylagos biztonságban élő franciák az oroszországi új rend felé is kacsingatnak, hangoztatva azonban a „szellem elsőbbségét" (J. Maritain) s így csupán az intellektuel agynak tetsző elméletekkel keltenek zavart a fiatalság gondolkozásában, addig a németek már nem engedhetik meg maguknak ezt a fényűzést s nyiltan az osztályharc elgáncsolása a céljuk. Vérmesebb új katholikusok az áhitott „új rendet", az „igazi emberi civilizáció eljövetelét" még egy forradalom árán is követelik, logikájuk azonban tüstént megtörik, amint ennek a forradalomnak a természetéről esik a szó: s fasizmusuk lelepleződik.

A magyar középosztály szervezeti gyöngesége folytán nálunk minden forradalommal való kacérkodás kockázatos s így a mi ifju katholikusaink munkája sokkal leplezetlenebbül elárulja igazi szándékait. Nálunk még csak nem is az egyház (külszinében egyetemes, lényegében a mindenkori uralkodó osztály érdekét kiszolgáló) gondolatainak átmentésén van a hangsuly, hanem elsősorban az önmagában megoszló polgárság körülbástyázásán. Igaz, hogy pl. Magyarországon (lásd K o r u n k S z a v a című szemlét) némileg ellenzékivé teszi mozgalmukat a nagybirtokos főpapi és szerzetesi körökkel való vita s a feudális maradványok likvidálásának követelése az egyház népszerűségének megőrzése végett, de az utódállamokban már minden lépésük a progresszsiv mozgalom vakvágányra terelésében nyilvánul meg.

Külszinre a szlovenszkóiak a legmerészebbek, (U j É l e t című szemléjük még moszkvai lapokból is átvesz a kapitalizmust dehonesztáló karikaturákat), de ez csak azért ilyen, mert Csehszlovákiában ugyanazokkal az elvekkel, mint a maradi Erdélyben a fejlett öntudatú ipari és földmunkás körökben már nem lehet operálni. Haladóbb gondolkozású tagjaikat sem tudnák már a nálunk hirdetett elveikkel féken tartani. Így pl. érsekujvári kongresszusukon bécsi példára kimondották a pápai enciklikákkal szemben, hogy a magántulajdon nem szentség, hanem történeti fogalom, tehát megszüntethető s megállapitották, hogy

ha evolúciós uton nincs tovább a társadalom fejlődésében, akkor jogos a forradalom, sőt azt is megállapitotta egyikük, hogy ma már arra a pontra értünk, ahol lehetetlenné vált a békés tovább fejlődés; csak forradalom segíthet. Amennyire lehetett, tompitotta ezt a lázadást a papi jóság s a kongresszusról szóló beszámolókból is kitörölték ezt a két fontos állásfoglalást.

Az ifju katholikusok frazeológiája az egyházi tekintély teljes hirdetése mellett mindig egy fejhosszal van hátrább, mint a nép hangulata, hogy a kellő közelségben tudja a lázongó rajt kaptárba fogni. Viszont a papi vezetők, különösen Erdélyben arra is ügyelnek, hogy összhangban legyenek a helyi uralkodó rétegek felfogásával és seholsem mennek tovább, legalább is tetteikben, mint amennyire a hivatalos magyar politikai körök őket felhatalmazzák.

Az erdélyi zászlóbontásnál (lásd az Erdélyi Tudósító ifjusági számát s a pápai körleveleket magyarázó röpirataikat tipikus cimükkel: „A társadalmi rend megújitása") sokkal nyilvánvalóbb a felülről mozgatott jelleg, mint a többinél. Osztályösszefogást hirdetnek, akárcsak nyugati mestereik, ami az osztálykizsákmányoláson alapuló polgári rend erősitését álcázza. Ennek az érdekében tartják városi kurzusaikat a katholikus intellektuelek öntudatának erősítésére, ezért igyekeznek megerősíteni kath. munkás szervezetek utján munkáskörökben is az egyházi befolyást s ezért űzik falvakban, ahol a középosztály idősebb generációja eljátszotta már játékait, a vallásos szinekbe öltöztetett demagógiát.

8. Az osztályösszefogás vezérszólama egy vonalba tereli a felekezeti egyesületeket, az E. F. jobb szárnyát s a Magyar Kisebbség ifjusági számában fejüket felütő „neonacionalista" csoportokat. Nincs olyan marxista ellenvetés a mai társadalmi állapotok ellen, amire ez az utóbbi csoport ne tudna orvosságot ajánlani ugyanezen világrenden belül. Alig jelent meg egy kis osztályharcos átnézet a Falvak Népe kiadásában a Magyar Párt 10 éves politikai multjáról s ime ők hangulatkeltésből már program reviziót, a tömegek hathatósabb beszervezését s radikálisabb jogkiharcolást követelnek a párttól. „A szociálista mozgalomban rejlő, de nemzeti célokra felhasználható" erőkről, sőt „a szociális feszültség nemzeti irányban való levezetéséről" cikkeznek. Hangoztatják, hogy „mindnyájan proletárok vagyunk", mintha egy kizsákmányoló osztály szolgahadseregének az elszegényedés jogot adna uraik hatalmának megvédésére. Amikor analizisük helyes, olyankor biztosak lehetünk, hogy marxista nézeteket használtak fel, mégha ugyanakkor hevesen támadják is a marxizmust, (amint ez a polgári közgazdászoknál jó félszázada történik), de a következmények levonása mindig abszurd náluk s éppen ez az abszurditás, a gondolatmenet szándékos kisiklasztása teszi uraiknak a legnagyobb szolgálatokat.

Ezek közt a lojális ifjak közt azonban már felütötte fejét a féltékenység azért a pár politikai koncért, ami egy esetleges belső reform esetén rájuk eshetne. „A 30 évesek generációját az idők megacélozták és ezért szivósabb, kitartóbb, kiforrottabb, mint az utánna jövő. Elevenebbek még benne a mult tradiciói", — irják. S ebben a nem éppen gerinces felkinálkozásban némi igazság is van: a fiatalabbak sokszor szemükre vetik a háború alatt iskolázott „harmincasoknak" szellemi fejletlenségüket, önállótlanságukat, még ha támadó lendület, ellenzéki hév sokszor több is van bennük, mint öcséikben. Az új évjáratok fasizálásával persze ezek is ideológiai erősitést kapnak s különösen jellemző képet adnak pl. azok a deresedő fejü „nemzeti radikális" irók és publicisták, akik a fiatalok reakciójában egyszerre „forradalmi"

temperamentumukat és polgári gondolkozásukat is kiélhetik.

9. A forrongó világesemények s a belföldi fejlemények mind élesebb állásfoglalásokat váltanak ki az ifjuságból is. Tisztul a két front vonala, a félreállók akarva-nemakarva a reakció sorait erősitik. „Előre: a társadalmi helyzet reális felismerése és tiszta állásfoglalás. Visszafelé: a ködös társadalmi szemléletből kifolyóan ködös nacionalista, nemzeti szociálista, legfeljebb szoc. dem. állásfoglalás, egyszóval: megállás az előrevivő fejlődési vonalon." (Jócsik Lajos).

Akik Erdélyben levontak minden helyzetükből eredő következményt, azok a fiatalok nem önkonspiráló intellektuel kört alakitottak, szellemi hevületek többé-kevésbé ártalmatlan fészkeit, hanem elsősorban érintkezést teremtettek társaik életmegnyilvánulásaival azoknak öntudatositására; másodsorban pedig megtalálták a reális kapcsolatot az Erdélyben élő magyar tömegekkel (egyidőben) néplapjuk a Falvak Népe révén. Leszámolva holmi irodalmi kiélési vágyakkal ezek a fiatalok meg tudták ütni a szegény parasztság időszerü hangját s bizalmat tudtak kelteni maguk iránt, hogy levelek és közlemények serege támogassa őket a munkások és földmivesek öntudatosodó rétegéből. Egyben megtalálták azt az egyetlen egészséges utat is, ami a polgári osztály érdekharcát megtagadó intellektuelt megmentheti attól a sorstól, hogy demoralizálódjék vagy két malomkő között morzsolódjék széjjel.

NAPSZÁMOS ÉNEKEK

Irta: VERES PÉTER (Balmazújváros)

MUNKÁBA

Májusi vasárnap reggel korán felébredünk;
izgatottak vagyunk: itt a kaszálás
— máma tán lesz munka.
Sietve megborotválkozunk, az életlen bicsak összevagdalja csontos képünk: nem baj.
Veszekszünk az asszonnyal, hogy az ingen miért nincsen gomb.
Párat ráköpünk a keshedt csizmára, kisubickoljuk, mert ez igy szokás és sietünk a piacra
— máma tán lesz munka.

Ezrivel lézengünk; a templom üresen ásit, a nap már emelkedik és hej! — még sincs semmi.
Meghaltak a gazdák, vagy csak spekulálnak?
Zsiros kalapunk alól fekete gondcseppek gurulnak aggódó homlokunkra.

Itt-ott csoportosulás, pár embert felirnak, a többi csalódottan széjjeloszlik.
Jön a hosszuháti ispán, odarohanunk; ötven ember kell; dobáljuk a könyvet: egy perc és vége.
Már ül is a kocsira, úgy szól vissza:
— Szekér nem lesz, emberek, nem ér rá az iga.
— Nem baj, majd kimegyünk gyalog — vágjuk rá, — örülünk, hogy igy is van munka.
Szaladunk haza: — asszony rakj tarisznyát!
Hogy miből, az már az ő gondja.
Örüljön, hogy nem ülünk tovább tétlenül a nyakán.

Délután felkerekedünk (gazdák a kislócán ülnek, hidegen köszönünk.)
Innen is onnan is egy-kettő, a falu végén már kis sereggé növünk.
Azután ahogy megindulunk, szétszórva, nekinyulva olyanok vagyunk
mint egy bús karaván, amely a szenthelyről nemkönnyebbült lélekkel támolyog vissza.

Az ég kék, a föld zöld
s a távolban havas csucs fehérlik,
de nekünk mi közünk hozzá?
Gondvert fejünk a földre csüng
s ott nincs egyéb:
csak szürke por és fekete sár.

A mezőn ahogy átalvágunk,
pitypang repül, harangvirág nyilik,
de meg se látjuk.
Odább a legelésző gulya mellett
vidám borjucsapat játszik.
Ahogy meglátnak szép fejük felvágják,
rózsás arcuk fénylik.
Bennünket bámulnak,
de van is rajtunk mit!
Görnyedt hátunkon tarisznya,
benne lapos málékenyér;
rávetve rongyos szűr, vedlett guba,
ócska nagyujjas és más avult condra,
kinek mi —
úgy nézünk ki
mint szürke szamarak,
akik elvesznek a juhász
tergenyéje alatt.

A borjuk néznek; ügyes fejüket magasra emelik
kis szügyük duzzad, tiszta szemeik pislognak,
ők még sohse láttak ilyen ijesztőket
hiszen csak pár hónaposak.
S ahogy közeledünk a farkukhoz rugnak
s majd csak anyjuk mellől néznek ránk vissza.

Nem nézünk mi semmit s ha a fejünk néha-néha fel-fel is vetjük,
akkor is csak azért, hogy a tanyát lessük ahová igyekszünk.
Messzire sillámlik hisz az még
sokszor meg kell rázni addig a batyunk
és sokszor meg kell törölni naptól s tehertől izzadó homlokunk.

Kiérünk végre. Fellélegzünk.
Jön a kerülő, megmondja hova pakoljunk.
Rendezkedünk. Kaszák csengenek. Néhányan kilépünk,
a hodály megett van a lucernás
— no nem sokat vágunk csak megpróbáljuk, hogy fog-e jól a kaszánk.
Alkonyodik. Ülünk a hodály előtt.
Halk beszéd zümmög.

Csenditenek: a faluból kihallik a harang
— Hej komám — sóhajt egyikünk
— de soká lesz még szombat.

SZOMBAT ESTE HAZAFELÉ

Eltelt a hét. Szombat délbe már az üres tarisznyákban kotorászunk
s a képmutatók káromkodnak is hozzá:
— Az Isten azt a büdös asszonyt,
sose tanulja meg, hogy' rakjon tarisznyát!
Az őszintébbek kérnek: — adjál komám egy falat szalonnát,
karéj kenyeret, pár krumplit vagy egy marék tésztát
— kinek mi hiányzik —
majd megadom otthon.
A gőgösek meg — még vannak ilyenek! —
inkább nem is esznek:
úgy tesznek, mintha nem is volnának éhesek
s titokban a kenyérhéjat rágják,
de mindnyájan keservesen várjuk, hogy vége legyen a napnak,
egy hete nem voltunk otthon, nem nagy idő,
de mégis izgulunk:
asszony, gyerekek, tyukok és malacok — ha vannak?
ki tudja hogy' vannak?

Ahogy hajlik a nap, izgatottságunk növekszik,
még a kaszánk sem akar már fogni.
Dörmögünk magunkba s fojtottan káromkodunk is,
emlegetjük az Istent és az uraság anyját
és sűrűn megnézzük a falu tornyát,
hogy merre látszik.
Mindjárt lemegy a nap, éjszaka lesz, mire hazaérünk.
— Jól van ez nekünk — dörmögi valamelyik — mért nem egyezkedtünk?
— Ugy tolakszunk a munkára, mint a vaklégy a dögszagra,
ha kibabrálnak velünk meg csak morogni tudunk...

Egyszer aztán — a napba már beleharapott a tarajos hegycsucs —
int a kerülő — fajerant! — gyerünk a tanyába!
Mint a hangyaboly ha jégesőt kapott, futkosunk össze-vissza,
kapkodunk kaszát, vasvillát, tarisznyát.
A fiatalabbak azért mosdáshoz fognak
— ugyan ki az Isten nézne rátok? — mordulunk rájuk
— talán a tanyai lányok?
— Ajaj, van azoknak elég bajuk;
még a harmadik dűlőbe kapálják a répát.
Mindegy. Megvakult zsebtükrök kerülnek elő,
bádogfedelük lerágta a rozsda
és foghijjas drótfésük akaszkodnak
a gubancos hajakba.
Végigsimítják napfelmarta szőrös álluk
s valamelyik keserű humorral megállapítja:
— Komám a zsiratlan koszt használ a szakálnak,
kétszer olyanra nőtt mint máskor...

— Az ám, komám mert lekopott a hus a poráról, oszt kimaradt belőle a szőr...
— Igen a' — mondja valaki — a körön meg a szőr
még a koporsóba is nől...

Már alkonyodik, az ispán lámpát gyujt a fizetéshez.
Veszekedések és dörmögések vannak a levonások miatt.
A legtöbb ahogy megkapta, vedlett zsebeit próbálgatja, hogy hova rejtse
s ha eltette, szedi a cókmókját s már
kocog is hazafelé.
(Könnyű most: üres a tarisznya s egy kis pénz is van a zsebben; ilyenkor az ember még a fáradtságot se érzi.)
Igy szóródunk széjjel kis baráti és szomszédi csoportokba szakadozva.

Alkonyi köd ül a határon s a hegyek felől sietve jön az este,
nem igen törődünk vele, nem állunk meg gyönyörködve
nézni, hogy hogyan olvad bele a hegy a sötétbe.

A gulya az álláson hever már, a pásztor kutyája dühösen ránkugat,
a tehenek kérőznek, s ahogy a nyeldeklőjük mozog
a harangosok nyakában meg-meg kondul a kolomp.
Éjszaka van mire a faluba érünk, ki merre való, szétszóródunk.
Néhányunknak a gazdagok uccáján vezet az utja
itt-ott még lámpa pislog;
Az udvaron kutnyikorgás, vedercsörgés hallik, a kocsis talán még most itat;
ellős tehén bőg bele a csendbe, fájdalmas ordítás megrezzenti az embert;
nyári jászolról a lovak horkantása hallik és ahogy zörgetik a jászlot:
a kocsis dühösen és messzehangzón káromkodik rájuk.
Más helyt a nyári konyhában a szolgáló dudol
a gazdák már alszanak s ő még most mosogat vagy talán már surol,
esetleg az egy ruháját vasalja, holnap a bálba akar menni.

Felsóhajtunk. Az oszlopos házakban benn béke és nyugalom.
Csönd. Csak a kutyáik ugatnak.
Őrzik, hogy nyugodtan aludjon a vagyon.
Bennünket meg még haza se értünk
s már fojtogat a gond.
— Hogy jött ki az asszony? — s lesz-e a jövő héten munka?

Pénzünk jól eltettük, de azért sokszor hozzá-hozzá kapunk:
ha elveszitenénk, mit szólna az asszony?

Büdös kocsmák nyitva várnak, a kocsmáros a pult mellett gubbaszt,
a szag kiáramlik.
— Hej, hogy elmult a pálinkás jó világ!
sóhajt egyik-másik.
Van azért, aki bemegy, de csak egy porcióra.

Hazaérünk. Az asszony fenn vár még. Foltoz.
Halvány öröm a gond barázdált arcon.
— Vajjon nekünk szól-e, vagy annak a kis pénznek?
De ne bántsuk egymást, talán mindkettőnknek.
— Jaj, olyan soká jöttök! — mondja lágyan panaszkodva
— mán azt hittem: beültetek a kocsmába.

Sopánkodás. Aj-haj, panaszok,
rosszak a gyerekek, a szomszédok, a rokonok,
rossz az egész világ
és a boltos is azt mondta,
hogy nem vár tovább.

Vacsorálunk. Az asszony megolvassa és széjjelrakja a pénzt.
Lefekszünk. Holnap kezdődik ujra az egész.

A NÉMET ANTISZEMITIZMUS

Irta: BIHARI BÉLA (Nagyvárad)

Az antiszemitizmus gazdasági eredete még olyan beállitódású kutatók szemében is kétségtelen, akik idealisztikus szempontból írnak szociológiát. Ezek legfeljebb megkerülik az antiszemitizmus mögött meghuzódó gazdasági mozgatóerők tisztázását és ethikai formulákkal kölcsönöznek kétségbevonhatatlannak látszó jelleget annak a felfogásnak, mely a zsidóság kérdésében fajelmélettel operál s azt hangoztatja, hogy az antiszemitizmus anthropológiai és morális-biológiai különbségekre vezetendő vissza. A háborút megelőző antiszemitizmusnak u. i. ilyen mezbe kellett burkolódznia, mert a liberális kapitalista árában nem volt helye a gazdaságilag megokolt antiszemitizmusnak s ez egyre jobban veszitett is hevéből az egész társadalmat beágazó tőke kisugárzása következtében, mely eltörölni próbált minden ellentétet a polgárság rétegei között. A társadalmosított munkából származó profitot — a profit biztositása érdekében — minél kevesebb surlódással kellett maguk közt elosztani s ami ellentét a polgárság egyes rétegei közt még jelentkezett, az megfelelt azoknak a különböző fokozatoknak, amiket e rétegek a gazdasági érvényesülés létráján elfoglaltak. Egészében azonban a polgárság — relative — egységesen megszabott cél szerint sodródott a gazdasági, társadalmi és kulturális kategóriák egybenövése felé.

Az antiszemitizmus — a gazdasági alapépítmény megrázkódásainak láztáblája, — a sűrű egymásutánban következő válságokban kiutat kereső uralkodóosztály megoldási kisérleteiben mindig döntően közrejátszik. Ezek a kisérletek aszerint váltakoznak, hogy a gazdasági helyzetben megrögzitett termelőviszonyok mellett milyen a társadalmi tagozódás. A társadalmi tagozódás játszik közre abban, hogy helyzetmentése érdekében milyen megoldási módokat választ a gazdaságilag zsugorodó polgárság s ezek a módozatok a talajvesztés arányában többkevesebb, ha nem tulzó, nacionalizmussal jelentkeznek. Minél kialakultabb, minél tisztább a polgárság, mint a termelőviszonyok által létrehozott gazdasági és társadalmi alakulat, annál kevésbé van szüksége akár a nyilt, akár a burkolt antiszemita nacionalizmussal való megoldási kisérletekre. A polgárság liberalisztikus állásfoglalása, az erőszakos eszközöktől való látszólagos idegenkedése, szabadelvűsége: függ-

vénye a termelőerők révén létrejött javakbani részesedésének. Még pontosabban: amennyire izmosodik a liberális tőkésgazdálkodás bizonyos zárt gazdasági területen, olyan mértékben jelentkezik a polgárság politikai hitvallásának „liberális" megnyilatkozása. Mivel tehát a polgári szabadelvűség foka attól függ, hogy a polgári osztály a termelőviszonyok milyen szakaszában tart, ezért nincs szüksége a gyarmati profitból még ma is hatalmasan táplálkozó angol és francia polgárságnak arra, hogy antiszemita harcot szítson s ezért van szüksége a fejétzsebét vesztett német polgárságnak a hitleri kispolgári koncepció életre hívására.

Az antiszemitizmus nyomai kétségkívül feltalálhatók még olyan viszonylag kiegyensúlyozott gazdasági területen is, mint Anglia és Franciaország, ahol a kapitalizmus életnedvei még aránylag bőségesen folynak. Az antiszemitizmus azonban ezeken a gazdasági területeken a társadalom mélyebbfekvésű redőiben huzódik meg s csak kivételesen kerül felszinre és akkor is mélyen elütő szinekben jelentkezik. Viszont kétségtelen, hogy még egy kisméretű antiszemita tünet is sokkal riasztóbb jelenség Amerikában, Angliában és Franciaországban, mint a keleteurópai államokban vagy Németországban. Az antiszemitizmus virulenciáját illetőleg közbeeső állapotot jelentenek úgy a multban, mint a jelenben azok a területek, amelyeken az antiszemitizmus „nemhivatalos" formájában kerül felszinre. Ilyen formában jelentkezett az antiszemitizmus a háború előtti években Németországban, Oroszországban, a háború után Romániában és Lengyelországban. Az u. n. „hivatalos" és „nem-hivatalos" antiszemitizmusra való felosztás azonban tulajdonképpen csak szépítése a lényegnek s mint ilyen kedvenc magalegyezgetése az antiszemitizmussal megbékélni akaró zsidó kis-, és nagy-polgárságnak. Lényegileg u. i. az a fontos, hogy a zsidóság a gazdasági pontokon milyen módon és mértékben helyezkedhet el és nem az pl., hogy zsidó lehet-e tiszt vagy nem a német hadseregben. Ez utóbbi csak a polgárság ama vékony rétegének volt a problémája a háború előtt, mely a gazdasági beolvadás után társadalmilag is teljesen be akart olvadni. A lényeges kérdés mindig az, hogy a zsidó rétegek gazdasági tekintetben szabadok-e vagy sem. Ez a fő kérdés, mely bevilágítja a köréje csoportosuló társadalmi és kulturális problémák minden részletét. Ebben a vonatkozásban viszont a zsidók — különösen az emancipáció, e polgári-kapitalista vivmány óta — nemcsak hogy nem voltak hátrányban, hanem fokozott mértékben vettek részt a kereskedelem, az ipar és a szabadfoglalkozások legtöbb ágában.

*

A németországi antiszemitizmus úgy a multban, mint a jelenben mély és tradicionális. Ahogy a németországi antiszemitizmus a német polgárság kifejlésével párhuzamban megnyilvánult s ahogy manapság felszinre kerül, arra enged következtetni, hogy ennek az antiszemitizmusnak elbirálásánál nem elegendő az antiszemitizmus általános természetét magyarázó gazdasági tényezőkre való rávilágítás. Más területek antiszemitizmusának efemer természetével szemben a német antiszemitizmus sokkal állandóbb és mélyebb s „tudományos" antiszemitizmussá való deklarálása a legkevésbé sem leplezi, hogy ez az áramlat Németországban nemcsak az uralkodó osztályok által felülről-lefelé irányitott általánosan használt kábitószer és lényeg elől való kitérés, hanem kellő talajjal rendelkezik a szélesebb népi rétegekben is. Simon Dubnow állapitja meg a középkori németországi zsidókkal kapcsolatban, hogy életük és vagyonuk állandó veszélyben van, mert a vész nem felülről, hanem alulról fenyeget. Dubnow, aki különben a középkori

zsidóellenes mozgalmak okát nemzeti-vallási, azaz másodlagos ellentétekben látja, fenti megállapitásával kétségkivül a szociális körülményekre utal s ez a mai német antiszemitizmusra is érvényes. Míg az antiszemitizmus más országokban csak felbukkanó tünet s így megtartja az általános gazdasági és politikai krizis mellett megvonuló átmeneti jellegét, addig Németországban állandóan jelenlevő mozgalom, melynek erőssége a liberális tőkegazdálkodás periódusában is alig gyöngült. Franciaországban a 48-as forradalmak utóhatásaként jelentkezik, hogy azután a Dreyfus-perig teljesen elnémuljon. Oroszországban is mindenkor a cári kormányok támogatása kelti életre. Magyarországon Tiszaeszlár után a legújabb időkig semmiféle formában sem jelentkezett. Romániában is mindenkor a gazdasági krizisek kisérő tüneteként bukkan fel úgy 1888-ban, mint 1907-ben. Ezekkel szemben Németországban a zsidók 1819. évi lübecki kiutasitásából még mindig kicsengetett a középkor feudális termelőviszonyaiból eredő társadalmi konfliktus. Azóta is a felszin alatt örökösen vibráló mozgalom, melyben a vallási elem a kapitalista termelőeszközök periódusában háttérbe szorul. Persze ez az antiszemitizmus tudatosan kerül a zsidók elleni küzdelemnek szociális tartalmat adni, mert akkor az osztálykülönbség terére kellene a harcot áttennie, már pedig ez nem esik egybe azoknak a társadalmi rétegeknek az érdekeivel, akik az antiszemitizmust állandóan szitják. A zsidók elleni harc tehát az idegen faj elleni harc mezét ölti. Ez a német antiszemitizmus, melynek így a „tudományos"-ság képét kellett felöltenie, örökösen zajló, hullámzó áramlat s a gazdasági és társadalmi területeken állandó offenziv és defenziv harci készültségben áll.

*

A német antiszemitizmus kérdése kétszeresen előtérbe tolul ma, a hitleri antiszemitizmus idején, amikor a gazdasági válság megoldásának főexpedienseként szerepel. A német antiszemitizmusnak ez a természete kétségtelenül gazdasági okokban keresendő, sajátossága és tradiciója miatt azonban egyedül a gazdasági és szociális motivumok feltárása itt sem elegendő, mert ha ezek meg is értetik, még sem adják kellő megokolását a német antiszemitizmus begyökerezettségének és intenzitásának. Ez a zsidók általános társadalmi szerepe mellett, németországi különleges helyzetükben leli magyarázatát s speciális gazdasági kapocsszerüségükből, az árúcsere és pénzforgalom gyúpontjában való kiütköző elhelyezkedésükből fejthető ki. Ezt viszont Németország mindenkori politikai helyzete döntötte el. Ha tehát a német antiszemitizmus tradicionális és sajátos minőségére keresünk magyarázatot, akkor ezt a politikai helyzet szemszögéből is kell vizsgálnunk. A gazdasági faktorok mellett csak ez ad bővebb magyarázatot a német antiszemitizmus speciális tüneteire.

A németországi zsidók speciális szerepe a német politikai helyzet különleges formáiban keresendő. Az ősi, törzsi szerkezethez legtovább hű maradt germánság Németországa politikai tekintetben évszázadok hosszú során át hercegségek, grófságok, fejedelemségek, nagyfejedelemségek, püspökségek, szabadvárosok és királyságok tucatjaiból állt. Mondhatni minden domb, minden völgy más és más politikai szerkezetet rejtett magában. A 14. században több mint 250 s a harmincéves háború idején is még több mint 150 a különálló területek száma. A feudális termelőviszonyok megteremtették minden kis különálló terület gazdasági egységét, melyben a jobbágyok minden életmegnyilvánulásukkal a feudális földesur körül forogtak. A termelőviszonyokra jellemző árúcsere és pénzforgalom nagyrészt a zsidók kezében volt, kiknek ez a szociális hivatása, kereskedői és közvetitői minősége nem nemzeti ott-

honuk szétrombolásának a következménye, hanem földrajzi területük természetes termelőfaktorainak s a Földközi-tenger partvidékén kialakult gazdasági tényezők közrehatásának eredménye. A zsidók ezt a szociális funkciójukat átvitték a feudális periódusba. A feudálizmus zárt Naturalwirtschaft-ja háttérbe szoritotta az árúforgalmat s ahol ennek következtében hézag állott elő, ott megjelent a zsidó, hogy kitöltse. Ennek a periódusnak a zsidója nem tévesztendő össze azzal a kamatszedő és házaló tipussal, amely pár évszázaddal később élt. A zsidó ebben az időben kereskedő, közvetitő s mindenekelőtt pénzmonopolista. Ahol hatalmi tényezők létesültek s államfőknek hadseregre, zsoldosokra s az államapparátus kiépítésére volt szüksége, ott mindenütt nélkülözhetetlen a zsidó, mint közvetitő, mint kereskedő, mint a pénznek, az aranynak és egyéb nemes-ércnek az előteremtője. A politikai hatalom fenntartása, de különösen az egyes udvartartások fényüzésének fedezése — s a féktelen fényüzés mindvégig jellemzi a kis német államokat — valamint függőségüktől való szabadulásuk érdekében a zsidókra mindig szükség van. A zsidóság így lett az uralkodóosztály bankárcéhje. Ulm városának legrégibb városi szabályzatában, 1274-ben a zsidó hitközség mint „szabadalmazott kölcsönző társulat" szerepel. Nürnbergben a 14. század végén „szabad zsidó kölcsönzőcéh", „Freie Judendarleiherzunft" létesült.

Amilyen mértékben szőtte át a feudális szerkezetű társadalmat a pénzgazdálkodás, olyan mértékben váltak meg a zsidók az árúcserével való foglalkozásuktól s tértek át a pénzkereskedéssel való csaknem kizárólagos foglalkozásra. Ez az új termelőviszonyok következtében előállott igen jelentős eltolódás kényszerű. A városok kifejlődésével, a kereskedő és iparos polgárság megerősödésével szükségszerűen következett be a zsidóknak ez a szociális eltolódása, mely következményeiben óriási áldozatokat követelt tőlük. A királyok és országurak, akik „...önző érdekből védték meg a zsidót, hogy gyümölcsözésük ne szenvedjen kárt" (Johann Stobbe: Die Juden in Deutschland während des Mittelalters) a városi polgárság előtörésével egyre jobban elvesztették azt az erejüket, hogy a zsidókat oltalmazzák s a zsidók felett való uralom fokozott mértékben a városi tanácsok hatalmába ment át. Ezek viszont a konkurrens zsidótól a feluszitott lakosság segítségével próbáltak szabadulni. A zsidók így az árúforgalomból még jobban kiszorultak s kénytelenek voltak egy másodrendű gazdasági tevékenységet: a pénzzel való foglalkozást felvenni. Ebben az új szociális orientációban kényszeritőleg a parasztokkal kerülnek kapcsolatba, mert a városi (zárt rendszerű) termelőviszonyok egyre kevesebb és kevesebb lehetőséget nyujtottak az elhelyezkedésre s mert a konkurrencia miatt a városi polgárság sűrűn a falvakra utasitotta ki őket, ahol a feudális szerkezettől kizsákmányolt parasztok tőlük vették kölcsöneiket, hogy a földesurnak tartozó kötelezettségüknek eleget tehessenek. A zsidóüldözések oka a kereszteshadjáratokat követő évszázadokban is a termelőviszonyokból eredő általános társadalmi fejlődésnek a zsidók merev gazdasági szerepével való egymásbaütközésében keresendő. Még Nübling mult századbeli idealisztikus beállitódású kutató is rámutat erre, amidőn a középkori zsidóüldözések okát abban látja, hogy a zsidók az országurak hatalma alól a birodalmi városok hatáskörébe kerültek. Történelmi materialista nyelven azt jelenti ez, hogy a praekapitalista gazdálkodás egyre növelte az ellentétet a zsidók s az új termelési viszonyokra épült várospolgárság között, melynek keretében a zsidók nem foglalhattak helyet.

A zsidóságnak ezt a helyzetét még élesebben kirajzolta az a poli-

tikai szerkezet, melyben ezidőtájt Németországban éltek. Strukturális tekintetben a kis államok általában egyformák voltak. Sok jobbágy, egy-két hűbérur, kevés zsidó, arasznyi határok. E szűk területeken a pénzügyi műveletek csaknem kizárólag zsidó kézben összpontosultak, minek következtében szerepük a pénzgazdálkodás kifejlődésével egyre nagyobb jelentőséghez jut. Abból, hogy a zsidók az ilyen kis területek gazdasági gyujtópontjában szembeszökő helyet foglaltak el, következett, hogy a pénzügyi műveletek során, végig az adós-hitelező-adós láncon, mindenkinek összeköttetésbe kellett kerülni velük. Nagyobb kiterjedésű, homogénebb szerkezetű területen a zsidók által elfoglalt gazdasági pozíciók nem voltak ily szembeszökőek, mert a szerteágazó gazdasági vonalak mentén a nagyobb társadalom nem érintkezett közvetlenül a mozgatóerőkkel s ezért a kilengések is sokkal ritkábban és enyhébb formában jelentkeztek. A kisebb területen élő társadalom szükre szorított gazdasági és társadalmi életmegnyilvánulásában sokkal közvetlenebbül érezte és túlozta a pénzkereskedést űző zsidók jelentőségét életük irányitásában és kialakulásában. Ugyanakkor a kis államok közt is nagyrészt a zsidók bonyolitották le a cserét és a pénzkereskedést. A sok kis terület társadalma így hajlamos volt arra, hogy mindenütt a kamatszedő és seftelő zsidót lássa s a zsidó jelenlétének gazdasági nyomását érezze. Érthető ha a zsidók e szembetűnő gazdasági szerepe alkalmas inditékul szolgált arra, hogy az uralkodóosztályok a szükséghez képest ápolják az antiszemitizmus soha ki nem aludt zsarátnokát. E sok kis terület külön-külön megtermett ellenségeskedéséből terebélyesedett ki azután végeredményben az az áramlat, amely soha sem szűnt meg Németországban s amely most a hitlerizmussal egész középkori szinezetét visszanyerte, jóllehet a német zsidóknak ez az előbbiekben vázolt gazdasági szerepe már rég a multé.

A zsidók németországi speciális gazdasági szerepét, annak minden társadalmi következményeivel együtt ugyis felfejthetjük, ha a zsidóság ezidőbeli szervezetét vesszük figyelembe. A német birodalom zsidóságának községszervezetei még a mult század közepén is különböznek egymástól. Még az egységesebb Poroszországban is teljesen eltérő szervezeteket találunk. Még csak két tartományban sincs egyforma szervezet. Természetesen: a német zsidóság e szervezeti különbözősége megfelelt annak a gazdasági szerepnek, amit játszott, valamint annak a politikai szerkezetnek, amelyben élt. A termelőerők viszonyából eredő szembetűnő gazdasági szerepe fokozottabb zsidóellenességet váltott ki Nyugat-, Dél- és Közép-Németország több mint száz állama és városa területén. Viszont az egységesebb Poroszországban, ahol a feudális szerkezet a legnagyobb területen, a leghosszabb ideig és a legtisztább formájában virult, ott aránylag kevesebb zsidó-ellenes megnyilatkozással találkozunk. Ez azonban korántsem a porosz junker filoszemitizmusában keresendő, hanem egyszerűen abban a történelmi-gazdasági szerepben, melyet a zsidó a tisztább feudális szerkezetben betöltött. Persze mondanunk sem kell, hogy a zsidók szembetünését mindenütt fokozta izolált életmódjuk, amelyre épp sajátos helyzetüknél fogva rákényszerültek.

•

A német antiszemitizmus menetében sehol sincs ugrás. Folyamatosan és sorjában elkövetkező történelmi szakaszokon fut napjainkig a parasztlázadásokon s a különböző vallási háborúkon keresztül. Németországban még a felszabadult polgárság szabadelvű megnyilatkozásainak kihatásai is csak átmenetileg éreztették hatásukat. A gazdasági vezetést átvevő polgári-kapitalista rétegeknek Németországban az lett

volna a hivatása, hogy nyugati testvérosztályai utjára lépjen, — a német polgárság azonban a céh szellemben gyökerbdzett s a túltengő kispolgári elem idegenkedett a zsidók társadalmi és gazdasági egyenjogusitásától. Igy azután a feltörekvő német polgárság jóvoltából a zsidók Németországban csak rövid ideig élvezhették a liberális árát. A jog megnyirbálásokat állandóan követték az antiszemitizmus szellemi megnyilatkozásai. Sehol a világon olyan egyesület nem alakulhatott, mint Berlinben az 1822-ben létesült Verein zur Bekehrung der Juden. (A zsidók megtérítése céljából alakult egyesület.) Egy gyökérből táplálkozott ez azzal a tendenciával, mely ezekben az években Rühs egyetemi tanár, Fries filozófus és fegyverhordozóik követeléseként a „keresztény állam"-ot tüzte ki célul. A 48-as évek reakciójaként különösen Badenben, Bajorországban és Poroszországban lángolt fel újra a zsidóellenes mozgalom s a következő évtizedekben, különösen az 1873 és 1880-as évek tőzsdekrachja s a gründolási láz feketelevese következtében egyre erősödött. Az új antiszemita organizációkban elsősorban természetesen a kispolgári elemek tömörültek. A XIX. század elejei zsidóellenes áramlat ideológusainak szerepét „nagy nevek", mint Adolf Stöcker, Wilhelm Treitschke, Eugen Dühring, Ahlwardt, Böckel és végül H. St. Chamberlain veszik át. Az antiszemitizmus tudományos köntösbe öltözik s az uralkodó osztályban erős támaszára és istápolójára talál.

Megalapozottabbá tette az ellentéteket, erősitette a német antiszemita mozgalmakat az is, hogy a német zsidók a tőkés gazdálkodásban fokozottabban megtartották gazdasági szerepüket. Nagyrészük a kereskedelemben és iparban, valamint a szabadfoglalkozásokban helyezkedett el és jólétben élt. Szabadfoglalkozásu zsidó mindig több volt, mint alkalmazott vagy munkás. A nagy városokban a zsidó lakosság magasabb arányban nagyobb jövedelem után fizetett adót, mint a nemzsidók. A városi kereskedelem főleg zsidó kezekben összpontosult. Egymásután nyiltak a nagy zsidó áruházak. A gyáriparban való részesedésük emelkedett. A szabad pályákon egyre nagyobb arányban foglaltak helyet.

Ezekre a gazdasági rugókra szembeszökően világit rá Bismarck hirhedt kiutasitási végzése, amikor máról-holnapra a lengyel-orosz zsidó családok százait tétette át a határon. Ezeknek az évtizedeknek egyetemi excessusait, zsidóbojkottjait s irodalmi antiszemita propagandáját egyenes vonal köti össze a hitleri antiszemitizmus vakságával.

* *

Bár a kapitalista termelőviszonyok megszüntették a zsidóknak azt a gazdasági szerepét, amit a feudálizmus és a városi polgárság idejében játszottak, mégis kevés kivétellel az antiszemitizmus mindenütt készenlétben tartott eszköze az uralkodó osztályoknak ott, ahol a gazdasági bajokról kell elterelni a figyelmet. Még az u. n. „normális" polgári társadalomban is állandóan adott ez a momentum a különféle gazdasági, társadalmi és kulturális kategóriákban. Hatványozottabb mértékben áll mindez a német antiszemitizmus esetében, mely mindvégig a zsidó rétegek gazdasági és társadalmi másodrendűségét célozta.

Az antiszemitizmus hitleri megnyilatkozása kétségkivül nagy visszaesést jelent az antiszemitizmustól való megszabadulás tekintetében. A tömegek szemére került új hályog leoperálása hosszú és fájdalmas folyamat lesz s ha végül sikerül is, a német társadalmat még felszabadítása után is — sajátos összetétele folytán — észrevehető mértékben kisérik majd azok a csökevények és maradványok, melyek a régi rezsimek szomorú emlékeként rárakódtak. Kétségtelen ugyan,

hogy az antiszemitizmus a gazdasági és szociális megoldások függvénye, a társadalom felszabadulása azonban, amely a többi elnyomatással együtt a zsidóság elnyomatását is megszünteti, még hosszu ideig nem szüntetheti meg azt az elementáris erejű jelenséget, mely tele van a morális és lélektani determinensek hagyományaival.

Semmiesetre sem oldható meg tehát az antiszemitizmus kérdése azzal az irreális politikával, ami manapság a németellenes bojkottban kulminál. Ez a „harc" u. i. olyan területen játszódik le, ahol a fegyverek nem is érik el egymást, sőt csak bátorítólag hat arra a törekvésre, amit a német polgárság hitlerizmusa a baloldallal szemben felvett. A zsidó nacionalista körök természetét a hitleri események csak újra igazolták, amidőn a nemzeti szocialista rezsimből részben megélni akaró, részben megélni kénytelen zsidóság m e g m e n t é s e érdekében harcot kezd, de ugyanakkor nem látja, hogy a zsidó tőke, a zsidó polgárság s a zsidó vállalkozások kar-karöltve járnak azokkal az érdekcsoportokkal, melyek az antiszemitizmust újra életrehivták Németországban. Nem látja ez a zsidó nacionalista vezérkar a bojkott harc szélmalomszerűségét sem, mely a mindent átfogó és mindent átszövő kapitalista árúszerkezet folytán eleve lehetetlenné teszi a bojkott célravezetőségét s hogy a hitlerizmus által átvett gazdasági örökség, mélyen a termelőviszonyokba beágyazva, millió szállal van egybefonva a többi gazdasági területekkel, melyeknek szétszakitása igazán nem függhet a nacionalista zsidó körök kivánságától.

•

Túl a társadalom megszervezésén még mindig sulyos megoldanivaló lesz a német antiszemitizmus, mely a háborúelőtti szociáldemokráciába is becsempészte magát. (L. Engels levelét Pernerstorfer osztrák szociáldemokratához). Túl a gazdasági kérdések megoldásán, még sokáig akut lesz a német antiszemitizmus, mely speciális tényezők közrejátszása eredményekép' megdöbbentő elevenséggel jelentkezik nemcsak a különféle nemzeti keresztény és fasiszta alakulatokban, hanem a proletár nivójú tömegeknél is. Ennek a tagadhatatlanul mélyreható jelenségnek még keserves utat kell megjárnia teljes tisztulásáig.

A GÖRBE KÉS EVANGÉLIUMA

Irta: FÖLDES SÁNDOR (Komárom)

Belédfagyott a fény s ha Káinok görbe késsel ismét
kihasitják, tehetnek ők erről!?
pokolvak óriás, szűkmellű nagy tavaszra: könnyek gyalázzák
minden falatod
halál utálatsarcát piramisokba gyúrod — és minden
perceden átcseng a görbe kés
arat helyetted, téged is learat: te köszörülted és te
vésted rá az élet gunynevét
látod!?... dobd el az álmok könyveit és minden
szerencse-programot fűts fel odúdban —
légy Káin! légy nagy! légy ős! a nyomor sárgafoltját
ne tűrd szélhámos harmóniákért
ordits! ha akarod, viharon tulnőssz — kutyaólakban
vessz meg, ha jobb így, mosléktól,
de ne hidd, hogy a gazokban az isten: a földben az isten
benned s a földben együtt —

a föld testvére s ne rossz trágyája légy!
Ember vagy?... hazudsz! szülők, törvények s más véletlenek
s az arany szétszaggattak darabokra,
volt benned ember... felmérhetetlen Nap-tűz tartálya,
szabad pusztákon egyetlen határkő
volt!... mammuth-csordákkal feleslő isten, berkekben
tudatlan gyönyörök párja... ember!
hátadon házad, szita a gunyád, életed javát rég
dobra ütötték
szakadatlan forog szügyedben a kés, magodban a győztes
holtak röhögnek...
átok Kolumbusra s a teleszkoptornyokra, csillagokon
kutatnak új rabszolganyájat —
arzenálok és bankok már a Marsig nőttek — s te
örülsz: veled törődnek a legtöbbet
csak a te husod akarják pálinkamérők és bordélybárók,
hitszónokok és pártvezérek
s te éhen jóllakatsz mindenkit — bitangabb vagy te
mindegyiknél, még nem láttad meg testvéred szemét
és benne a világot, mit elrohasztott pénzverő kezed —

Mig téged mer szülni anya, dühös embergyalázás
minden isteni szándék
jósággal házalni a földet? ó, gazdag koldus kinevetnek
— az alamizsna: kés!
rekedt trombitákon hörög a mars: a törvény: ölj!
a jóság: ölj! a jóért: ölj! az igazság: ölj!
és a szeretet — ó, a szeretetet is elvették tőled szegény,
szegény testvérem; látod: a görbe kés!!
dögölj általa vagy élj vele — de légy ember,
ember az alázat fölött
légy ember: öld meg a kést!

A MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZET UJ SZAKASZA

Irta: DÉSI HUBER ISTVÁN (Budapest)

Uj szakasz elé érkezett a magyar képzőművészeti élet a Műcsarnokban rendezett nagy kiállitással. Régi panasza a progressziv művészeknek, hogy az ország egyetlen — nagyobb kiállitások rendezésére alkalmas — helyisége egy művészetileg jelentéktelen társulat kezében van, mely azt saját helyzetének megerősitésére s ezzel a dilettantizmus terjesztésére használja fel.

A Műcsarnok körül folyó harc lassan a modern és konzervativ irányok párharcává fejlődött s a mult esztendőben egy csomó rágalmazási perben kulminált (Elek Arthur contra Képzőművészeti Társulat; Csók, Vaszary contra Karlovszky, Bosznay) és az ügy oly' széles hullámokat vert fel, hogy az illetékes körök is megmozdultak: így született meg ez a kiállitás, mely a kultuszminiszter szavait idézve: „szabad versenyt enged a különböző irányoknak, a komoly művészek és műpártolók izlésére, magára a történelemre bizva a helyes és egészséges művészi stilus kialakulását." — Minden esetre gondoskodás történt, hogy a fák ne nőjjenek az égig s az illetékesek által összeállitott zsüri

inkább konzervativ, mint progressziv összetételű volt. De a kiállitás eredménye még igy is a modern irányokat igazolta, valamint azt a tényt, hogy a fejlődést semmiféle aknamunka sem birja feltartani.

Bennünket itt nem annyira a kiállitás, hanem néhány vele kapcsolatban felmerült probléma megvizsgálása érdekel. Ma minden területen nagy a zürzavar, de talán sehol sem öltött olyan méreteket, mint épp ezen a síkon, ahol az atomjaira hulló társadalom, a mindent eldologiasitó tőkés rendszer a legfantasztikusabb képzeteket dobta fel s az ujat keresők művészi próbálkozásai néha olyan bizarr formákban jelentkeztek, hogy általános megnemértést és teljes tanácstalanságot váltottak ki. Az érdekelt művészi körök természetesen siettek kihasználni ezt és megszülettek a vádak a modern irányok diszkreditálására.

Egyik legfőbb vád ellenük, hogy „nemzetietlenek" (értvén nemzeti alatt a fennálló politikai rendszer glorifikálását, valamint rég tulhaladott esztétikai normák változatlan fenntartását.) A másik, hogy nem a hazai talajból nőttek ki, hanem idegenből lettek „importálva." — A konzervativok, akik oly sűrűn hangoztatják ezt, a nagy harcban teljesen elfelejtik, honnan ered saját művészetük s hogy köztük és a modern irányok között csak az a különbség, ami a párizsi iskola és a mult századbeli rég elfelejtett német vagy még régibb olasz irányok között van. — Nem fog ártani tehát, ha ezekkel a kérdésekkel egy kicsit közelebbről foglalkozunk.

A magyar művészetet nem lehet tárgyalni anélkül, hogy utunk elkerülhetetlenül valamelyik nagy nyugati stilushoz ne vezessen. Középkori festészetünk olasz, Kupeczky németalföldi, id. Markó, Ligeti Claude Lorrain hatás alatt áll. Benczur és köre Piloty gyermekei voltak, mig a nagybányaiak a francia impresszionizmus leszármazottjai. Épp igy a legújabb irányok részben a párizsi iskolából, részben az olasz novecentoból (római Collegium Hungaricum) nőttek ki. Olyan tény ez, amit letagadni kábaság volna, sőt művészetünk legnagyobb hiánya éppen onnan ered, hogy nagyon is vakon engedtük át magunkat idegéletünk rángatódzásainak s a problémák rendszeres feltárása helyett egy pár szépenhangzó jelszóval takartuk el homályos akarásainkat. — Hol van a magyar művészet-történelemben egy olyan idő, mint az olasz quatro- és cinquecento, vagy a francia impresszionizmus és most a kubizmus? Hol van a felmerült kérdéseknek az a szigorú, rendszeres megvizsgálása és új alapokra fektetése!? Ezek se nőttek ki minden további nélkül a „hazai" talajból, hanem külső és belső erők kölcsönhatása alatt jöttek létre. Az olasz művészet magvetői bizánci görög festők, a francia impresszionizmus előhirnökei a spanyol Goya s az angol Constable voltak. Ezt azért tartjuk fontosnak megemliteni, hogy egyszer már végére járjunk annak az újabban sokat hangoztatott jelszónak, mely szerint minden nép külön, önmagában lezárt „nemzeti" művészettel bir.

Miként az egyes ember szellemi életét társadalmi helyzete, azt viszont a termelési rendhez való viszonya szabja meg, úgy a népek kulturális életét is az teszi primär vagy secundär jellegűvé, hogy milyen helyen állanak a világ termelő erői birtokosainak sorában és mennyiben hordozói azok fejlődésének. Csak igy válik érthetővé, miért provinciális és eklektikus a magyar művészet. Miért volt egyszer olasz, másszor német és miért van a XIX. század óta francia hatás alatt.

A középkor vezető ipari és kereskedelmi népe az olasz volt, az újkoré a francia, innen ered vezető helyük a szellemi, illetőleg a művészeti életben. Ez magyarázza meg azt is, hogy miért állt (és áll ma is) maga a német piktura is hol olasz, hol meg francia hatás alatt. De mig

a germán népek itt-ott maguk is hatottak az előbbiekre (Van der Goes a firenzeiekre, Rubens Delacroix-ra), addig mi csak felvevők voltunk és az adott formát variáltuk temperamentumunk szerint. Viszont, ha jól megfigyeljük, kitűnik, hogy azonos gazdasági, politikai és szellemi intézmények közt élő népek művészete tartalmilag mindig közös volt és csak a forma változott. Tehát nem annyira „nemzeti", mint inkább keresztény vagy polgári művészetről és annak nemzeti, helyesebben „népi" variációjáról beszélhetünk.

Magyarországot úgy földrajzi, mint a termelő erőkben elfoglalt helyzete másodrendű tényezővé tette, azonfelül politikai viszonyai sem kedveztek egy folyamatos fejlődésnek, hisz politikailag hol olasz, hol német protektorátus alatt állott, ami rendesen az import eredetét is megszabta. — De társadalmi tagozódása is lehetetlenné tette, egészen az impresszionizmusig, hogy egy átvett művészi stilus helyi variációja kialakulhasson. Lakóinak nagy része nincstelen földmunkás volt, akik művészi érzéseiket házi tárgyaik diszitésében élték ki, városainak polgárai idegen telepesek, mig nemesei nagyétű despoták voltak, akik már akkor is tiszteltettek minden művelt nyugatot.

Az import tehát szükségszerű volt és lesz is művészi életünkben. Épp azért, e ténnyel tudatosan számolva, azon kell lennünk, hogy a helyi variánst a fejlődés irányvonalára hozzuk: ha a mult művészete vallástörténelmi vagy mythológiai eseményeket öntött ideálisnak képzelt formába, vagy a jelen művészete a dolgok festői létét analizálja vagy szintetizálja, úgy nekünk ezen túl egy osztálytudatos, állástfoglaló művészetet kell hoznunk, mert a fejlődés ma ilyent követel.

S itt felmerül a maga egészében egy eddig nem érintett probléma: a „sujet" szerepe. A középkor isten-túlvilág problémáit a magasztossá idealizált ember, a polgárság természet-anyag problematikáját a lyrai tájképben élte ki. A sujet ott irodalmi tartalmak, itt érzelmi hevületek hordozója volt. Az impresszionizmust követő áramlatok ép' az atomjaira hulló társadalmi és szellemi élet reakciójaként egyoldalu forma-laborálásokba fogtak, amik mind az elvesztett rendszer, a széttört egység visszaállitását célozták. — Ehhez a laboratóriumi munkához egy olyan sujet-t kerestek, amit már előre, egy meghatározott cél érdekében állithattak be s ezt a csendéletben találták meg. Ez a csendéletiség adja elsősorban karakterét és egyben tartalmát is az izmusoknak. — Festőik „a képrészformák ilyen egyrétű rendbeszedésével az „egyértelmű" képforma tartalmát kivánták hangsulyozni, azzal a célzattal, hogy a képet a részformák kizárólagos egységében, mint tiszta képszemléletet általános törvény erejére emeljék. Ilyenformán a kép tartalombeli élvezése a kép tiszta formai élvezésévé alakult át. Ez az ut volt ugyanis a legegyenesebb és a legtermészetesebb ahhoz, hogy az elavult naturalista, illetve impresszionista tartalmat egy a képpel jobban összetartozó tartalommal váltsák fel." (Hintz jegyzete) — A formai résznek menyiségi túlsulya természetesen minőségi változást vont maga után s a festészet a látott természet birodalmából a képgeometria elvont világába jutott, majd szinképletekké és formaegyenletekké merevedett.

Ha szükségszerű és tisztitó erejű volt is ez a cselekménynélküli festészet, mert a tiszta formához és a szinek psychofizikai természetének megismeréséhez vezetett, ma már tulhaladott és számunkra elégtelen. Bennünket ismét az ember érdekel, de nem a felmagasztalt, sem a természeti, hanem a társadalmi ember. A munkás, a paraszt, a polgár, úgy amint él és cselekszik; ez saját zsirjába fulladón, amazok társadalmi elnyomorodásuk ellen mind konzekvensebben harcolón, egyszóval: osztálylényükben.

Visszatérve a kiállitásra: két megállapitás kivánkozik tollunk alá az ott tapasztaltak nyomán: 1. Az új irányok vitathatatlan fölénye a mult századvégi akadémikus és impresszionista irányok fölött; 2. ennek ellenére a modern iskola mindinkább előtérbe lépő stagnációja. Beérkezett művészeink mintha csak egy istenáldotta boldog szigeten élnének, tudni se akarnak a körülöttük tomboló viharról. A dolgok festői léte, érzelmeiknek lirai, sokszor csak szentimentális kiteregetése: ez minden, amit adni tudnak s igy — ellenére tehetségüknek és felkészültségüknek — inkább esztétikai, mint dokumentativ erejű alkotások kerülnek ki kezeik alól. (Hol van a magyar pikturában a társadalmi embernek egy olyan kemény kritikája, mint Goya, (vagy akár Picasso 1903. körüli) munkáiban?) A fejlődésmegkivánta emberi állásfoglalás helyett valami tompa rezignáltság hangulata ül munkáikon, a *minden mindegy* hangulata. Többé-kevésbé ugyanez áll a fiatalokra is. Jórészük csak éveik számára fiatal, szellemük, fogalmi világuk, törekvéseik csak folytatása az előbb jellemzetteknek, vagy — ami még roszszabb — az olasz novecento üres, hideg neoklasszicizmusának.

Mindent összefogva: ez a kiállitás is, mely a háború utáni idők első nagyarányu kiállása, megerősiti azt, amit Kállai megállapitott: „Pikturánk magyar, de polgárian magyar művészet. Sem a magyar paraszt, sem a magyar munkás élete, gondolat-, érzés-világa nem ölt testet benne."

Reánk, a feltörő munkásosztály fiatal festőire vár e hiány pótlásának a feladata.

AZ ELLENTÉTEK AZONOSSÁGA

Irta: JESZENSZKY ERIK (Budapest)

„*A dialektika* az arról szóló tan, hogy miként lehetnek az *ellentétek azonosak* és miként azonosak (miként válnak azonosakká), — milyen feltételek mellett azonosak egymásba átmenve, — miért kell az emberi értelemnek ezeket az ellentéteket nem halott, merev ellentétek, hanem eleven, feltételes, mozgékony, egymásba átmenő ellentétekként felfognia." (W. J. Uljanow: Jegyzetek Hegel „Wissenschaft der Logik"-jához.)

A formális logika és az azon alapuló „józan emberi ész" számára, az ellenmondás logikai törvényénél fogva egy dolog, vagy *egy* meghatározott vagy valami *más* meghatározott dolog, de nem lehet egyszerre az egyik is és a másik is, nem lehet önmaga és ugyanakkor önmagának az *ellentéte*. Egy dolog *vagy A vagy* nem-A, mindakettő egyszerre nem lehet. Egy ember *vagy* férfi *vagy* nő; nem lehet egyszerre férfi is és nő is. A formális logika szerint A és nem-A, a férfi és a nő egymást kizáró merev különbözőségek, *ellentétek*. Ha valaki A-nak és nem-A-nak, a férfinak és a nőnek, ezeknek az *ellentéteknek* az *azonosságát* állitja, a formális logika szerint önmagában *ellenmondó* tételt állit fel. És a formális logika szerint az önmagának ellenmondó tétel hamis tétel, amely a valóságot helytelenül ábrázolja, amely nem alkalmas a valóságban való eligazodás elősegitésére, mert a valóságban nincsenek, nem lehetnek — az adott értelemben — ellenmondások.

Ezzel szemben a dialektika szerint *minden* ellentétes dolog ugyanakkor, amikor egymással ellentétes, egyben egymással azonos is.

A és nem-A, a férfi és a nő nemcsak ellentétesek, hanem azonosak is. A dialektika szerint, ahelyett, hogy az ellenmondásnélküliség volna a valóság helyes ábrázolásának a feltétele, a valóság helyes felismerésének és a benne való eligazodásnak éppen az a feltétele, hogy felismerjük ellenmondásos lényegét. A valóság helyes felismeréséhez és az abban való eligazodáshoz nem ellenmondásnélküli logikára van szükség a dialektika szerint, hanem ellenkezőleg, az ellenmondások logikájára, amelynek az ellentétek azonossága éppen alaptétele.

Az ellentétek azonosságának a dialektikai törvénye nemcsak az ellenmondás logikai törvényével helyezkedik szembe, hanem ugyanakkor szembe helyezkedik a formális logika másik alaptörvényével, az azonosság törvényével is. Az azonosság törvényénél fogva minden dolog azonos önmagával: A=A, egy meghatározott ember mindig azonos önmagával. Az ellentétek azonosságának dialektikai törvényéből azonban az folyik, hogy A sohasem =A-val, egy meghatározott ember sohasem azonos önmagával, hanem A mindig ellentétes is A-val, egy meghatározott ember mindig különbözik is önmagától. Az ellentétek azonosságának dialektikai törvénye ugyanis, amikor a különbözők, az ellentétek azonosságát állítja, magában foglalja egyben azt a tételt is, hogy az azonos és az ellentétes, minthogy maguk is ellentétes meghatározások, egyben azonosak is. Ennélfogva nemcsak az ellentétes dolgok egyuttal azonosak is, hanem az azonos dolgok is egyuttal ellentétesek.

A dialektikának az az állitása is, hogy az ellentétek azonosak s viszont az azonosak ellentétesek, hogy A=nem-A és A nem=A, hogy a férfi és a nő azonosak, de egy meghatározott ember nem azonos önmagával, kétségtelenül beleütközik a „józan emberi ész"-be. Azonban: „A mindennapi polgári ész merevlábú taligáslova természetesen zavartan hőköl vissza az előtt az árok előtt amely a lényeget a megjelenéstől, az okot a következményektől elválasztja; ha azonban valaki az elvont gondolkodás igen szaggatott talaján akar hajtóvadászatra indulni, éppen ne üljön taligáslóra." (Engels, Beszámoló Marx „Kritik der Politischen Oekonomie"-járól.)

A józan emberi ész, a formális logika merevlábú taligáslova alkalmas bizonyos mértékig a mindennapi életben felmerülő feladatok megoldására, sőt bizonyos tudományos feladatok kezdő fokon való megoldására is, de annak már, aki ma a tudomány feladatait az elérhető legteljesebb pontossággal akarja megoldani, a dialektika paripájára kell felülnie.

A valóság milyen összefüggéseinek a felismerésén alapul az ellentétek azonosságának a dialektikai törvénye?

Ha képszerűen vetitjük magunk elé a valóságot, ahogy azt Hegel óta látjuk, a következő kép bontakozik ki előttünk: „Egy folyó és a vizcseppek ebben a folyóban. Minden egyes csepp helyzete, viszonya a többihez; összeköttetése a többivel; mozgásának az iránya; sebesség; a mozgás vonala — egyenes, görbe, köralaku, stb. — felfelé, lefelé. A mozgások összege. A fogalmak, mint a mozgás egyes oldalainak, egyes cseppeknek (dolgoknak), egyes sugarak-nak, stb. ábrázolása. Körülbelül ez volna a világ képe Hegel Logikája szerint, persze a jó Isten és az abszolut nélkül."[1]

A folyónak és vizcseppjeinek a képe a valóság két, bennünket érdeklő alapvető vonatkozását fejezi ki. Az első abban áll, hogy minden

[1] Ez az idézet, éppúgy, mint a további, forrásukra nézve külön meg nem jelölt idézetek W. I. Uljanovnak a filozófiai irásaiból valók.

dolog, tehát minden ellentétes dolog is, épp úgy beletartozik egy nagyobb egységbe, amint a folyó vizcseppjei beletartoznak a folyóba. A másik abban áll, hogy minden dolog — és a dolgok magasabb egységei is — épp úgy folytonos mozgásban, változásban vannak, mint a folyó és a vizcseppjei.

Nézzük közelebbről előbb az első vonatkozást. Az a tétel, hogy minden ellentétes dolog egy magasabb egységbe tartozik, fordítva is áll: minden egységes dolog ellentétekre hasad szét. „Az egységes széthasadása és ellenmondó alkatrészeinek a felismerése a dialektika... lényegét... teszi." Ezt a kettős összefüggést, az ellentétek egységét és az egységek ellentétekre való hasadását, fejezi ki az ellentétek egységének dialektikai törvénye, amely „a dialektika magva", a dialektika alaptörvénye, mert kifejezi „az anyagi folyamat mindenoldalúságát és egységét." Minden dolog, jelenség, tárgy tehát belső ellentétek, ellenmondó törekvések, erők, oldalak összege és egysége. Minden dolog egymástól elválaszthatatlan és mégis egymást kizáró ellentétek egysége. Ennek az egységnek azután az a következménye az ellentétes dolgokra, meghatározásokra, minőségekre, oldalakra, tulajdonságokra nézve, hogy ezek nemcsak kölcsönösen összefüggenek egymással, hanem átmennek egymásba, egymásba hatolnak, áthatják egymást, kölcsönösen egymásba olvadnak, átcsapnak egymásba, összeesnek egymással, feloldódnak egymásban. Az ellentéteknek ezt az utóbbi sajátosságát fejezi ki az ellentétek azonosságának a dialektikai törvénye, amelyben eszerint az ellentétek egysége nyilvánul meg. Az ellentétek azonosságának a törvénye azt a megállapitást foglalja magában, hogy minden ellentét csak viszonylagos, az ellentétes dolgok, ugyanakkor, amidőn ellentétesek, fenti sajátosságaiknál fogva egyben azonosak is.

Az ellentétes dolgok tehát nemcsak egy más dolog magasabb egységébe tartoznak, hanem egyben, magasabb egységük alapján, viszonylag azonosak is, vagy másként: ellentétességük csak viszonylagos. A dialektikában tehát az ellentétek egységének a törvényét kiegészíti az ellentétes dolgok viszonylagos azonosságának, röviden: az ellentétek azonosságának a törvénye. W. I. Uljanovnak a következő megállapitásai ennek az utóbbi törvénynek az elismerését foglalják magukban:

„Nemcsak az ellentétek egységéről van szó, hanem minden meghatározás, minden minőség, minden vonás, minden oldal, minden tulajdonság átmenéséről minden másba (az ellenkezőbe)." — „Az ellentétek egysége annyi mint az ellentétek összeesése, azonossága, hatásegyenlősége."

„A fogalmak kölcsönös függősége az ellentétek azonosságáig terjed." — „Minden fogalom, kivétel nélkül, kölcsönösen átmegy egymásba... A fogalmak ellentétessége viszonylagos, a fogalmak között fennálló ellentétek azonosak." — „A fogalmak minden oldal felé való egyetemes hajlékonysága, amely az ellentétek azonosságáig terjed — ez a lényege." — (Az aláhuzások a szerzőtől származnak).

Nem elegendő tehát az ellentétek egységének a törvényét felismerni, hanem az ellentétek azonosságának, vagyis az ellentétes dolgok, fogalmak, meghatározások, minőségek, vonások, oldalak, tulajdonságok viszonylagos azonosságának, ellentétességük viszonylagosságának a törvényével is tisztában kell lenni. Az utóbbi törvényt, amely az előbbin alapul, néha Plechanov hatása alatt szem elől tévesztik, illetve nem ismerik fel, hogy az ellentétek azonosságának az így értelmezett törvénye csupán az egymást kölcsönösen átható ellentétek

általánosan ismert dialektikai törvényét fejezi ki a formális logika merev ellentétességi és azonossági fogalmai tagadásának az alakjában, de semmi összefüggésben nem áll az ellentétek azonosságának az idealisztikus filozófia által felállított formál-logisztikus elvével (amely pld. Schelling-gel a tudat és a lét, az alany és a tárgy teljes azonosságát tanitja).

Az ellentétek azonossága az egyes konkrét esetekben különböző, — fogalmilag megkülönböztethető, de a valóságban szintén egybeolvadó — formákban, fokozatokban fejeződik ki. A legegyszerűbb eset az, amidőn az ellentétes dolgok ellentétes tulajdonságaik, meghatározottságaik mellett, egységükből folyó azonos tulajdonságokkal, meghatározottságokkal is rendelkeznek. A és B ellentétes meghatározottságai két dolognak. Minthogy azonban mindkét dolog egyformán beletartozik egy C által meghatározott dolog őket összefogó magasabb egységébe, mindkét dologhoz hozzátartozik a C meghatározottság is. Az egyik dolog így A C, a másik B C. Férfi és nő ellentétek, ellentétes tulajdonságok összegei. De férfi és nő egyaránt emberek, egyaránt bele tartoznak az ember magasabb egységébe, így a férfinak nemcsak a nőével ellentétes férfias tulajdonságai vannak, hanem a nőével azonos emberi tulajdonságai is. Tehát férfi és nő azonos ellentétek, vagyis csak viszonylagos ellentétek, ellentétes tulajdonságaikat kiegészitik azonos tulajdonságaik.

Az ellentétek azonosságának egy másik formája, másik fokozata az amidőn az ellentétes dolgokban azonos meghatározottságok különböző mértékben találhatók fel s éppen az azonos meghatározottságok különböző mértéke állapitja meg ellentétességüket. A és B, két dolog ellentétes meghatározottsága itt az által különböznek, hogy az őket átfogó magasabb egységnek a meghatározottsága, C, különböző mértékben található fel A-ban és B-ban. Itt A=CC, B=C. Férfi és nő azért ellentétek, mert azonos emberi tulajdonságok, pld. a logikus gondolkozásra való készség vagy az érzelmi visszahatás ereje külső hatásokra, különböző mértékben vannak meg a férfiban és a nőben. De éppen ezért azonos ellentétek.

Vagy A és B meghatározottságok egyes elemei, a^1, a^2, a^3 és b^1, b^2, b^3 közül némelyek helyet cserélnek az A-val és B-vel meghatározott dolgok között, mert egyaránt a magasabb egység C meghatározottsága alá tartoznak. Itt A például = a^1, b^1, b^2 lesz és B = b^3, a^2, a^3. Egy férfiban tulnyomóak lehetnek a nőies lelkitulajdonságok és egy nőben tulnyomóak lehetnek a férfias lelkitulajdonságok, mert a férfias és a nőies lelkitulajdonságok egyaránt emberi tulajdonságok. Férfi és nő itt olyan ellentétek, amelyeknek az azonosságát a mindennapi élet is felismeri, amidőn nőies férfiről és férfias nőről beszél.

Ebben az esetben A és B meghatározottságok poláris ellentétek lehetnek abban az értelemben, hogy a valóságban tisztán nem is léteznek, hanem itt csupán fogalmilag feltételezett elemeik a^1, a^2, a^3 és b^1, b^2, b^3 keverednek különböző arányokban. A itt csak azért A, mert tulnyomóak benne a fogalmilag A-hoz tartozó elemek, mert tartalma a^1, a^2, b^1. Férfi és nő poláris ellentétek, mint kizárólagos ellentétek a valóságban tisztán nem léteznek és a férfit csak azért nevezzük férfinak, mert tulnyomóak benne a férfias tulajdonságok a nőies tulajdonságok rovására és a nőt csak azért nevezzük nőnek, mert tulnyomóak benne a nőies tulajdonságok a férfias tulajdonságok rovására. Itt az ellentétek, az emberi azonosság alapján, csupán az azonos emberi tulajdonságok különböző kombinációjában léteznek.

Az ellentétek azonosságának legmagasabb foka az, amidőn olyan

viszonyban állanak, hogy teljesen feloldódnak egymásban. Itt az egyik ellentét a másik állítmányává válhatik: „A véges végtelen, az egyes sok, a különös általános." (Hegel példái, Logik. I. kötet, 495. oldal.) Nézzük ezt az általános és a különös, az egyes ellentéténél, amely egyrészt C és másrészt A és B, az átfogó egység és oldalainak az ellentéte: „Ekként az ellentétek (az egyes ellentétes az általánossal) azonosak: az egyes csak abban az összefüggésben létezik, amely az általánoshoz vezet. Az általános csak az egyesben, az egyes által létezik. Minden egyes (egy vagy más módon) általános. Minden általános részecskéje vagy oldala vagy lényege az egyesnek." A férfi, az egyes, a különös csak abban az összefüggésben létezik, amely az általánoshoz, az emberhez vezet, férfi csak emberben létezik. Az általános, az ember, csak az egyesben, a férfiban és a nőben, az egyes által, a férfi és a nő által létezik. Az egyes, a férfi általános: az az ember is. Az ember, az általános, egy oldala az egyesnek, a férfinak. Tehát ember és férfi azonos ellentétek, az általános különös és a különös általános.

Mindeddig az ellentétek azonosságát csak a dolgok feltételezett nyugalmi állapotában, statikus vonatkozásában tekintettük. Az ellentétek azonossága azonban épp úgy érvényesül, ha a dolgokat folytonos mozgásukban, változásukban, tehát dinamikus vonatkozásban vizsgáljuk.

Minden létező létmódja a mozgás, a változás: „Nincsen anyag mozgás nélkül", mondotta már Hegel (Naturphilosophie). Minthogy minden folytonosan változik, minden dolog minden pillanatban más, ugyanakkor, amikor megmarad önmagának. Egy meghatározott ember minden pillanatban más, ugyanakkor, amikor megmarad önmagának. Tehát azonos önmagával, de egyben ellentétes is önmagával. Az azonosak tehát ellentétesek. A nem = A, hanem = nem A=B. Ezen az összefüggésen alapul az azonosok ellentétességének a dialektikai törvénye.

A mozgás, a változás, „a fejlődés az egységesnek egymást kizáró ellentétekre való szakadásában és ezeknek kölcsönös vonatkozásában" áll. Az ellentét, az ellenmondás „minden mozgás és elevenség gyökere, minden csak annyiban mozog... amennyiben önmagában ellenmondás van." (Hegel). A fejlődést azoknak a belső ellentéteknek, ellenmondó törekvéseknek, erőknek, oldalaknak a kibontakozása, harca hozza létre, amelyekre az egységes széthasad. A társadalom egysége pld. ellentétes érdekű osztályokra hasad szét és ezeknek az osztályoknak a harca a fejlődés hajtóereje. A fejlődés vonatkozásában az egyik ellentétes n e g á c i ó j a a másik ellentétesnek, a p o z i t i v n a k. És a fejlődésben a negativ ellentétest ennek az ellentéte követi, a n e g á c i ó n e g á c i ó j a. Az ember életfejlődésében a felnőtt negációja a gyermeknek és az agg negációja a felnőttnek, tehát a negáció negációja. A fejlődés tehát ellentétekben játszódik le s ezért „a negativitás... a belső forrása minden tevékenységnek, minden eleven és szellemi önmozgásnak, (a negativitás) a dialektikus lélek." (Hegel: Logik). A negativitás „a dialektika sava."

Azonban „a negativ tételre... vonatkozólag a dialektikus felfogás megköveteli az egység felfedését, azaz az összefüggés felfedését a pozitiv és negativ között, a pozitiv feltalálását a negativban", mert a „negáció az összefüggés mozzanata, a fejlődés mozzanata a pozitiv megtartásával":

„Az egyetlen dolog, hogy a tudomány haladását elérjük — és aminek az e g y s z e r ű belátására lényeg szerint törekedni kell — annak a logikai tételnek a felismerése, hogy a negativ éppen annyira pozitiv is vagy, hogy az önmagának ellentmondó nem oldódik fel az elvont

semmiben, hanem lényeg szerint csak a maga különleges tartalmának a negációjában vagy, hogy az ilyen negáció nem akármilyen negáció, hanem annak a meghatározott dolgoknak a negációja, amely feloldódik, tehát meghatározott negáció, hogy tehát az eredményben lényeg szerint bennfoglaltatik az, amiből ered." (Hegel).

A pozitiv és a negativ, az ellentétek összefüggése, kölcsönös vonatkozása a fejlődésben abban áll, hogy mindketten egy egységes dolog fejlődésének belső mozzanatai: a fejlődés ugyanannak a dolognak „az ellenkezőbe való átváltozása", „a fejlődés ellentétek egysége." És az ellentétek egysége itt is abban nyilvánul meg, hogy az ellentétek, a pozitiv és a negativ azonosak. Az ellentétek a fejlődésben is csak viszonylagosak; a fejlődés ellentétes mozzanatai, ugyanakkor, amikor ellentétesek, egyben azonosak is, nemcsak összefüggenek egymással, hanem kölcsönösen áthatják egymást, feloldódnak egymásban. A negáció nem semmisiti meg egyszerüen a negált ellentétet, hanem átváltoztatja és megtartja megváltozott alakban: „az eredményben lényeg szerint bennfoglaltatik az, amiből ered"; — az eredmény, amely egymást kizáró ellentéteket egyesit, azonos ellentétek összege, a régi benne van az ujban. És a negáció negációja által a fejlődés visszatér a pozitivhez, mert a dialektikus mozgás éppen „oly mozgás, amely visszatér kiindulópontjához"; — a negáció negációja azonos a pozitivval. De viszont ez az azonosság távolról sem teljes azonosság, hanem egymást kizáró ellentétek azonossága, mert a negáció negációja csak viszonylagosan azonos a pozitivval; a negáció negációja magában foglalja megváltozott alakban mindazokat az ellentéteket, — a pozitivot és a negativot épp úgy, mint a saját különleges vonásait, — amelyeken a dolog a fejlődés során átment. Minden teljes visszatérés a régihez csak látszat, a feltámadt régi teljesen új elemeket foglal magában. És a fejlődés szemléletében nem az azonosságok a lényegesek, hanem az ellentétek, nem az ellentétek azonossága, hanem az azonosak ellentétessége. Ugyanakkor, amidőn az ellentét, az ellenmondás „minden mozgás és elevenség gyökere, az azonosság vele szemben csupán ... a holt lét." (Hegel).

A gyermek és a felnőtt ellentétek, a felnőtt a gyermek, a pozitiv negációja. De a gyermek és a felnőtt egy őket átfogó magasabb egységnek, az ember életfejlődésének az egymást követő mozzanatai. És ennélfogva a gyermek, a pozitiv és a felnőtt, a negativ egymást átható, egymásban feloldódó, azonos ellentétek. A felnőttben benne élnek megváltozott alakban gyermekkorának összes benyomásai, összes tapasztalatai, a felnőtt egyéniségében gyermeki vonások is továbbélnek. Az agg a felnőttnek, a pozitiv negációjának a negációja, az aggság „második gyermekkor", visszatérés a gyermekségbe, a pozitivhoz, a kiinduló-ponthoz. A gyermek és az agg azonosak. De azonosságuk csak ellentétek azonossága, mert a gyermekkorba visszatért aggastyán más, mint a gyermek, aki volt, a gyermeki vonások megváltozott alakban ujulnak meg benne és az utóbbiak alakját meghatározza a felnőtt kor minden benyomása is. És az emberi egyén egész életfejlődése az életkorok ellentétjeiben való mozgásban áll, amelyhez az egyéniség azonossága csupán egységes alapot szolgáltat.

A valóság vizsgálata egyaránt igazolja az ellentétek azonosságának a dialektikai törvényét a formális logikával, a „józan emberi ész"-szel szemben, akár statikus, akár dinamikus vonatkozásban szemléljük a valóságot. „A régi metafizika számára meghaladhatatlan ellentétek"-ről ma már tudjuk, hogy ezek az ellentétek csak viszonylagosan érvényesek. (Engels: Feuerbach 41. o.) Kérdés azonban, hogy milyen viszonyban állanak egymáshoz az ellentétek azonosságának a dialektikai tör-

vénye és az ellenmondás formál-logikai törvénye, amely a valóságban merev, meghaladhatatlan ellentéteket lát? — „A kutatás és a gondolkodás régi módszerének, amelyet Hegel metafizikainak nevez, amely legfőként adott, szilárd állagoknak, dolgoknak vizsgálatával foglalkozott és amelynek nyomai még mindig kisértenek az elmékben, a maga idejében meg volt a komoly történeti jogosultsága." (Engels: Feuerbach 4. o.)

A formális logika kidolgozása alacsonyabb, bár szükségszerű fokát képezi annak a folyamatnak, amellyel az ember a világ valóságára eszmél. Az ember, az érzéki benyomásoknak reázuduló tömegéből, amelyeknek az összessége visszatükrözi a konkrét és tényleg egységes valóságot, először csak az azonosságokat ismeri fel, amelyeket merev ellentétbe állit a nem-azonosokkal, a különbözőkkel és a különbözőket kiszakitja egységes összefüggésükből, az azonosakat elszigeteli a folytonos változás folyamatából. A megismerés folyamatának ez a szükségszerű első lépése. Ugyan az emberi elme, a megismerés fejlődésével, felismer egyes egységeket, amelyekbe az ellentétek beletartóznak és felismeri egyes azonosak változásait. A valóság megismerésének, a tudománynak a fejlődése a konkrét tárgyak ismeretét mindig újabb általános meghatározottságaik felismerésével gyarapítja és minden ilyen lépés a konkrét tárgyat újabb és újabb egységek alá vonja, ami által mindig újabb és újabb ellentétek vonódnak egy egység alá. A férfi és a nő emberek; a férfi és a nő, az ember, az állatvilághoz tartozik; a férfi és a nő, az emberek, az állatok élőlények, — mindezek a tételek, újabb és újabb meghatározásaikkal, más és más ellentéteket vonnak magasabb egység alá. A mindennapi élet is felismeri fokozatosan egyes ellentétek azonosságát, aminek a példáit láttuk a „nőies férfi", a „férfias nő", az aggság, mint „második gyermekkor" közkeletü fogalmaiban. A formál-logisztikus és a dialektikus gondolkodás sem merev ellentétek, melyek közül az első véget ér ott, ahol a második kezdődik, hanem szintén kölcsönösen áthatják egymást az egyének és a korok gondolkodásában. És a dialektikus logika szabályait is lehet épp úgy öntudatlanul alkalmazni, mint a formális logika szabályait. De minthogy ezt az előrehaladó folyamatot ezen a fokon nem kiséri még logikai előfeltételeinek a tisztázása, minthogy logikai előfeltételei itt még nem általánosulnak tudományos alapon s az egész szellemi folyamat a formális logika kategóriáiban játszódik még le, a gondolkodás következményeit sem vonja még le egészükben és a jelenségek egész területén. Ez azután arra vezet, hogy a gondolkodás végül is fennakad egyes meghaladhatatlan ellentétekben, az ellenmondásokat kerülve, megoldhatatlan ellenmondásokba bonyolódik, hamis kérdések és hamis megoldások utvesztőjében tévelyeg. És a dolgok, a világ egységét, amelyet a szükségszerű kezdő fokon egymástól elszigetelt, ellentétes elemekre választott szét, nem képes többé helyreállitani, vagy ha helyreállitja, széjjelszedett darabjaiból külsőlegesen állitja csak össze, tehát a részek elkülönözését tényleg továbbra is fenntartja ahelyett, hogy az részeket, egyetemes belső összefüggésükben, egymás áthatásában, az eredeti egységből vezetné le. „A nehézséget mindig egyedül a g o n d o l k o d á s (módja) okozza, mert a tárgynak a valóságban összekapcsolt mozzanatait m e g k ü l ö n b ö z t e t é s ü k b e n elválasztja egymástól." (Hegel: „Geschichte der Philosophie", I. kötet, 296. o.)

A „józan emberi ész" a formális logikának ezen a kezdő fokán áll még, ezen a logikai alapon fejlődött ki N e w t o n-nal a mechanikai természettudomány. Ezen az alapon állott az idealista metafizika, a mechanisztikus vulgármaterializmus, itt tart még ma is a polgári tár-

sadalomtudomány, a polgári vulgärökonómia, a polgári — és benne a szociáldemokrata — politika és a modern természettudomány sem szabadult fel még a formális logika kategóriáinak uralma alól. Sőt a formális logika ma egyenesen polgári osztálytan jellegét öltötte fel, amelyet a polgári gondolkodás nem is képes végérvényesen meghaladni, mert a formális logika az azonos, tehát változatlan dolgok tana s ennélfogva a változatlan társadalom tana is és így meghaladása a polgári rend szellemi meghaladásával egyértelmű. A formális logikában való megakadás így csak egyik megnyilvánulása a polgári gondolkodás osztályérdekben gyökerező általános képtelenségének arra, hogy a tudományt egy bizonyos fokon túl fejlessze.

A formális logika csupán addig alkalmas eszköz a valóságban való eligazodásra, ameddig a kitüzött feladatok megoldásához elegendő a dolgokat csak mint azonosakat és csak mint ellentéteket tekinteni. Az azonosság és az ellentétesség tényleg a valóság elemeit képezik s ezért addig, amig a kitűzött feladatok megoldását nem befolyásolja az ellentétek azonossága és az azonosok ellentétessége, ezek a feladatok megoldhatók. Ha arról van szó, hogy egy országban csak a férfiakat illeti meg választójog, teljesen tisztában lehetek ennek a jogszabálynak a következményeivel, ha nem is tudom, hogy férfi és nő csak viszonylagos ellentétek. Mihelyt azonban a kitűzött feladatok helyes megoldásának feltétele az ellentétek azonosságának vagy az azonosak ellentétességének a felismerése, a formális logika már alkalmatlan eszközzé változik át, mert kategóriái csak tökéletlenül, leegyszerűsitve, széjjelszakitva, durván ábrázolják a valóságot. Ha egy elsőrendű logikai készséggel rendelkező munkatársra van szükségem és mindössze abból indulok ki, hogy a logikai készség „férfi-tulajdonság", ki vagyok téve annak, hogy egy kiváló női munkatársról fogok lemondani egy értéktelenebb férfimunkaerő kedvéért. Az ilyen természetű és pláné az elvont, bonyolult tudományos feladatok kielégítő megoldásához elkerülhetetlenül szükséges a — hegeli idealista formájából talpára állitott materialista — dialektika, amely helyreállitja az élő, a mozgás folytonosságát, az összekapcsoltak egységét, amelyeket a durva, leegyszerűsitő formál-logikai fogalmi ábrázolás széjjelszakitott.

Mindebből azonban az is következik, hogy a dialektikus felfogás nem tekinti egyszerűen a formális logikát hamisnak, a dialektikus logikát pedig igaznak. A dialektikus felfogás szerint, mint minden egyéb dolog, „az igazságfolyamat" is, csak véges része a megismerés végnélküli, előrehaladó folyamatának: „(A megismerésnek) ez az előrehaladása úgy határozódik meg, hogy egyszerű meghatározásokkal kezdődik és a következők mindig gazdagabbak és konkrétebbek lesznek. Mert az eredmény magában foglalja kezdetét és létrejötte új meghatározással gazdagította. Az általános az alap; ezért az előrehaladást nem úgy kell tekinteni mint haladást az egyik mástól a másik más-hoz. Az abszolut módszernél a fogalom fennmarad más voltában, az általános a különösben, az itéletben és a valóságban; korábbi tartalmának egész tömegét felemeli a további meghatározás minden fokára és dialektikus előrehaladásában nemcsak semmit el nem veszit, hanem minden mozzanatát magával viszi és önmagában gazdagodik és sűrűsödik." (Hegel: Wissenschaft der Logik" II. kötet, 502. o.).

Az igazság fejlődésére is az áll, ami minden létező fejlődésére; a dialektikus fejlődésben a régi nem tűnik el nyom nélkül, hanem fennmarad az újban másvoltában. A formális logika is a valóság elemeire támaszkodik, csupán egy durván leegyszerűsitett, túl általános, nem

eléggé konkrét valóság elemeire. A dialektikus logika pedig, amely a bonyolult valóság mélyebb, konkrétebb ismeretén alapul, „magában foglalja kezdetét", a formális logikát, amelyet „új meghatározásokkal gazdagitott", a maga konkrétségében magában foglalja a formális logika általánosságait amint minden különös magában foglalja a hozzátartozó általánosságokat. A dialektika az igazat és a hamisat sem tekinti egymást kizáró merev ellentéteknek, hanem csupán oly' ellentéteknek, amelyek egyben azonosak is: „Tudjuk, hogy az ellentétek csak viszonylagosan érvényesek, hogy a ma igaznak megismertben benne rejlik a később megnyilvánuló hamis oldala, éppen úgy, mint a ma hamisnak megismertben az a része, amelynél fogva az azelőtt igaz volt." (Engels: „Feuerbach" 41. oldal.)

(Befejezése a következő számban.) 565 old.

FRIEDRICH ENGELS: TIDMANN UR

— Ó dán népballada —

Korán reggel, hogy kélt a nap,
Tidmann ur öltözik ágya előtt,
csinos ingét veszi, nézi magát.
Ez tetszik a süderieknek.

Csinos ingét veszi, nézi magát,
szép, zöld volt rajta a selyemkabát,
kecskebőr csizmája, abbabujik,
ez tetszik a süderieknek.

Kecskebőr csizmája, abbabujik,
csatolja aranyos sarkantyuit,
a süderharde-i thingbe * ugy
megyen.
Ez tetszik a süderieknek.

A süderhardei thingbe ugy
megyen,
szabad parasztokon hogy adót
vegyen.
Minden eke után hét véka rozsát.
Ez tetszik a süderieknek.

Minden eke után hét véka rozsát,
a makkos erdőből negyedik kocát.
Fölálla erre az öreg.
Ez tetszik a süderieknek.

Fölálla erre az öreg.
Közülünk senki nem adja meg.
S mielőtt az adót odafizetjük,
ez tetszik a süderieknek.

S mielőtt az adót odafizetjük,
a thingbe', férfiak maradjunk
együtt!
Ti süderharde-i parasztok,
álljunk karikába!
Ez tetszik a süderieknek.

Ti süderharde-i parasztok,
álljunk karikába,
Tidmann urat élve nem viszi lába!
Az első ütést az öreg ütötte.
Ez tetszik a süderieknek.

Az első ütést az öreg ütötte,
vele Tidmann urat a földre ütötte.
Ott hever Tidmann ur, vére
ömölhet,
ez tetszik a süderieknek.

Ott hever Tidmann ur, vére
ömölhet,
szabadon jár eke fekete földet,
szabadon járja a koca a makkost.
Ez tetszik a süderieknek.

Németből: **József Atilla**

* Thing = gyülés.

KULTURKRÓNIKA

A NÉMETORSZÁGI MÁGLYÁK

Németországban megrendezték formailag is a középkort. A „szellem" ott a középkor lényegét revelálja s a szcenirozás stiluskövetelmény. Az „Unter den Linden"-en máglyára halmozták és elégették az „undeutsch" könyveket. Huszezer könyvet hamvasztottak el, miközben varázsformulákkal kisérték a szadista aktust. Csak az elhamvasztott könyvek szerzői hiányoztak onnan, de milyen árulóan kifejező, hogy a könyvekkel együtt Magnus Hirschfeld mellszobrát is a lángokba vetették! A történelem ismer hasonló szinjátékokat s Németország mai uraitól senki se vitathatja el, hogy van érzékük a történelmi pózokhoz. Cirkuszt kap a nép — de kenyeret? Valamikor Genfben nyilvánosan elégették az üldözött J. J. Rousseau Emile-jét, egy neveléstudományi munkát, amelyben egy új eszmélő korszak szellemi arculata mutatkozott meg. De Rousseau halhatatlan, akárcsak Giordano Bruno, vagy Galilei s a többi nagy szellemi felforgatók. De ki emlékszik majd egy emberöltő mulva a Göhringek és Göbbelsekre? Einstein, Freud, Lenin és Liebknecht talán túléli őket... De addig? Mert ma mindenki máglyára kerül ott, aki gondolkodni mer. Nemcsak a szociálista, hanem a polgári kultura legjobb értékei is a proskribáltak között vannak. Vitathatatlan, hogy az új rezsim példás következetességgel viszi véghez a képrombolás művét. A német tudományosság legjava szélnek eresztve, a költői alkotás vénája alákötve, a kritikai szabadság termékenysége elvetélve; a szellem és gondolat Szibériája — ez ma Németország. Gyászoljunk, sirassunk? Fábry Zoltán adott itt fájdalmas erővel kifejezést tehetetlen háborgásunknak. Mert néma szemtanuja lenni ennek a vandálizmusnak, amely Isten és Haza nevében elemészti a legfejlettebb és legátfogóbb emberi törekvéseket — alávaló kin.

És mégis, állapitsuk meg higgadtan: a német fasizmus nem cselekedhet másként. Kasztrálniok kell a szellemet, elvetélni a gondolatot, mert rendszerük egyaránt a nyers erő bázisára épül. Ezt a tömegőrületet az erő s az erőszak démoniája táplálja, a mitosz gyehennája, a vér és faj mágiája. Veszedelmes erők! Sötét, vérengző bestiák. Az elmegyógyász fellelhet kóros tüneteket ebben a középkori feltámadásban, de hiba volna lélektani finomkodásokkal elterelni a lényegről a figyelmet s fel nem ismerni a német történések lényegi jelentését: egy halódó társadalmi rendszer fellobbanó gyilkos életakarását. De az élniakarás paroxizmusa mögött érezni lehet az agónia leheletét, a feloszlás bűzét. Mégoly tirádás titánoskodás sem segit, a monomániás téboly előbbutóbb önmagát emészti fel. De addig?

A tragédia gyökere mélyre ágazik. A megrendülés és eszmélés napjaiban az ember visszanyul azokhoz a dokumentumokhoz, amelyek tájékozódást és utmutatást adhatnak. Itt van pl. Theodor Plivier könyve „Der Kaiser ging, die Generäle blieben." Ez a sebes sodrásu és mégis higgadt szemű könyv elvezet a tragédia forrásáig, a novemberi forradalom napjaihoz, amidőn a német proletáriátus felviharzó forradalmi lendületét a szociáldemokrata vezérek árulása porbasujtotta. Ebert vallomása — történeti dokumentum! — „Ich will die sociale Revolution nicht, ich hasse sie, wie die Sünde" — a német szociáldemokrácia érzületi sztigmája. A német szociálpatriótáik 1914-ben meg-

szavazták a hadihiteleket, a háborúban végigszolgálták a császárt és a porosz szoldateszkát s 1918 novemberében ismét összefogtak a militarizmussal, hogy elvetéljék a spartakusok forradalmát. Az Ebertek, Noskék, Scheidemannok megmentették a burzsoá Németországot és kiszolgáltatták a német jövőt a proletáriátus ellenségeinek. Ezt ma mindenki tudja s azt is, hogy a polgári demokráciától egyenes vonalban fut az út a fasiszta diktatúrához. Igy kellett jönnie, ahogyan azt a tisztánlátók előre mondották. Szinte kihivóan hat ma ujból Oswald Spengler véleményét idézni — akiben egyébként a nacionalszocializmus legöntudatosabb szellemi előfutárját látom — ahogy egyik régibb irásában (Preussentum und Socializmus. 1921.) 1918 novemberének epigonjairól itél. „Az övék volt a hatalom, (t. i. a szociáldemokratáké) mindent merniök kellett volna. De soha tömegmozgalmat nem rántott úgy szennybe vezetőik szánalmassága, mint ezt. Ha a vörös zászlót 1918-ban kitüzik a frontokon s élet-halál harcot hirdettek volna a tőke ellen, nem csupán a halálosan kimerült hadsereget, a tiszteket az elsőtől az utolsóig, hanem a Nyugatot is magukkal sodorhatták volna. De ők kussoltak s ahelyett, hogy a vörös hadsereg élére állottak volna, jól fizetett stallumok élére kerültek. Gyávaságukon hiusult meg ez a forradalom. Most már késő...“ Igy ír megvető gunnyal a szociálpatrióták-ról a konzervativ ideológia filozófusa. De maguk Hitlerék is tudják, hogy ki a fenyegető ellenség, amely nem ismer megalkuvást s tudják azt is, hogy a szociáldemokrata vezetőkkel kedvük szerint megférnek majd. Hitler a Welssel folytatott polémiában — parlamenti bemutatkozásakor — félreérthetetlenül célzott a szociálfasisztákkal bekövetkezhető kiengesztelődésre. Wels, illetve a német szociáldemokrácia kiválása a 2. internacionáléból adekvát felelet erre. Mindez logikus, magától adódó. A német szoc. dem. szakszervezet egyik vezető lapja irja, hogy a mai rezsimmel nem értenek ugyan egyet, viszont azt elismerik, hogy Hitler jót akar a munkássággal! Csak természetes, hogy szakszervezeteik tiltakozás nélkül megadták magukat Hitler rohamosztagainak. Mi jöhet ezután? A szakszervezetek fasiszta megszervezése, a „bérek államfeletti pártatlan megállapitása“, az „osztályharmónia“ proklamálása, „szabadság az engedelmességben“; egyszóval a „porosz szocializmus“ (Spengler fikciója) az igazi szocializmus helyett. A legujabb vivmány, az „önkéntes munkahadsereg“ — kulimunka a tőke szolgálatában. Bérlenyomás, a munkanélküli segélyek további lefokozása, a fogyasztó erők feltartózhatatlan sorvadása.

Egyelőre a fegyveres erőszak, a terror, a vér és faj mágiájának bóditó szere kábit, de a struktura immanens ellentmondásait sem szuronyokkal, sem maszlaggal megoldani nem lehet.

(Karlsbad)) **Neufeld Béla**

A HITLERIZMUS ÉS A NŐ*

Senki se siránkozzon azon, hogy a Harmadik Birodalom kiirtotta a német irodalmat és a költészetet. Az elpusztitottat maguk a vezérek nyomban pótolják. Göbbels irja: „Az asszony feladata, hogy szép legyen és gyermekeket hozzon a világra. A nősténymadár is tisztogatja magát a him számára és kikölti a tojásokat.“ Feder mondja: „Az asszony legyen ismét a ház szolgálója és családjának cselédje, ha szükséges lesz, majd szelid erőszakkal fogjuk ezzel a szerepükkel meg-

* Fejezet munkatársunk Törvény Erkölcs Anyaság cimü junius első napjaiban megjelenő munkájából.

barátkoztatni őket." Másik hires kulturpolitikusuk, Rosenberg igéri: „A jövőbeli Németbirodalom a gyermektelen nőket — tekintet nélkül férjes vagy hajadon (!) voltukra — nem fogja a népközösség teljesjogú tagjának tekinteni és ennek folytán a férj házasságtörését is felülvizsgálja..." Ime, a Harmadik Birodalom új erkölcse és lirája!

Az emberi kultura és a magasabbrendű szellem ellen alakult hitleri forradalom programja szerint a nőnek a korlátlan szülés a kötelessége: „A nemes német vér érdekében minden errevaló német asszonynak szent honleányi kötelessége, hogy minden kilenc hónapban egy kékszemű, szőkefejű Wotant hozzon a világra. A nemzethű átlagos német nőnek lehetőleg kilencszer kell szülnie, de legalább háromszor." Az olyan nőket, akiket a horogkeresztes fajpolitika nem tart fajfenntartásra alkalmasnak, teljesen ki akarják rekeszteni a házasságból. Ezt bizonyítja a nemzeti szocialista párt 1930 március 13-án kelt 1741. sz. birodalmi gyülési kiáltványa a köztársaság védelméről szóló törvény kiegészítéséről. „5. §. ... aki hozzájárul a zsidókkal vagy a szines fajokkal való keveredéshez azon célból, hogy a német nép egységes faját megbontsa, faj ellen elkövetett árulás miatt fegyházzal büntettetik." (A 7. §. szerint ugyanezt a bűncselekményt sulyosabb esetekben halállal büntetik.)

Az „új hűbériség" a házasság és a szerelem kérdését — a középkor feudalista kényurainál sokkal szigorubban — kilenc pontba foglalva rendezi:

1. A fajvédő párt kiválasztott északnémet emberek szervezete.
2. Miután a nemzeti szocializmus meggyőződése, hogy népünk jövője a faj tiszta megőrzésén alapszik, a párt nőtlen tagjai számára kötelező házassági bizonyitványt rendelek el.
3. A párt célja, hogy a faj tisztaságát minden öröklött bajtól megóvja.
4. A házassági bizonyitványt a párt tagjai csupán a vértisztaság alapján kaphatják meg, ellenkező esetben nem kapnak az illetők engedélyt a házasságra.
5. A nemzeti szocialista párt minden tagja csak a pártvezetőségtől kaphat házassági engedélyt.
6. Aki a párt tilalma ellen köt házasságot, kizáratik a párt tagjai sorából.
7. A házassági engedélyeket a fajfenntartási hivatal intézi el.
8. A fajfenntartási hivatal nyilvántartó jegyzékébe veszik fel azokat, akik házassági engedélyt kapnak.
9. A nemzeti szocialista párt vezére és a fajfenntartási hivatal vezetője, valamint a hivatal döntőbirái titoktartásra vannak kötelezve.

E pártrendelethez körlevél volt mellékelve, mely igy szólt: „A párt tagjai, akik házasodni akarnak, kötelesek szándékukról a pártot legalább három hónappal előbb értesiteni. A kérvényező a következő okmányokat tartozik a kérvényhez csatolni: saját és menyasszonyának családfáját, a jegyesek orvosi bizonyitványát, amely megállapitja a tiszta fajvérűséget és végül kifogástalan politikai magaviseletükről tanuskodó bizonyitványt. A házassági engedélyt kérő folyamodványt lepecsételt boritékban, hatósági uton a párt vezéréhez kell intézni. Ez átutalja a kérvényt és az okmányokat a fajfenntartási hivatalhoz, ahol azokat vizsgálat és véleményezés tárgyává teszik. Ha a házasságot engedélyezi, akkor a házastársakat felveszik a párt listájára és ellenőrzés alatt tartják."

A nemzeti szocialisták elméleteikben és pártrendeleteikben alattvalóvá és tenyészállattá süllyesztik a nőt, akinek nemzeti hivatása

az ifju Niebelung-hősöket kiszolgálni és szaporodásukról gondoskodni, de azért a „szocialista“ eszméről sem felejtkeznek meg. Ezt bizonyitja a barnainges uralom törvényhozása, amelyben nem tervekről és figyelmeztetésekről, hanem reálpolitikáról van szó. A munkaügyi minisztérium törvénytervezetének 11. §. a második szakaszban rendezi a terhesség és szülés idejére a munkaviszonyt és ebből megtudjuk, hogy „ha a munkaviszony három hónapnál régebbi, úgy az alkalmazott nő terhessége és szülése nem lehet azonnali elbocsájtásnak az oka.“ (Tehát más esetben ez megtörténhet!)

A német munkaügyi minisztérium tervezete a háztartási alkalmazottak terhességét és szülését azonnali elbocsájtással, vagy tizennégynapi felmondással szabályozza... Ugyanez a törvény egészen másképen védi meg a munkaadónő terhességét. A 14. §. 4. szakasza azt mondja: „Ha a háziasszony, a munkaadónő szülés előtt van, úgy a háztartási alkalmazottnők a háziasszony szülése előtt néhány héttel és szülése után két héttel csak nagyon alapos ok alapján mondhatnak fel.“ Ennek a törvényjavaslatnak az indokolásából érdemes két mondatot idézni: „Itt nem a munkaadót akarja védeni a törvény, hanem az anyaságot... Ha a törvény nem is akadályozza meg teljesen, hogy a munkásnő állását elhagyhassa, mégis ennek a határozatnak rendkivüli erkölcsi tartalma van.“

Et nunc risum teneatis amici! A náci munkaadók nincsenek ezzel a törvénytervezettel megelégedve: „A törvénytervezet egyáltalában nem felel meg a német háziasszonyok birodalmi szövetségének, de a birtokosok szövetségének sem, főleg azért nem, mert a törvény magyarázata tulságosan egyoldalú és egyenesen alkalmat ad az engedetlenségnek és a makacsságnak és kétségtelenül, a munkaügyi biróságok előtt sok vita fog lefolyni. A törvénytervezetben nagy mértékben csak a munkásnőnek a védelme érvényesül, semmiesetre sem a háztartás védelme.“

Mindez abban az országban történik, amelyben hatvan házassági *tanácsadóhely működött, egyedül a fővárosban tizenhét, ahol a fogamzásmegelőző* szereket teljesen díjmentesen osztogatták az arra rászorulóknak.

A születésszabályozás legbuzgóbb hivének is be kell látnia, hogy mindenki joggal kérdezheti, hogy abban az országban, ahol a születések arányszáma évről-évre hanyatlik, a születések számának állandó csökkenésében vajjon a nagymértékben elterjedt fogamzásmegelőzés, a házassági tanácsadók működése nem részes-e? Ezt a kérdést nem csak mi tesszük fel, de már a multban minden ország törvényhozása is feltette és a mai német rendszer a kérdést már meg is oldotta azzal, hogy az összes tanácsadó helyeket feloszlatta.

Csakhogy az egész mai gondolkodást éppen az jellemzi, hogy nemcsak a fölvetett kérdésekre ad helytelen és erőszakos válaszokat, hanem, hogy — a kérdéseket sem tudja helyesen föltenni. Igy van ez ebben az esetben is, mert nem azt kell kérdeznünk, hogy a házassági tanácsadóhelyek mennyiben részesek a népesség szaporodásának csökkenésében, hanem sokkal inkább azt, hogy a népesség miért nem akar vagy miért nem tud fokozottabb mértékben szaporodni és miért volt és miért van szüksége házassági tanácsadóhelyekre és a szaporodás racionalizálására. Mert abban, ugyebár, senki sem kételkedik, hogy nem a házassági tanácsadóhelyek találták ki azokat az embereket, akik a házassági tanácsadó helyeket látogatták, hanem ezek az emberek, azaz társadalmi viszonyaik, életkörülményeik, gazdasági helyzetük, megélhetési lehetőségeik, lakás és bérviszonyaik és legfőképpen Német-

országban a valóságos népbetegségként elterjedt abortusz-járvány szörnyű emberpusztitása termelték ki a tanácsadó helyeket.

És ezt — tessék csodálkozni! — már hivatalosan is beismerték. Hirt Siefert, centrumpárti népjóléti miniszter szerkesztésében 1928 októberében megjelent porosz népjóléti minisztérium emlékirata szerint:

„A család renyhe szaporodásának okai többfélék. A család szándéka az, hogy az örökséget meg nem csonkitva és lehetőleg kevéssé elosztva hagyják hátra. A család törekvése az, hogy jólétét bizonyos fokon megvédje és kevés sarját méltó módon nevelhesse föl. A család kivánsága az, hogy az egyetlen gyermeknek jobb neveltetést adjon és igy társadalmi emelkedését előmozditsa. Gazdasági kényszer és gazdasági helyzet az oka annak, hogy a család számára lehetetlenné vált több gyermek eltartása. A női munka és a lakásinség, különösen a háború után, sok fiatal házaspárt akadályozott meg abban, hogy több gyermekük lehessen. Kétségtelen, hogy világnézeti okok, vallástalanság, a családi élet meglazulása és a személyes igények tulzott hangsulyozása is szerepelnek az okok között. Világnézettől függ az, hogy sok ok közül melyiket látja döntőnek valaki. Azonban, ha előitélet nélkül csinálunk mérleget, akkor azt kell mondanunk, hogy nem az individualizmus, nem az élvhajhászás, tehát nem, mint gyakran hallani lehet: egoisztikus okok azok, amelyek túlsúlyban vannak. A meggondolások és gátlások rendszerint mélyebben vannak és ethikus elemeket tartalmaznak. A család kis szaporodási készsége igen gyakran kizárólag sulyos kényszerűség. A gyermek után való vágy még ma is mélyen gyökeredzik nőben és férfiban egyaránt és ez a vágy ma csak el van nyomva."

Nos, ha a hivatalos beismerés már idáig jutott el, akkor nem lehet hazugnak és tulzottnak mondani azt a rövidebb összefoglaló következtetést, mely szerint a születések száma a rendkivül leromlott gazdasági viszonyok miatt csökkent. Aki azonban eddig a belátásig eljutott, nyomban belátja azt is, hogy a születések számát a születések racionalizálásával semmiesetre sem lehet szaporitani, hanem csak egy nagyvonalu szociálpolitikával. A védekezés ellen való védekezés itt nem segithet, mert a születések csökkenése olyan társadalmi jelenség, amely mint minden más gazdasági okokból keletkező történelmi erő, feltartóztathatatlanul megy a maga utján.

A Harmadik Birodalom rohamosztagai nyugodtan megszállva tarthatják azt az intézetet, amely hivatva volt az emberi élet egyik legfontosabb jelenségének a kutatására és megmagyarázására, elégethetik a fölvilágositó könyveket, a horogkeresztes zászlók lobogása nem tudja a könyvmáglyák körül egyébként lelkes német nép szaporodási készségét nagyobbitani, ezt csak az új kormányzat társadalmi berendezkedései és az új kormányzat által teremtett s a család megélhetését jobban biztosió és a tömeg nyomoruságát enyhitő szociálpolitika biztositathatja.

(Budapest) **Totis Béla**

REFLEXIÓK A NÉMET SZAKSZERVEZETEK ÁLLAMOSITÁSÁHOZ

A német szakszervezetek lefoglalása és átvétele tulajdonképpen nem jelentett meglepetést még a német szociáldemokraták számára sem, hiszen éppen ők voltak azok, akik néhány héttel ezelőtt azt a nyilatkozatot tették, hogy a szakszervezetek hasznos és szükséges tevékenységüknek az államhatalommal szorosan együttműködve tudnak legjobban megfelelni. A fájdalmas az eseményekben részükre csak az, hogy bár Hitler az A. D. G. B.-ből fogja megszervezni szindi-

kátusait, a régi vezetőket mégsem veszi át az állam. Hitlerék annyi állásigénylővel rendelkeznek, hogy ezeknek helyet kell csinálni, mert az ifjak türelmetlenek.

A szakszervezetek mai szerepe, mai célkitűzései mellett azonban természetes folyamat államositásuk. A szociáldemokrata szakszervezeti vezetők ezt régen belátták már és politikájuk hosszú idő óta arra irányult Németországban, de egyebütt is, pl. Magyarországon, hogy a megalakuló állami szindikátusok, melyek a fasiszta u. n. korporációs rendszerben a munkásság érdekképviseleti szervei, a meglévő szociáldemokrata szervezeteket vegyék bázisul olyképpen, hogy a szakszervezetek hivatalnoki karát vegye át az állami szindikátus.

A szakszervezetek ugyanis tulajdonképpeni célkitűzéseiknek mindkevésbé tudnak eleget tenni. Az imperializmus fénykorában a szakszervezeteknek a munkásság erőinek egyesitése révén sikerült néha jelentékeny előnyöket kivivni a nagytőkétől. Ez ma már, az imperialista korszak hanyatlásának idején nem lehetséges. A munkanélküliség növekedése és a termelési javak keresletének nagymérvű csökkenése miatt a munkásság helyzete meglehetősen hátrányos lett a legtöbb európai iparállamban.

Ilyen körülmények között szükségszerűen fejlődött ki — már az olasz fasizmus előtt— az a szakszervezeti ideológia, amely a munkásság szervezeteiben azt az érdekképviseletet látta, mely hivatva van arra, hogy a nagyipar hasonló érdekképviseleteivel a tárgyalásokat lefolytassa, velük a munkásság kivánságait közölje és az ipari költségszámitások ismeretében iparkodjék a munkásságra nézve minél előnyösebb kompromisszumot elérni.

Később ez az ideológia, mely hajszálra azonos a fasizmus elgondolásával, a „gazdasági demokrácia" nevet kapta az irodalomban. A szociáldemokraták eleinte, egészen következetlenül, a munkások és gyárosok együttműködését valahogyan az államtól függetlenül képzelték el. Ez azért nem lett lehetséges, mert a gazdasági válság elmélyülése rákényszeriti a nagyipart arra, hogy a bérvitáknak állami döntőbiráskodás alá helyezését követelje.

Arra nézve, hogy hogyan gondolták el a szociáldemokraták a maguk módján ezt az államnélküli gazdaságdemokráciát, legjobb lesz idézni dr. Renner volt osztrák kancellárnak 1929-ben megjelent könyvéből (A megvalósulás utjai. Fejtegetések a politikai demokráciáról, a gazdasági demokráciáról és a szocializmusról) néhány erre vonatkozó részt:

„A gazdasági demokrácia olyan funkciókat vesz át, amelyeket ősidőktől fogva az államhatalom feltétlen előjogainak tekintettek! Mindenki, aki megtanult jogilag gondolkozni (!) megállani kényszerül itt és bámulattal tekinteni e grandiózus változásra. Első okunk a csodálkozásra, a jogszolgáltatásnak elkülönitése az államtól (Entstaatlichung), mert azt, hacsak korlátozott területen is, de mindenesetre az élet legfontosabb terén, a társadalom visszahódítja. A forradalmi frázisok ultraradikális szájtépői nem veszik észre, mily forradalom megy itt lényegileg végbe. Mivel ők az államot, mint Jericho falait lármával akarják megdönteni, nem veszik észre, hogy az igazi osztályharc, melyet a munkások vezetnek és amelyet azok „gyomorosztályharcnak" csufolnak, az államot fontos funkcióiban a „társadalom" által helyettesiti és leépiti. Intézmények keletkeznek, szilárd, állandó és jogilag körülirt berendezkedéssel, melyek azelőtt egyedül az állami hatalom és a kötelességek körébe eső szociális feladatkört töltenek be. Kétségtelenül ez szocializálás.

Másik okunk a csodálkozásra, hogy harcból, amely egyébként elválasztani szokta az embereket, közös berendezkedések születnek, olyan berendezkedések, amelyeknek mindkét harci fél magát időlegesen vagy tartósan aláveti! És a felületes megfigyelő kérdené: hol marad itt az osztályharc? Nincs terünk itt kimutatni, hogy minden jog harc és hogy az egyeztetőbiróságok előtt az osztályharc folytatódik, de megváltozott formában, mint „per". De nemcsak saját bíróságai megalkotása felé halad a szakszervezeti mozgalom, hanem ideiglenes munkaközösségek alapitása irányában is. Összeültetik a vitás feleket a tanácskozóasztalhoz, persze az őrmesteragyvelő már az osztályharc elleni árulást szimatol, mert ő a harcot csak az örökös verekedés alakjában ismeri. Hogy a harc a tárgyalóasztalnál folytatódik, hogy ott esetenkint keményebben és az idegek legnagyobb megfeszitésével folyik, azt a pártoknak mindennapi tusázása bizonyitja, melyet egy koalíciós kormányon belül szoktak véghezvinni. Csak aki ezt már végigcsinálta, tudja mi ez." (58. o.)

És így tovább. Az egész könyv ilyen meggondolásokból áll. Az azonban már nincs benn Renner könyvében, hogy mi biztosithat kötelező erőt a zöldasztalnál létrejövő megállapodások betartásához? Nyilvánvaló, hogy a szakszervezeteknek az a feladata, amelyet Renner tulajdonit nekik, csak az állam felsőbbsége alatt hajtható végre, mert olyan megállapodást, ami mögött nincs valami hatalom, illetve, a mi korunkban az államhatalom, csak addig tartanak be, amig az amugy is kellemes. De már azt is, hogy létrejöjjön olyan megállapodás, melyben ellentétes érdekeket kell összeegyeztetni, csak az állami hatalmi szó biztosithatja. De az is természetes, hogy a szakszervezeteknek, mint afféle „munkáskamaráknak" fellépése nem vonatkozhat csak bizonyos gyárra, vagy vidékre, vagy esetleg csak a szakszervezetben egyesült munkásságra.

Huzamosabb ideig egyetlen vidék, vagy üzem sem tud kedvezőtlenebb feltételek mellett működni, mint a konkurrense. Tehát lényegesebb h e l y i megállapodások lehetetlenekké válnak. A megállapodásokat szükségszerűen csak az egész országra nézve lehet megkötni és az egész munkásságra vonatkozóan.

Magától értetődött, hogy ha Németországban a szakszervezeteknek csak bürokratikus érdekképviseleti tevékenykedés szerepét szánták, akkor az ut a szakszervezetek államositása felé vezethetett. Közintézménnyé kellett válnia a méregfogaitól megfosztott szakszervezeteknek, melyekben mint a kereskedelmi és iparkamarákban a kereskedők és iparosok, úgy vannak bent hivatalból a munkások. Minden országban, ahol a szakszervezet állami intézmény, az a szokás, hogy automatikusan vonják le a munkások béréből a szakszervezeti járulékot, akár bejegyzett tagjai az állami „munkásérdekképviseletnek", akár nem. Miként a kereskedelmi kamarai járulékot is közadók módjára hajtják be némelyik országban.

A szociáldemokrata szakszervezeti felfogás csak ide vezethet, mert pl. Renner sem akar olyan munkabéreket kényszeriteni a nagyiparra, melyeket az nem tudna, vagy nem akarna fizetni. Hiszen azért beszél verejtékes küzdelemről, de szigorúan a zöld asztalnál. Igy Renneren és általában a szociáldemokrata szakszervezeti ideológián keresztül magunktól oda jutunk, hogy világnézetüket azonosnak ismerjük fel azzal a rendszerrel, mely ma Olaszországban van, ahol a munkások és munkáltatók szindikátusai együttesen alkotják az egyes iparágra vonatkozó korporációt és az összes iparágak felett trónol a korporációs minisztérium, amely dönt akkor, ha mondjuk a vasipari munkások

szindikátusa és a vasipari munkáltatók szindikátusa nem tudnak megegyezni a munkabérekben.

A régi értelemben vett szakszervezeti mozgalomhoz ennek már természetesen kevés köze van. Jól tudják ezt a szociáldemokraták és egy országban sem éri őket váratlanul a szakszervezetek államositása. Sőt titokban várják ezt, mert az állami állás mégis csak biztosabb. Csak persze ne úgy történjen, mint Németországban. Egyébként is olyan szakszervezetnek, mely harcolni amugy sem akar vagy nem is tud, mert a szakmai munkásságnak csak csekély részét foglalja magába, már ma is csak amolyan „klub" jellege van. A szakszervezetek jelentőségének csökkenése világszerte tapasztalható.

(Budapest) **Horner Miklós**

AZ UJ NÉMET HÁBORUS IRODALOM. Jóval előbb, mielőtt egy háborút „megüzennek", a háború az irodalomban már jelentkezik. Nem azért, mert az irodalom „előhirnöke" a háborúnak, hanem azért, mert az irodalom a legáttetszőbb felépítménye az anyagi világnak és így azoknak az ellentéteknek is, amelyek valamely országot a háború felé sodornak. A világháború, amely a valóságban 1914 augusztus elsején kezdődött, az irodalomban már jó pár évvel azelőtt érezhető volt. (Pl. a német irodalomban Bloem, Ganghofer, Höcker, Lauf stb.). Napjaink irodalmi publikációi is bármenynyire „békés" időket élünk, teli vannak hasonló jelekkel. A háborús irodalom termékei oly nagyszámuak, hogy egész sereg kutató volna szükséges valamennyi publikáció nyilvántartására. Helyszüke miatt itt tehát csak az újnémet háborús irodalom egyik irányára térünk ki. Ami viszont erről megállapitható, az általánosságban áll a többi európai háborús irodalmakra is.

A minden tekintetben leghatásosabb s ezért a legveszélyesebb háborús irók az új nacionalisták, akik politikai ideológiájukat illetőleg Otto Strasser, Ferdinand Fried és Hans Zehrer köréhez tartoznak. Az ide tartozó irók regényei a kispolgárság fiatal rétegei előtt sokkal veszélyesebbek, mint a nyiltan fasiszta-nemzeti-szocialista, hitlerista iróké. Ehhez járul még, hogy ennek a körnek a reprezentativ irói, mint pl. Werner Beumelburg, Herbert Blank, Edwin Erich Dwinger, Richard Euringer, Friedrich Wilhelm Heinz, Friedrich Hielscher, Ernst Jünger, Ernst von Salomon és Franz Schauwecker irásaik középpontjába a háborút oly módon állitják, hogy az az ifjúság széles köreire sokkal vonzóbban hat, mint a régi nacionalista háborús irók unalmas, hősi, pathetikus szinnyomat sematikája. Az új nacionalisták éles ellentétben a Wildenbruch és Paul Oskar Höcker-féle régi nacionalistákkal egyáltalán nem tagadják a háború szörnyüségeit, hisz a háborút legtöbben közülük mint frontkatonák élték meg, hanem mint pl. Schauwecker, (a So war der Krieg cimű képgyűjteményében s a Der feuerige Weg, az Aufbruch der Nation s a Deutsche allein cimű regényeiben) azt az elméletet képviselik, hogy „a háborús megsemmisülés fokának megfelel a rákövetkező épités foka." Ebben az elméletben és kifejezés módban felismerhető az új nacionalista háborús felfogás legmarkánsabb jegye s az alapjául szolgáló világnézet misztikus, metafizikus vonása. Az egész újnémet naciolista háborús irodalomban, Schau-

wecker említett könyveiben s Jünger, (Feuer und Blut, In Stahlgewittern, Der Kampf als inneres Erlebnis) Heinz, (Sprengstoff, Die Nation greift an) Blank, (Weichensteller Mensch) Beumelburg, E. V. Salomon és Dwinger (Zwischen Weiss und Rot) irásaiban mindenütt oly erősen érezhető a misztikára és az irracionálisra való hajlam, hogy fel kell tételezni, hogy az új nacionálisták az élesen gondolkodó ellenféllel szemben a legszivesebben bizonyára ezzel az argumentummal élnének: „logikus vagy, tehát nincs igazad!"

Természetesen ezekkel az igenis nagyon komolyan veendő (mert veszélyes) „sors"-hivőkkel, háború-misztikusokkal s „heroikus értékek" dicsőitőkkel szemben az irónia vagy a guny éppoly kevésbé van a helyén, mint a félreismerése annak, hogy köztük és a Hitler-féle nemzeti szocializmus között a legszorosabb a kapcsolat. Bármily élesen elhatárolják is az új nacionalisták a Harmadik Birodalom apostolától magukat, mégis félreismerhetetlen teljesen regresszív, béke ellenes karakterük.

(Berlin) **Szeremley László**

HEGEL RÓMÁBAN. Azok, akik azt hitték, hogy sikerül elhitetni a világgal, hogy Hegel államböleseletéből le lehet vezetni a fasiszta állam doktrináját 1930 tavaszán Hágában megalakitották tanaik széles körökben való propagálása céljából a Nemzetközi Hegel-szövetséget. (Internationaler Hegelbund.) Ugyanekkor tartották első kongresszusukat, amelynek célja a Hegel-kutatás és a Hegel-kultusz eredményeinek meghatározása volt az egyes országokban. A második Hegel-kongresszust 1931 őszére, Berlinbe hívták egybe. Hegel halálának 100. évfordulója alkalmából. Ekkor a cél már „Hegel művének kritikai méltatása" volt. E kritikai méltatáson azonban csak a német, holland és olasz hegeliánusok vettek részt s ezek között is csak a jobboldali Hegel-magyarázók. Az orosz jelentkezőket — hat moszkvai tudóst — a rendezőség különös tekintettel „néhány körülményre" kizárta a kongresszusról. (Ez a lépés a krizisben lévő német demokrácia és liberálizmus jelentős közeledését jelezte a ma már hatalmon lévő német fasizmushoz!)

A világosság kedvéért: — a „Hegel-kutatók" két főcsoportra oszthatók: a jobboldali és a baloldali hegeliánusok csoportjára. A jobboldaliak szerint Hegel reakciós, a baloldaliak szerint Hegel forradalmár. Míg a jobboldaliak csak magyarázni és bizonyítani akarják, hogy Hegel tulajdonképpen a porosz állam hivatalos filozófusa volt s ma államböleseletének gerince a fasiszta állam böleseletének felel meg, addig a baloldal túl ment az értelmezésen s Marx-Hegel dialektikus módszerével vizsgálva a történelmet és a társadalmat éles ellentétbe helyezkedett a Hegel-féle idealizmussal s annak tételét, mely szerint a gondolkodás szüli a létet, a fejéről a talpára állitotta s kimondta és bebizonyitotta, hogy a lét határozza meg gondolatainkat.

A berlini Hegel-kongresszus egyhangú eredménye: — Hegel a fasiszta állam filozófiájának megteremtője, akit eddig senki sem értelmezett helyesen, csak a Berlinben összegyült jobboldaliak, Gentile volt olasz kultuszminiszterrel az élen. (Ugyanez a Gentile Benedetto Crocenek, az európai liberálizmus legmarkánsabb képviselőjének volt majd husz éven keresztül lelkes bámulója és munkatársa.)

A harmadik Hegel-kongresszus helye 1933 április kezdetén, „méltó helye" a berlini előzmények után „csak Róma lehetett",

ahogy azt Kroner, a kieli egyetem (különben Hitler által mégis elcsapott) tanára mondta megnyitó beszédében. A római kongresszus célja: „a hegeli bölcselet tanulmányozása és megvitatása" volt. A Revista Italiana di Filosofia összefoglaló beszámolóján és a hivatalos kiadványon kivül csak pár rövid, néhánysoros komüniké foglalkozott a napisajtóban a kongresszus „vitáival", melyek igyekvő filológusok szürke felolvasásaiból állottak csupán. A kongresszuson még a polgári progressziv filozófia s Hegelkutatás egyetlenegy jelentős alakja sem vett részt. A baloldali Hegel-magyarázókat ide sem hívták meg. Érthető: a baloldaliak Hegelt forradalmárnak s a porosz imperializmus esküdt ellenségének tekintik s igen sulyos hegeli adalékokkal igazolják ezt a felfogásukat, amikor a jobboldali hegeliánusok csak néhány elferdíthető megállapításba kapaszkodnak, nem is emlitve, hogy Hegel egész bölcselete a baloldali felfogást igazolja. Engels irja: „Hegel nemcsak alkotó zseni volt, hanem enciklopedikus kulturával rendelkező ember, aki minden téren korszakalkotó jelentőséggel lép fel. Magától értetődik, hogy rendszere szükségszerüsége miatt elég gyakran azokhoz az erőszakos konstrukciókhoz kellett menekülnie, melyek miatt törpe ellenségei még ma is olyan rettenetes zajt csapnak." És mit felelnek a következő Hegel-tételre az olasz és német fasiszta diktatura „intellektueljei", akik Hegelre hivatkoznak: „Nem fontos, kinek a kezében van a hatalom, nem fontos, hogy egynek vagy sokaknak a kezében, — a hangsuly a szabadságon van, melyet ezeknek biztositaniok kell." Hegel félreérthetetlen választ ad arra a kérdésre is, hogy miért lázadnak fel az emberek: „Nem azért, ami van leszünk lázadókká és szenvedőkké, hanem azért, mert nincs úgy, ahogy lennie kéne." S Hegel forradalmisága igazolásául idézhetjük a következőket is az állampolgárok jólétéről gondoskodni nem tudó fasisztáknak: „Az állam egyedüli feltétele az egységes jólét és cél elérése..." Majd pedig: „Fontos az, hogy az én célom és érdekem identikus legyen az általánoséval, máskülönben az állam a levegőben lóg." Az idézetek sorát még sokáig folytathatnónk. Kár azonban vitatkozni! A valóságot nem lehet megsemmisiteni.

(Róma) **Nemes Lajos**

A FASISZTA FORRADALOM KIÁLLITÁSA vagy helyesebben: a fasizmus felépítésének dokumentum-gyűjteménye érdekes és tanulságos azok számára, akik a látottakat helyesen tudják megítélni s azok számára is, akik „kedvező előitélettel" keresik fel a „mostra"-t. (A fasiszta kormány 70 százalékos (!) vasuti kedvezményt nyujt a kiállítás alkalmából Rómába, Itália bármely pontjáról!)

Ami a kiállítást illeti: — a kiállítás épülete modern, racionális stilusban épült s azt a benyomást kelti, mintha valami szociálista kiállítást zárna magába. Az első pillanatra látszik, hogy a fasiszták közt sok a volt szocialista. Viszont bent a termekben nem láthatók sehol az egész földterületét átölelő ideológia harcainak dokumentumai. Hiányzik a mag, hiányzik az ág, a fejlődési görbe, hiányzik a váz, hiányzik a rendszer. Hiányzik mindaz, ami kifejezné, hogy itt egy történelmi korszak veszi kezdetét, egy új rendszer. Hiányzik az első momentum: az alkotó zsenit igazoló dokumentumok: (Konfucius, Buddha, Krisztus, Mohamed, Marx stb.) Mit kapunk e helyett? A Popolo d'Italia első példányát, mellyel Musso-

lini elkezdi az intervenciós kampányt. Az első „nagy" tény: az olasz dolgozókat a német imperializmus (valójában, a német dolgozók) ellen küldik. Azután sürgönyök és levelek következnek, melyek a reformista-radikálisok (Mussolini ezek közé tartozott!) árulását, fasizálását dokumentálják. Azután ujságcikkek, fényképek s mindenütt és mindig: Mussolini. Itt-ott egy szobor: a király, mint katona, Mussolini hatalmas profilja, egy görnyedő munkás, aki Marx, Engels, Lenin munkái alatt roskadozik. Ez utóbbi — nem nehéz kitalálni — a munkásságot leigázó marxizmust ábrázolja. Azután üveg alatt tőrök, egy szocialista zászló maradványa, természetesen úgy feltüntetve és elrendezve: ime: ennyi maradt és maradhatott meg a marxi utópiából. — Majd: Mussolini dolgozószobája a Popolo d'Italia szerkesztőségében és a fasizmus hősi halottainak terme. Fekete, hatásos köralakú terem. A háttérben gramofón játsza állandóan a fasiszta indulót: a „Giovinezza"-t. A termekben fegyveres fasiszták...

Nagy hangosság, nagy reklám, nagy cécó és a végeredmény? Az egész kiállítás, illetve bemutató tulajdonképpen Mussolini életének dokumentumai, de nem az elejétől, amikor még t i r a n n u s n a k nevezte az olasz királyt, (az 1910-ben tartott milánói szocialista kongresszuson; ekkor még erősen támadta a reformistákat is!!) — nem, erről semmi.

Mussoliniről a szocialistáról semmi, mert a Popolo d'Italia (ezzel kezdődnek el a dokumentumok) első száma is, — annak ellenére, hogy s z o c i a l i s t a n a p i l a p n a k nevezték — már fasiszta, helyesebben szociálfasiszta lap volt, az olasz, angol és francia imperializmus szolgálatában állt, annak pénzén és annak jegyében indult. A kiállítás valójában tehát Mussolini politikai pályája második periódusának a bemutatója.

(Róma) **Nemes Lajos**

A BŰNÖZÉS TANULMÁNYOZÁSA A MAI OROSZORSZÁGBAN. Oroszországban a bűnözés problémáinak kivizsgálására irányuló tudományos kutatómunka nem a magánkezdeményezés ügye. A bűnözés tanulmányozásával foglalkozó intézetek az igazságügyi népbiztosság hatáskörébe tartoznak. Ezek munkásságára nézve az az irányadó elv, hogy ne legyenek se túl akadémikusak, se tisztán praktikusak. Elsősorban a büntető- és javító-politikának, valamint a törvényszéki pszihiátriának problémáit az igazságügyi népbiztosság hatalmas tény-anyaga segitségével tanulmányozzák, hogy így ne csak egyetlen eset legyen a vizsgálat tárgya; másrészt ezekbe a vizsgálódásokba bevonják nagy számban a munkásokat és a nyilvánosság képviselőit, nehogy munkájuk túl akadémikus legyen.

Az ilyen irányú kutató-intézetek két faját kell megemlíteni. Elsősorban a törvényszéki pszichiátriának S e r b s k i professzorról elnevezett tudományos kutatóintézetét, mely egyedüli az egész Szovjetunióban. Az intézet működése két részre osztható: tudományos és gyakorlati munkásságra. A legfontosabb a gyakorlati tényked és, mely szakvélemények adásából áll; az ehhez szükséges vizsgálatokat vagy az intézet kórházában vagy ambulatórikusan végzik. A megbizott orvos legalább 30 napig megfigyelés alatt tartja a pácienst s a szóbanforgó bűnügynek megfelelően különféle vizsgálatoknak veti alá. Az orvos a megfigyelés után egy szakértői bizottságnak számol be az észleltekről. Ez a szakértői

bizottság adja meg azután szakvéleményét a bíróságnak. A bizottság tagjai: a vizsgálatot végző orvos, az intézet igazgató-orvosa, a szakértő-szektor elnöke és esetleg a vizsgálóbiró. A bizottság véleménye azonban nem kötelező a bíróságra nézve.

E gyakorlati ténykedésekből adódik az intézet vizsgálódási körébe tartozó tudományos jellegű problémák sora, melyeket Feinberg, az intézet igazgatója így sorol fel: 1. a törvényszéki pszichiátria és kriminológia főproblémáinak dialektikus-materialista methodológia alapján való feldolgozása, hogy így theoretikus alapot teremtsenek az intézet praktikus ténykedéséhez; 2. a törvényszéki pszichiátriai szakértők feladatainak meghatározása a szovjetbíróságok büntetőpolitikájában és praxisában; 3. a fogházak pszichohygieniájára vonatkozó kérdések tudományos feldolgozása (az elmezavarok prophylaxista, a lelkibetegek célszerű el-, illetve beosztása a fegyintézetekben, stb.); 4. a betegek elmezavarának klinikai tanulmányozása (a beszámithatóság problémája a könnyű schyzophrenia esetében, a progressziv paralizis gyógyítható fajai, az organikus megbetegedések kezdőfajai, pszichopathológiai kérdések, stb.); 5. a lelkibeteg bűnözőkről, szakértői ténykedésekről, gyámságról, gyógyjellegű szociális védelmet célzó intézetekről, stb. készülő törvénycikkek kidolgozásában való résztvétel. — Emellett kétféle pedagógiai ténykedés: egyrészt szakértők, másrészt jog- és orvostanhallgatók kiképzése.

Az intézetek másik faja: a büntetőpolitikai intézetek, melyek az igazságügyi népbiztosságok mellett működnek. A legjelentősebb a Szovjetunió igazságügyi népbiztossága mellett működő intézet. Ennek négy szekciója van: 1. a szovjet-büntetőpolitika vizsgálatának szekciója, 2. munkás-javító s a politikai szekció, 3. a kapitalista országok és a gyarmati kelet büntetőpolitikáját vizsgáló szekció és végül 4. a büntett methodikáját és technikáját felfedő szekció. A szovjet-jogászok tehát nemcsak a Szovjetunió, de az egész világ büntetőpolitikáját tanulmányozzák s így a büntetőjogi problémákat nemzetközi méretekben nézhetik.

(Munkács) **Szabó Imre**

VILÁGGAZDASÁGI KÉRDÉSEK

A SZÖVETSÉGKÖZI ADÓSSÁGOK PROBLÉMÁJA

A Young-tervezet, amely Németország reparációs kötelezettségeit végérvényesen 58 évre állapította meg, (mint az 1932 dec. 2-án kelt s az Egyesült Államokhoz intézett angol jegyzék megjegyezte — „mielőtt még aláirásai igazán megszáradtak volna") a Hoover-moratórium által hatályon kivül helyeződött s a lausanni megegyezésben „csekély" háromezermillió márkára redukálódott, de még ezt az összeget is csak bizonyos feltételek mellett kell fizetni.

A németországi reparációs fizetések tulajdonképpeni beszüntetésével teljes élességgel jelentkezett a szövetségközi adósságok kérdése, miután a reparációs fizetések képezték a szövetségközi adósságok szabályozására tett megállapodások alapját. A szövetségközi adósságok további fizetésének kérdése így az imperialista ellentétek csomópontját képezi.

Hogyan keletkeztek a szövetségközi adósságok?

A világháború a hadakozó államok minden elképzelhető gazda-

sági segélyforrásának a legmagasabb kihasználását követelte meg. Az entente országok gazdasági és financiális ereje nagyon különböző volt. Amerika háborúba vonulása előtt Anglia volt köztük pénzügyileg a legerősebb, a cári Oroszország a leggyöngébb. S bár közösen harcoltak a hármasszövetség ellen, az imperialista ellentétek továbbra is fennállottak közöttük. A közös harc keretében mindegyik megpróbálta követni a saját maga érdekét s ezért a háború financirozása sem egyenlő mértékben vette igénybe őket. Mindaz, amit egyik állam a másiknak a rendelkezésére bocsájtott, hatalmas profit mellett került eladásra. A közös háború financirozását tőkés vállalkozásnak tekintették s ezért a kölcsönöket lehetőleg a legfizetőképesebb „szövetségesnek" biztositották. A Egyesült Államok kölcsönöket elsősorban Angliának folyósitották, Anglia azután tovább kölcsönözte szövetségeseinek, elsősorban a fizetőképesebb Franciaországnak, ez pedig a gyengébb Olasz-, és Oroszországoknak, amelyekért Angliával szemben a rizikót vállalta. Igy keletkezett a szövetségközi adósságok komplikált rendszere, amely a fegyverszünet kezdetével — a kisebb államokat figyelmen kivül hagyva — Moulton és Pasvolsky összeállitása szerint a következőképp állt:

A szövetségközi adósságok (millió dollárban)

Adós	USA-nak	Angliának	Franciáknak	Össz.
Belgium	172	422	535	1129
Franciaország	1970	1683		3653
Anglia	3696			3696
Itália	1031	1855	75	2961
Oroszország	187	2472	955	3614
Össz. (a kis államokkal)	7067	6753	2237	16057

A fegyverszünet után Amerika európai szövetségeseinek és más európai államoknak további hiteleket nyujtott, a kamatokat és a kamatok kamatjait pedig a már fennálló adósságokhoz irta. Ezen a módon az adósságok összege automatikusan nőtt tovább.

Minden ország kapitalistái a háború folyamán óriási profitot harácsoltak össze az „árak forradalma" következtében. Mivel minden fontos árúban a kereslet a kinálatot állandóan felülmulta, ezért az árak több mint a kétszeresére emelkedtek a háború előtti áraknak. Az árúszállitások valóságos értéke, ami a szövetségközi adósságok alapját képezte, alig tette ki a felszámitott áraknak a felét. Az államok közti vásárlások állami financirozásának rizikóját a szállitóról az állam vette át s igy a szállitott hadianyagok fizetésének, vagy nem fizetésének a kérdése a szövetségközi adósságok formájában az állami költségvetés, azaz az adófizetők s nem a hadiszállitók ügye lett, akik az óriási profitot a szövetségközi szállitásokból már beharácsolták. Igy vált a szövetségközi adósságok kérdése elsőrangu külpolitikai kérdéssé.

Kezdettől fogva jelentkezett a megoldási kisérletek alkalmával az ellentét Amerika (melynek csak követelései voltak) s az entente országok (amelyeknek Amerikával szemben csak adósságaik voltak s Németországgal szemben csak követeléseik, azonkivül azonban egymásközt adósságaik és követeléseik) között az ellentét. Az amerikai parlament és kormány mindmáig következetesen kitartott amellett az álláspontja mellett, hogy a szövetségközi adósságok a reparációs kérdéstől teljesen függetlenek s hogy a szerződésszerűen esedékes fizetési kötelezettségek megváltozhatatlanok, függetlenül attól, hogy az ellenértéket mire forditották. Csak a „fizetőképesség" kereske-

delmi principiumát ismerte el Amerika, vagyis ha az adós fizetésképtelen, a hitelező érdekében áll, hogy inkább haladékot biztositson neki, mintsem csődbe kergesse.

A „fizetőképességnek" ez az elve egyszersmind arra szolgált Amerika kezében, hogy az adósállamok egységfrontjának kialakulását megakadályozza. A valóságban viszont szükségessé vált az adósság „leszögezése", illetve az adósságok rövid lejáratának 62 esztendős lejáratra való átváltoztatása, különböző alapon, mint az alábbi táblázat mutatja:

Az Amerikával szembeni entente adósságok rendezése (millió dollárban)

	Anglia	Franciáknak	Itália	Belgium	Kisáll. együtt
Kölcsönzött összeg	4075	3341	1648	377	9851
Kamatok	525	684	394	41	1175
Összesen	4600	4025	2042	418	11567
A 62 év alat fizetendő összeg	11106	6848	2408	727	22288
Az adósság mai értéke	3788	1997	528	225	6878
Az elengedett összeg százalékban	18	50	68	46	60

A főadósok adósságainak „leszögezése" 1923-tól 1926-ig történt. Az engedmény százalékszáma nem csupán az akkori fizetőképesség fokát tükrözi, hanem az imperiálista ellentétek mértékét is: Angliával szemben az engedmény 18, Itáliával szemben 68 százalék.

Az európai entente országok állandóan arra törekedtek, hogy közvetlen kapcsolatot teremtsenek a reparációs fizetségek és szövetségközi adósságok között s hogy az Amerikának történő fizetéseiket a reparációs fizetések befolyásától tegyék függővé. Kifejezésre jutott ez az 1922 augusztus 1-én kelt Balfour jegyzékben, amely jóllehet „a szerződések szentségének" principiumát elismeri, mégis élesen hangsulyozza, hogy az entente országoknak morális kötelességük volna a háború terheit közösen viselni s a leghelyesebb megoldás volna minden szövetségközi adósságnak minden oldalú és általános eltörlése s a reparációk megfelelő csökkentése. Franciaország és Belgium annyiban tértek el Anglia felfogásától, hogy a maguk szövetségközi adósságán felül minden körülmények között fölösleget akartak maguknak biztosítani a reparációs fizetésekből. A Dawes-terv s a szövetségközi adósságok „leszögezése" kompromisszumot teremtett ezek közt a felfogások között. Elismerték a „szerződések szentségét", Amerika sokat elengedett követeléséből: elkerülték a formális összefüggést a reparációs és a szövetségközi adósságok között, a reparációk és a szövetségközi adósságok tartamát és esedékességét azonban ténylegesen úgy állapították meg, hogy az Egyesült Államoknak szóló fizetések Németország fizetéséből történnek. A probléma megoldottnak látszott.

De vajjon ténylegesen megoldódott-e?

A szövetségközi adósságok alapproblémája az a kérdés, hogy milyen naturál formában adható át a hitelezőnek a belföldi valutában fölhalmozott összeg?

Az értéknek természetesen egyetlenegy olyan naturálformája van, amely a kapitalizmusban minden hitelezőnek mindig szimpatikus. Ez az egyetemes értékforma: az arany. Ám sem Németországban, de még Európában sem termelnek annyi aranyat, amely a reparációs, illetve szövetségközi adósságok kifizetésére számításba jöhet. Ezért tehát a fizetés csak árúformában történhet. A kapitaliz-

mus egyetemes krizisének periódusát viszont többek közt az jellemzi, hogy a kapitalizmusra általánosan jellemző ellentét a termelés fejlődése s a fogyasztás szük határai között krónikusan éles. Ennek a következménye azután az a leküzdhetetlen ellenmondás, hogy ugyanazok az országok, amelyek óriási fizetéseket követelnek Németországtól, illetve az entente államoktól, megakadályozzák a kereskedelmi és védővám minden eszközével az adós államok árúbevitelét területükre s azért a fizetések tulajdonképpeni lebonyolitását lehetetlenné teszik.

Hogy teljesitette Németország mégis reparációs fizetéseit 1931-ig? Milyen naturálformában kapta meg még is az Egyesült Államok az esedékes szövetségközi annuitásokat 1931-ig?

A válasz mind a két kérdésre ugyanaz: Németország a valóságban reparációs fizetéseit nem transzferálta; az Egyesült Államok nem kapta meg valójában semmiféle értékformájában a fizetéseket.

Ami Németországot illeti: a reparációs összegeket Németországban felhalmozták, terhét rárakták a dolgozó nép vállára. Az egybehalmozott összeget formálisan külföldi valutában kifizetve transzferálták. Ez azonban csak látszat transzfer volt, mert egyidejüleg még nagyobb összegeket importáltak mint tőkét. A nagy német vállalatok kölcsönöket vettek fel Amerikában, a nagy bankok óriási hiteleket Newyorkban és Londonban. A külfölddel szemben való eladósódás párhuzamosan nőtt a reparációs fizetésekkel. Ezt bizonyitják a Dawes- és Young-tervek tartama alatt történt következő fizetések (millió márkában):

	Ker. mérleg szaldója	Reparációs fizetések	Reparáció + kamatok	Tőkeimport
1925	—3104	1000	1063	3611
1926	+ 413	1200	1464	709
1927	—3427	1600	1929	4410
1928	—1726	2000	2532	4433
1929	+ 36	2500	3374	2445
1930	+1643	1700	2843	735
	—6165	10000	13235	16143

Ezek a számok (amelyek persze nem abszolut pontosak) mutatják, hogy Németország a Dawes- és Young-tervek hat éve alatt a saját értéktermeléséből semmi reparációt sem fizetett. Sőt a tőkeimport összege, vagyis a külfölddel szemben vállalt új adósság még nagyobb lett, mint a teljesitett reparációs fizetések összege. A reparáció transzferének problémája tehát nem oldódott meg, hanem a megoldás évről-évre újabb kölcsönök felvételével csupán kitolódott.

Ami az Egyesült Államokat illeti: az Egyesült Államok megkapta ugyan az esedékes entente összegeket dollárban kifizetve, ez az összeg azonban nem felelt meg az Egyesült Államok által átvett árúfelesleg ellenértékének, hanem az Egyesült Államok tőkeexportjából keletkezett, amely ezekben az években többszörösen felülmulta az entente által fizetett összegeket. A transzfer problémát igy Amerika sem oldotta meg, csupán kitolta.

Mi tehát a helyzet a szövetségközi adósságok terén?

A világgazdasági krizis a nemzetközi adósságok terén az eddigi eljárásokat lehetetlenné tette. A világgazdasági krizis következtében Németország hitel- és bankügye 1931 közepén összeomlott. Ez az összeomlás Hoovert arra késztette, hogy a reparációk és a szövetségközi adósságok dolgában egy évi moratóriumot javasoljon. Anglia fentartás nélkül támogatta Hoover kezdeményezését, Franciaország ellenkezett. Németország reparációs terheinek a csökkentése a

lausanni konferencián Amerika tényleges közbenjárására azzal az előfeltétellel történt meg, hogy párhuzamosan a szövetségközi adósságok is csökkennek. Ezért szól a lausanni megegyezés úgy, hogy az egyezmény csak akkor kerül ratifikálás céljából a parlamentek elé, ha a szövetségközi adósságok megfelelő rendezése megtörtént. Nagy volt tehát a meglepetés, amikor a mult év december havában Amerika ragaszkodott az esedékességhez. Miért ragaszkodott? Hisz' az esedékessé vált összeg — kb. 130 millió dollár — az amerikai államháztartás óriási deficitjével szemben alig jöhet számításba. — Az Egyesült Államok álláspontjába belpolitikai momentumok is bizonyos szerepet játszottak. Az amerikai választók többsége — farmerek, kispolgárok, hivatalnokok — jóllehet a transzferprobléma távol áll tőlük, nem tudják belátni, miért fizessenek több adót amikor az európai entente országok annyi milliárdot költenek fegyverkezési célokra. A döntő momentum azonban az imperiálista ellentétek kiéleződése. Az Egyesült Államok helyzete a világpacon az imperiálista konkurensekkel szemben a krizis folyamán nagyon megromlott. Az Ottawa-konferencia még tovább rontott a helyzeten. Japán keletázsiai akciója viszont külpolitikailag sulyosbitották a helyzetet. Amerika az óriási távolságok miatt nagyon nehezen hadakozhat Japánnal; Anglia és Franciaország s az ezek kezében levő Népszövetség tényelegesen Japán oldalán áll. Lausannban kialakult az európai adósállamok egységfrontja Amerikával szemben. Ilyen körülmények között érthető, ha Amerika polgársága mint hitelező próbálta kihasználni helyzetét az adós Angliával és Franciaországgal szemben s ragaszkodott az esedékességhez.

Mint ismeretes, — Anglia fizetett. Egyidejüleg azonban hangsulyozta, hogy ez az utolsó fizetése. Franciaország, illetve Herriot szintén fizetni akart, a francia parlament azonban megbuktatta. Az adós államok egységfrontja így megbomlott.

Mi történhetik?

Világos, hogy az adós államok egész speciális adósok. Minden más adósra áll a „polgári törvény", a polgári igazságszolgáltatás, amelynek ítéleteit az államhatalom végrehajtja. Ha valamely állam a külfölddel szemben megtagadja a fizetést, úgy csak külső kényszerrendszabályokkal kényszeritethető fizetésre. A gyönge félgyarmati államokkal szemben ez azelőtt nagyon egyszerűen ment: az imperiálista hitelező büntető expediciót szervezett. Kiküldte a flottáját, bombázott pár várost, megszállta a terület egy részét. Ezt a módszert még Németországgal szemben is alkalmazták. (Ruhr megszállás). Ha Amerika Angliával és Franciaországgal szemben ilyesmit alkalmazna, úgy ez a világháború azonnali kitörését jelentené. (Gazdasági rendszabályok mindig kétélű fegyverek, amelyek az alkalmazót is érik.)

Jólehet az új imperiálista világháború vetése gyorsan érik, mégis nagyon valószinűtlen, hogy a szövetségközi adósságok adják kitöréséhez a közvetlen inditóokot. Ez a kérdés relative csekély és nyilvánvalóan tisztára materiális természetű ahhoz, hogy alkalmas legyen egy olyan soviniszta hullám kiváltásához, amely egy új világháborúhoz elengedhetetlen. Kétségtelen: a politikai adósságok egyik eleme az imperialista ellentétek élesedésének, — közbeeső megoldás azonban mégsem kizárt. Amerika polgársága valószinűleg megkisérli követelései leszállitását gazdaság-politikai koncessziók, illetve külpolitikai eredmények elérésére. Mnden ilyen közbeeső megoldás azonban nem enyhiti az imperiálista ellentéteket.

SZEMLE

A MAI PANAIT ISTRATI

Panait Istrati nevét 1929-ben megjelent Oroszország ellenes könyve óta, mely akkoriban emlékezetes kavarodást keltett, csend borítja. A baloldal Istrati ismeretes állásfoglalás változását hamarosan elkönyvelte s a jobboldal is, miután felhasználta a maga céljaira, napirendre tért fölötte. Nem régiben azután ismét jelentkezett Istrati Maison Thuringe című új regényével; ezt azonban már távolról sem kísérte az a fogadtatás, mint amelyben a Presentations des Haidoucs, a Domnita de Snagov, de különösen első könyve, a Kyra Kyralina részesült. Az esemény újabban Istrati személye körül nem új regényének a megjelenése.

Vannak írók, akiktől a közönség mindig valami váratlan fordulatot vár. Fordulatot — a szó konkrét értelmében.

Ez a fordulat Istratival kapcsolatban pár héttel ezelőtt bekövetkezett. Cikksorozata jelent meg Tanulsága a szabadság mellett és Tanulsága a hit mellett cimen a párizsi Nouvelle Litterairében. Ezeket a cikkeket Istrati pár éves önkéntes Braila-i elvonulása után most a bukaresti Filareti tüdőszanatóriumból küldi, — betegen. Ezekben a cikkekben Istrati minden stiláris izzása ellenére letört, szenvedő, békétlen individualista, akiben a hajdani forradalmi lobogás sajátos Krisztus misztikává transzponálódott. Ezt írja: „Éhségem és szomjuságom egy másik világénak felel meg. Annak a világnak, mely kizárólag az én szivemben létezik." S a cikkeiben felvetett „csatlakozni vagy nem csatlakozni" kérdésében annyira egy másik világból beszél, hogy megtagadja Romain Rollandot, akinek pedig életét és karrierjét köszönheti. A fordulat tehát ismét éles. Az 1929-ben felvett vonal elmélyül. Most már nemcsak egy valamit (pl. Oroszország) tagad meg, hanem már végleg az az ember, aki — mint a Nouvelle Litterairehez írt első levelének ajánlásában írja — „sehova sem csatlakozik." Az egykori Istrati, aki a Braila-i kikötőből indult el, hogy minden elnyomottak énekese legyen, már csak egyedül, — a szivében akar élni. „Nos hát igen — kiált fel — megismétlem az egész világ szeme előtt: minden „szervezés" nem nyujt hasznot és nem fog hasznot nyujtani, csak a szervezőknek!" — Végleg elhagyta tehát román, görög, tatár, török, örmény és ki tudja még milyen nemzetiségü társait a dunai kikötőkben? Ugy látszik, igen. Az egykori Istrati teljesen kicserélődött. Végleg megvált annak a rétegnek a tudati világától, ahonnan elindult. Husz évvel ezelőtt még sulyos tapasztalatokban volt része akkori nyugtalan tevékenységeért, melyet társai („szervezés" következtében a társai) érdekében kifejtett. Istrati is tehát — mint most kiderül — azoknak az alulról felkerült tehetségeknek az utját futotta meg, akiknek az uralkodó irodalmi életbe való beolvadása együttjárt eredeti tudatuk elvesztésével? A válasz nem kétséges. Istrati válaszai határozottak: „az ideológia nem több egy idiótikus szólamnál", — mondja valami olyan hangsullyal, hogy az ember azt hiszi nála „gyermeki hit" és „fanatizmus" került a helyébe. Majd pedig: „Egyedül maradtam, miután azt képzeltem be magamnak egy életen át, hogy valaki mellett küzdök. Őszintén hittem abban, hogy ahhoz az osztályhoz tartozom, amelyből származom. És azt is hittem, hogy méltó lesz arra egy tan, hogy vallásnak tekintsem, mert megváltoztatja a világ arcát, a társadalmi rendet. Illuziók voltak..." — Mi hát a pozitivum? Megmondja ezt is: jöjjön „az emberiség visszatérése,

egy századra a nomád élethez, ahhoz az élethez, amelyben a társadalomnak nincs hatalma az egyén fölött és ha ez nem sikerül, ugy hát térjen vissza az ember a csordaélethez, a világ végéig, demokrata vagy abszolutista kényurainak boldogságára...“ Ezután már igazán csak egy lépés és következik valami vallási, mesebeli, utopisztikus, khaotikus érzelmi láz prédikálása. „A hiba — írja a katholikus Mauriacnak, aki lelkendezve fogadta Nouvelle Litterairebeli leveleit, — a hiba nem a rendszerekben, hanem a szivekben van.“ „Ennek a szivnek a hibájából rúttá lesz minden, amihez érünk. Művészet, tudomány, technika, vallás, ideál, erkölcs s sport.“ S ha már megütötte egy laikus prédikáció tónusát, éles kicsengéssel írja tovább: „Nem egy megtört, hitbalzsamát áhitó szökevény áll Ön előtt, Mauriac ur, hanem egy apostol...“ „Katholikus keresztény akarok lenni, mint Ön, de csak egy feltétellel; ha megüzenjük együtt Krisztus hadjáratát a föld minden önző és ragadozó emberének, bárhol is legyen. Könyörtelen háborút: a keresztbe font karok háborúját, egészen a társadalom szétbomlásáig. Elüzzük a farizeusokat a keresztény egyházakból és a bolondokat a kommunista házból. Két uj Krisztus leszünk. És utánunk: milliók.“ S tényleg könyörtelenül háborúskodik, keresztbefont karral, nagybeteg ágyán a bukaresti szanatóriumban s e hadakozásban minden régi ideált, lelki rokont megtagad. E sorok írója előtt pl. Gorkijt az olasz fasizmus megvesztegetettjének nevezte, aki ezért az, mert olvasótáborra van szüksége... A hadakozók vak láza ül a szemében s arra a kérdésre, hogy miért változtatta meg oly radikálisan Oroszországgal szemben kezdetben oly‘ lelkendező véleményét, csak negativ irányban válaszol és azt mondja: „M. európaiak hittünk abban, ami odaát van, de csak a szép és nagy szavak legyőzöttjei voltunk. Az ottani viszonyokhoz mérten az itteni élet: gyönyörű szép. Ott borzalom az élet. És itt mégis csak van szabadság.“ S amikor hivatkozunk fiatalabb éveinek remekműveire s a műveibe zsufolt ellenkező élményeire, hozzáteszi gyorsan: „még ma is Oroszország mellett állok, de egy feltétellel: hallgassák meg a szovjetek barátai kritikáját...“ Istrati mostani harca tehát „baráti kritika!“ — S lehetetlen nem érezni és látni, hogy itt egy ember vergődik az ellenmondások közt. Mert végül is mit mond: „Ami pedig egy esetleges orosz-ellenes háborút illet, én ezt a háborút mindenesetre szabotálni fogom.“ Sulyos szavak. „Nem lehet jó az az államforma, amelyben terror uralkodik.“ — mondja. „ Minden rendszer egyszerre jó és rossz is. Jó és rossz Mussolinié és jó és rossz Staliné is.“ És sohasem ügyel arra, hogy kit milyen fogalommal kever összes önkényesen, tele ideológiai pontatlansággal, mintegy a fantázia korlátlanságában, lázasan a párnái közt, elalélten visszaesve, majd ismét csontos, sovány ökleire támaszkodva. Régi harcos lényéből már csak lázas szemei páthoszát és egykori temperamentuma roncsait látja a látogató.

Amikor beléptünk hozzá, elmesélte, hogy tüdejének már csak foszlányaival lélegzik. De a tuberkulózis betegeinek fantasztikus, utolsó pillanatig tartó élni vágyásával utolsó műve még négy kötetes folytatásáról nyilatkozik s a minden művét betetőző Oeuvres posthumes d‘Adrian Zagraffiról, melyben a könyv hőse élete döntő kérdésére, az Oroszországban töltött 16 hónapra tekint majd vissza. Hogy ez a könyv, ha megirja, revizió lesz-e vagy továbbbi harc, az Istratinál kiszámithatatlan. Ez a kérdés viszont lényegtelen is. A lényeges az, hogy ma a szép lelkek gyönyörködtetésére a Nouvelle Litteraireben az Istenhez lecsatlakozott Mauriac-kal Krisztusról levelez.

(Kolozsvár) **Meliusz N. József**

FRANCIA KÖNYVEK JAPÁNRÓL.* Japánról — nagy általánosságban — alig tudtunk jó ideig többet a Pillangó kisasszonynál és a krizantémoknál. A japánokat a lakk dobozokról s a barbár harcosokat ábrázoló rajzokról ismertük. Japán nem is érdekelte közelebbről a közvéleményt. Kinát illetőleg még nagyobb volt a tájékozatlanság. Csak 1920-tól, amikor egyre hatalmasabban kezdett kibontakozni a modernizált Japán, változott meg a helyzet. Kiderült, hogy Japán ipara európai méreteket öltött és így szükségszerűen belépett az imperializmus fázisába. Japán szinte máról-holnapra valóságos gyárvárosokat létesitett, mindenütt — nyers anyag nélkül. Pl. a nehéz ipar, ha termelni akar 2,300.000 tonna nyersanyagot kell importálnia. Ugyan ez a helyzet az egész, Európától átvett civilizációval, melynek főképpen a hibáit vette át.

A földnek csak 17 százaléka művelhető. A japán paraszt élete semmivel sem irigylésre méltóbb, mint akármelyik más ország parasztjáé. Viskóikban „a padlózat taposott föld. Ablak nincs, a világosság az ajtón jön be. Semmi butorzat, még ágynemű sem: szalma helyettesit mindent... Szibériához hasonló klimában." „Egyes járásokban a parasztok gyökérrel táplálkoznak; feleségeiket és lányaikat eladják a nyilvános házakban. Tanfelügyelők jelentik, hogy 200.000 gyermek képtelen iskolába járni, annyira legyöngültek az éhezéstől." Szinte magától értetődik ilyen viszonyok között, hogy azt a kevés termést, ami van, elviszi az adószedő. „Meglepődhetünk-e, ha a kiéhezett parasztok végre fellázadnak és megtagadják az adót?" 1927 november végéig 1.034 parasztlázadást vertek le. Azóta a helyzet csak rosszabbodott. — A munkások helyzete semmivel sem jobb. A munka törvényes szabályozása ismeretlen, a napi 10—12 órai munka természetes, legtöbb helyen havonta csak kétszer van munkaszünet. A napi bér nem haladja meg az 1 yen 30 sen-t. A munkásosztály elkeseredését legjobban a következő számok illusztrálják: „A munkaadókkal szemben keletkezett konfliktusok száma megrázó gyorsasággal emelkedik: 1929-ben 1.200; 1930-ban 1.825; 1931-ben 2.456."

A munkás és parasztszegények helyzetét még reménytelenebbé teszi, hogy nincs egyetlen egy legális párt sem, amelyik őszintén megvédené érdekeiket.

„A Szociáldemokrata Párt, amely már eddig több változáson ment keresztül, napjainkban ha nem is halálos, de veszélyes sebet kapott." Mult évben a párt kettészakadt s a kiváltak megalapitották a Nippon Kokka Shakai To-t. (Nemzeti Állam-Szocialista Párt), vagy ahogy ők röviden nevezik a Szociálfasiszta pártot. Ugyanekkor alakult meg a Zemkoku Rono Taishuto (Munkás és Parasztömegek egyesülete) körülbelül a volt két és feles internacionálé szellemének megfelelő politikai, világnézeti célkitűzésekkel.

A 3. internacionálé pártja láthatatlan. Ezért azonban létezik és nagy befolyással bir! Ellenére a tilalmaknak, (aki baloldali pártot alakit, baloldali párt tagja vagy baloldali pártot támogat két évtől tiz évig terjedő börtönnel büntethető), két nagy lapjuk is van a Hantei Shimbun és a Sekki. Mindkét lap rendszeresen jelenik meg, olvasótáboruk egyre nő, jóllehet a „gondolat bünözőit" igen sulyosan büntetik. Ezen a cimen 1932-ben 6.900 itéletet hoztak. 1929 óta 292 tanitó került letartóztatásba s jelenleg több mint tiz egyetemi tanár várja elitéltetését.

Más a helyzet a még tanulatlan munkások és parasztok között. („Őfenségének, a Császárnak őse Ameratsu, a Nap istennője" s ezek a tömegek vakon hisznek benne.) A mandzsuriai, különösképpen pedig a Shanghai-i események rést ütöttek a tudatlanság e jéghegyén. A tu-

* Andrée Viollis: Changai et le destin de la Chine. Andrée Viollis: Le Japon et son Empire.

dás már „megfertőzte" a hadsereget is.

Japán elindult a világ megháditására... A katonai klikk nyiltan hirdeti, hogy egyik főcéljuk India és Ausztrália megháditása.

(Párizs) **Löffler A.**

AZ ERDÉLYI FALU ÉS A NEMZETISÉGI KÉRDÉS cimen jelent meg Mikó Imre közel 150 oldalas tanulmánya az Erdélyi Fiatalok kiadásában. (Cluj-Kolozsvár, 1933.) Az erdélyi fiatal magyar értelmiség vonalán e könyv fontos állomást jelez nemcsak azért, mert komoly előretörést mutat, hanem azért is, mert elveiben, megállapitásaiban és a konzekvenciák levonásában oda mutat megjelenésével, ahova az E. F. köré csoportosult értelmiségiek legújabban elérkeztek. Hogy kötelezettségekből vagy milyen más motivumokból kifolyólag adta ki az E. F. e könyvet, annak kikutatása nem tartozik ide. Tény az, hogy az E. F.-ban magára maradt regressziv csoport ideológiája merőben ellentétes Mikó I. tudományosan verifikált szociológiai alapelveivel és iránymutatásaival. Mikó I. könyve, ha eleinte — főleg az elméleti vezéreszmék tisztázásában — kialakulatlannak is mutatkozik, a vége felé egyre tisztul s az utolsó fejezetben már egész határozott, nem is emlitve, hogy társadalomtudományi alapon folytatott történelemkutatás az erdélyi nemzetiségi kérdés előfeltételeinek vizsgálatánál igen sok olyan konkrét jelentőségű anyagot hoz felszinre, ami az erdélyi román és magyar tömegek osztályfejlődésére vet élénk világosságot. A nemzeti kérdés mai állására vonatkozólag az egyházak, az iskola, a szaporodás és asszimiláció kérdéseiről szóló fejezetek élesen mutatnak a konzekvenciák felé. Mikó felismeri, hogy a falu tömegeit képező magyarság fennmaradása csak a mainál magasabbrendű gazdasági keretek között lehetséges és sorsa annál bizonytalanabbá válik, minél tovább késik ennek a megvalósitása. A tényleges nemzetalkotó tömeg és a reális nemzet-fogalom csak ezen a ponton kapcsolódnak majd egybe. A könyv lényeges kérdését, nevezetesen hogy az értelmiségi ifjúságnak ebben a vonatkozásban mi a szerepe, Mikó nem kerüli meg, hanem, ha homályosan is, de követeli a fiatal erdélyi magyar intellektuel „értelmi szolgálatát" a tömegek érdekében. Máshol ezt a feladatot igy fejezi ki: „a nép gazdasági és szellemi kulturában való segitése és öntudatositása az asszimiláció megakadályozásán túl a magyarság nemzeti megszervezését és osztálytudatositását is jelenti." Mikó végül is a munkásság és a parasztság szolgálatában keresi „az új nemzedéknek a jövő társadalmához való jogát." Ez a vallomástétel annak a dialektikus szükségességnek a felösmerése és vállalása, amit az E. F. regresszív-ideálista szárnya érdekei és romantikus faji ideológiája káprázatában megtagad. *(m. n. j.)*

A SZÉCHENYI ÉBRESZTŐK. A kiéleződött erdélyi osztályellentétekkel párhuzamosan kiélesedtek a szellemi osztályharcvonalak is. Az erdélyi magyar polgárság irodalmában eddig az idősebb generáció a menekülés irodalmát űzte, ezzel szemben az új generáció már védekező, sőt támadó plattformra helyezkedik. A fasizmus felé tartó magyar értelmiségi ifjúság egyik vezére László Dezső az „Erdélyi Fiatalok" kiadásában most jelentette meg csörtető Széchenyi könyvét „Akarom: tisztán lássatok" cimen. E könyvet a polgári, főleg az egyházi

körök nagy örömmel fogadták. L. D. mondanivalóit a püspök Makkai Sándor nagy tanulmányban egészíti ki. Egyidőben ezekkel a publikációkkal Magyarországon Hegedüs Lóránt: „Gróf Széchenyi István regénye és éjszakája" cimű regényes életrajza jelent meg. A Széchenyi ébresztés pillanatnyilag tünete ma a magyar irodalom egyik szektorának. Hogy mik az okai ennek a jelenségnek L. D. könyvéből láthatjuk a legtisztábban.

L. D. az erdélyi irodalom zsákuccába került idősebbjeinek a távoli történelembe való bujdosása helyett, a regressus ad historiam elvének fenntartásával a közeli multba, a burzsoázia hőskorába, a magyar kapitálizmus megszületésének aranykorszakába vonul vissza, hogy innen forduljon szembe az új társadalmi törekvésekkel. Szükségszerű ellenmondás a polgárság történelmi irodalmában, hogy a társadalmi erők analizise helyett a történelem-hamisitásban megdicsőült múlt kimagasló egyéniségeinek lélek-boncolására veti magát. Igy ez az egész történelmi irodalom nem egyéb, mint a jelen problémái elől való kibuvás. L. D.-nél ez a kibuvás a hangoztatott objektivitásban és osztályfölöttiségben a progresszív irányzatok elleni tudatos támadással bővül. L. D. Széchenyi örökségéből főleg azt emeli ki, hogy ott, ahol a forradalom réme fenyeget, a megelőzés reálpolitikáját kell alkalmazni s felhivja ezért olvasóit ennek az örökségnek az átvételére. Ez a tény önmagában beszél. Szorongással állapitja meg, hogy készen kell lenni a legrosszabbra is. Széchenyit ma azért tartja az egyetlen aktualizálható egyéniségnek, mert szerinte Széchenyi ugyanolyan történelmi fordulóban állt, mint mi. A kapitalizmus ellentétjébe való fordulás mai napjait naivan a feudálizmusnak a kapitálizmusba való átfordulásával azonositja. Ismétlő fegyvert csinál a történelemből, amelyben semmisem ismétlődik meg, mert a jelen ép' úgy, mint a mult, csak a saját termelő viszonyainak alapján érthető meg. Ezen az alapon a történelmi periódusok aktualizálása merő lehetetlenség, — még akkor is, ha „a lelkiséget" ezektől az erőktől függetleniteni igyekszik a polgári irodalom. Aktualizálni legföljebb a történelemben megnyilatkozó dialektikát, (Lásd: Háy Gyula: Gott, Kaiser, Bauer cimű drámáját) azaz a történelmi mechanizmus törvényeit lehet.

Az emlitett Széchenyiről szóló irásokban főszerepet játszik még Széchenyi „magyar tragédiája." E mindenkori magyar tragédia oka ezek szerint az irások szerint a négy nemzeti bünben (hiuság, lelkesedés, közrestség, irigység) keresendő. A négy nemzeti bűn kiküszöbölését követelik tehát L. D.-ék, hogy az átalakult magyar lelkiség jótékonyan befolyásolja, erkölcsi revizióra kényszeritse a jelenlegi gazdasági rendszert. Ha e revizió keresztülvitelében nehézségek jelentkeznének, úgy esetleg még addig is elmennének, mint Széchenyi, — kicserélnék a gazdasági-alapot, de azzal a politikai feltétellel, hogy a kapitalizmus polgári szuperstrukturáját megtartsák. Tehát attól az elemi hibától eltekintve, hogy a léleknek a gazdasági erőkre való kihatásában „hisznek", ugyanazt a dialektikai hibát követik el, amely Széchenyi tulajdonképpeni tragédiájának az oka. Széchenyi ugyanis a Hitel, Világ és Stádiumban meginditotta a magyar nemzeti tőkésedés folyamatát és amellett kétségbeesetten küzdött a feudális felépitmény megtartásáért, holott ennek a történelmi fejlődés dialektikus törvényei szerint a kialakuló polgári szuperstruktura utjából pusztulnia kellett. Előkészíti a hitelt, az ipari gépek térhóditását, az ősiség eltörlését, a jobbágyság felszabadítását, az ipari kifejlődést, majd pedig, amint látja, hogy eszméi nyomán a magyar burzsoázia szükségszerűen a forradalom felé tart, a Kelet Népében a Főnemesség érdekében szembe fordul a köznemes burzsoáziával, mely őt Kossuth háta mögül fenyegette és el is seperte. Tragédiája tehát nem egyéb,

mint reális gazdasági és utópisztikus politikai programjának összeférhetetlensége. (Szabó Ervin.)

Széchenyiben megbukott a magyar feudális osztály, a Széchenyi eszméi nyomán kifejlődött magyar kapitalizmusra épült polgári osztály pedig ugyanabban a dialektikus stádiumban van ma, mint a száz év előtti kiváltságosok osztálya. Negyvennyolcban teljesedett ki az első és utolsó magyar polgári forradalom. Ebben a vonatkozásban olyan perspektivák felé tekinthetünk, melyek azt mutatják, hogy nagy jövő sem a kapitalizmusra, sem polgári felépítményére nem várhat; még akkor sem, ha a fiatal magyar polgárság harcos egyházi, irodalmi és politikai káderek boszorkány konyháin főzi is regressziv ideológiáit.

(Kolozsvár) **(sz.) —(m.)**

ROKONOK:* Regény?... Nem! Vallomás! Vád! Beismerés! A magyar vidéki vezető társadalmi-réteg életrajza, belső világa, felépítése tele ferdeséggel, egyoldalúsággal, elfogultsággal s a dolgozó-osztály — mely mindenféle társadalmi rend éltető eleme — semmibevevése, lenézése. Régi panamák, ezekre új visszaélések készülődnek, közpénzek elkezelése, úri-dáridók, „Uri-muri"-k, vidéki zsentrik csákmátéskodásai, a polgármester, főhivatalnokok, kisvárosi félistenek úrhatnámságai, intrikák, egymásközti harcok sorozata, adókból összefolyt pénzek elsikkasztása, vacsorák, passziók, míg a másik oldalon, a szegény lakosság keservesen nyög a rárakott terhek súlya alatt, éhezik, lerongyolódik, gyermekeit télvíz idején nem engedi iskolába, mert nincs lábbeli! Korrupció, megvesztegetés!... És ott van a Bank is, a vidék fináne-tőkéje, polip-karjaiban tartja az összes közéleti embereket; még az is tőle függ, aki ellenzéki. S a Baan irányítja az élet menetét, oszt, szoroz, kivon, összead, karriereket teremt, de a maga hasznára, embereket taszít nyomorba, koldusbotokat szór, jutalmaz és büntet, igazi isten. És minden jelentős poziciót betöltő ember megvesztegethető, minden közéleti nagyság belesülyed a panamák posványába, mindegyik farkas együtt üvölt a csordával, a csorda vezetőjével, a Bankkal. Ha akad is egy polgári „humanista"gondolkodású ember, annak pusztulnia kell.

*

De analizáljuk a regényt. Kezdjük magán az irón... M. Zs., saját beismerése szerint, írásaiban eddig még soha nem hazudott. Mindig az igazat írta. A „Boldog ember" regényében olvasható ez. És ha a „Rokonok"-at elolvassuk, el kell hinni M. Zs. igazmondását. Mert miért írt volna valótlant? Semmi haszna abból! Saját osztályát támadja. Gyökereiben és belülről. És ezt nem jó szemmel nézik azok, akikről írta, tehát valami különös haszna nem lehet belőle. Szinte érthetetlen, hogy erre a lépésre szánta magát. Mi történt vele? Talán most, életének hajlatán érte utól a fejlődés? Megutálta a rendszert? Megundorodott attól a légkörtől, melyben élt és amelyiknek a „Hét krajcár" után behódolt? Nem tudni! M. Zs. kiismerhetetlen. Lehet, hogy ez az írása csupán szeszélyből látott napvilágot, kacérkodás s holnap, illetve már ma ismét a régi. De nem is ez a fontos, hanem, hogy egyszer mégis elért az őszinteségig. Igaz azonban, hogy írása nem egész, mert a szenvedő osztályt csak távolról mutatja be, nyomorát csupán nagy vonatkozásaiban lehet látni, kinlódását, züllését csak sejteni lehet, míg a gyülöletet, lázongást és az olykor-olykor kirobbanó feszültséget, amit a lapok szórványosan meg is írnak, könyvében nem találjuk meg, holott ezeknek is ott kellene lenniök. De ezt nem is lehet kívánni M. Zs.-tól, még nem érkezett odáig. Mindenesetre a „Rokonok" jelentős írás, beismerés, vallomás még így is.

*

A regény egyik, azt lehet mon-

*Móricz Zsigmond új regénye. Athenaeum kiadása, 1933.

dani főszereplője, a polgármester. Figurája, mint mindegyik alak, éhethű. Igazi „úr". Bácsi, patrónus, joviális, hivatali tisztének teljes tudatában élő, a panamák, sikkasztások eltüntetője, adomázó, Deák-aforizmákat sziporkázó, kedélyes, minden alantasa lépését megfigyeli, az új hivatalnokot nagyszerű felkészültséggel és tudással igyekszik „benevelni" a Bank és a belső „családi" érdekeltség hatása alatt a korrupciók és panamák világába. Kispolgár, szegény ember nem számít nála, egyik sem ember, csupán adóalany, akinek kötelessége, minden zokszó nélkül, a közterhet nyögni. Ebbeli felfogása jellemző: ...„Ma minden csak érdek. Ki hallotta azt a mi időnkben, hogy a szegény népet megszervezzék érdekei szerint... A népnek szép eszmék kellenek, lelkesedés... Nevelni kell őket... Karácsonyra nemzeti színű zászlókról, szalagokról és drapériákról kell gondoskodni. Be kell huzatni az iskolákat és azokat a szép hazafias verseket szavaltatni. Nagy nemzeti ünnepet kell rendezni ezen a Karácsonyon. Az olaszoknak annyi nemzeti ünnepük van, hogy minden hétre esik valami nemzeti ünnep, néha kettő, három is. Ez kell. Csak ezzel lehet ébren tartani a hazafias lelkesedést."

Ez kell a népnek, a szegény osztálynak, az adóalanynak. És a polgármester úr a polgári „humánus" felfogásu új főügyész Wertheim szekrényét titokban tartott külön kulcsaival felnyittatja, a kompromitáló aktákat kilopatja onnan, hogy megakadályozza a panamák napfényre jutását. És ez nem csupán egy egyed, egyetlen polgármester...

Kopjáss Pista, az új főügyész felháborodik, tiltakozik, de a polgármester úr fölényesen leinti; sakkban tartja, mert már a főügyész is belegabalyodott holmi kisebb panamába. Ezt szegzi neki... Kopjáss Pista a „Karácsonyi nemzeti szinü szalagokra" azt mondja: „Bizony, akármit mondunk, a legszebb nemzeti szalag sem véd meg a fagy és nyomor ellen". Kopjáss Pista, a főügyész, az ő „humanista" felfogásával, szeretne „valamit" adni is a népnek. „Valamit" csupán, de a polgármester, a Bank és a többi tényezők még ennyit sem; mert mi marad nekik? Egyértelműen duruzsolják, szinte halálig sértetten: „Ki ez az ember? Egy lázitó? Forradalmár? Kommunista..." A „kommunista" jelző már nem kérdés, hanem konkrét vád... Tehát mindazok, — a polgármesterék szerint — akik csak fikarcnyit is szemelőtt akarják tartani a nép érdekeit, kommunisták; következetesen: a kommunisták a nép érdekeit képviselik. Kissé zavarosan, de végeredményben, a polgármesterék felfogásának ez a konkluziója. És a főügyésznek, aki éppúgy közéjük tartozik, mint akár maga a polgármester s aki, ha módjában lett volna, „valamit" adni akart a népnek, „valamennyire" a nép érdekeit is szemelőtt tartotta volna, pusztulnia kell... Szóval, még „valamit", még „valamennyire" se ...

*

Kopjáss főügyész Pesten járt a miniszternél városi kölcsön ügyében. A polgármester előre kioktatta, mit mondjon, hogy a szükséges pénzt megkaphassák. De még nem bízik az új emberben s ezért az alispán felügyelete alá helyezi, akinek történetesen, éppen akkor, — csodálatos véletlen, — szintén Pesten van dolga. Együtt utaznak, külön bérelt szakaszban; odakint, a folyosókon is szorongnak az emberek, míg ők kényelmesen elfekszenek a puha üléseken... A főügyész egésznap lohol a miniszter nyomában, megfordul a képviselőházban, végighallgatja a miniszter beszédét; a 245 képviselőből tizenheten voltak bent, később ez a szám leolvadt nyolcra. Bámul, érthetetlen, hol vannak a képviselők? Körzeteiket járják, mert választás lesz és a mandátum megtartása fontosabb, mint a miniszter beszéde, az ország ügye... Régi, ujságiró ismerősével kerül össze s az sok mindenről referál: „Ez kilépett az Egységes Pártból, mert már tudja, hogy el van ejtve, hát így akar magának népszerűséget csinálni. Most megy ellenzékbe..." Ez az ellen-

zéki padokból tart kormánydicsérő beszédet, hogy megmentse a kerületét — képviselői állását —. Hátha nem állítanak ellenjelöltet." „Ez azért van úgy felháborodva, mert valami üzletet az ő körében nála nélkül intéztek el s ő nem keresett rajta". „Ez azért támadja a főherceget, mert az ő kerületében már bejelentette, hogy fellép."

A Ház képe. Intézik az ország, a nép ügyeit.

Kopjáss „Kezdte megérteni, hogy lehet az, hogy az egész ország meg van véve... Mindenki függ valami szálon s valami módon a kormánytól. Ő, mint városi főügyész annyira szolgája a kormánynak, hogy egy szabad gondolata nem lehet." S már a korrupció benne van, általtja magát, hogy azon keresztül tisztitja meg maga körül a légkört. „De csak erősödjek meg... De hogy lehet megerősödni? Csak két módon: anyagi függetlenség és társadalmi függetlenség." A polgári humanitás meghal benne, mert meg kell halnia. „Ha meg lesz a háza s lesz elég pénze..."

A visszautazás alatt, míg az alispán szundikál, ujságot olvas: „... egy vidéki polgármester nevét találta meg, akit a főispán azonnali hatállyal felfüggesztett. Végigolvasta a vádpontokat. Valamennyi anyagi természetű dolog; szabálytalanságok, visszaélések, panamák, jogtalan vagyonszerzés, az állam megkárositása..."

„Megdöbbenve olvasta újra és újra a vádpontokat. Egy sincs közöttük olyan, ami náluk is elő ne fordult volna és egy sincs, aminek bűnügyi következménye ne lehetne... Fel fogják menteni, gondolta magában..."

Őszinte beismerés; az ujságban olvasott vádpontok otthon, a saját városában is fellelhetők! Közigazgatás!

Később gondolkodik: „Itt szavazógépek kellenek. Itt az állampolgárnak sohasem volt joga. Itt láncon kisérték szavazni a polgárokat..."

Kereste az ellenzéket. Hol az ellenzék? Nincs! „Kormányképes ellenzék csak pillanatonként állott elő s ha megtörtént, hogy egy koalició, vagy egy teljes ellenzék kormányra jutott, az nem jelentett semmi fordulatot... hanem folytatták ugyanazon az úton a dolgokat, ahol a régi kormánypárt abbahagyta..."

Tehát nincs ellenzék. A valóságban nincs. S ha a baloldalon ülnek is, mégsem ellenzékiek... De hol vannak a szociáldemokraták? Eltüntek? Még annyit sem jelentenek, hogy a regényben megemlékezzenek róluk? A valóságban senkik, semmik?! A kormány előtt nem ellenzék? S az iró, illetve Kopjáss főügyész előtt sem?... Bizonyára, mert ha az ülésteremben is úgy fejtenék ki ellenzékieskedésüket, mint lapjukban M. Zs., illetve Zsarátnok város főügyésze szóvátette volna a regény hasábjain. Kopjáss figyelmét nem kerülte volna el. De az olvasottak szerint ők is bent vannak az „Egységes-párti Ellenzékben".

„Mindegy, — állapitja meg a főügyész, — hogy a képviselőház mit határoz és mit dönt, a nemzetközi szerződések szabják meg az élet ütemét." Vagyis, a képviselőknek nincs szavuk, a kormány dönt. Parlamentárizmus! A Házban ennyire mérvadók a „nép" kiküldöttei! Ily nagy és fontos szerepet játszanak! Feltéve, ha lenne is akaratuk, megtörik a kormány keménysziklján. De a népnek, igy ekként, nincs szava, akarata, a parlament a kormányé s a kormány az állam. Ó, szent demokrácia, parlamentárizmus!

*

De érdekes a „humánus" főügyész családjának belső élete is. A főügyészné mint bánik a faluról hozott, buta kis paraszti cselédlánnyal, a „háztartásbeli"-vel. 151. o., 2. bekezdés; a főügyészné az urát várja haza: ...„Kinézett az ablakon, aztán kiszaladt — a főügyész az alispán autóján megérkezett, — kaput nyitni. A lány is ébren volt ugyan, nem engedte lefeküdni, minek aludjon a dög, amikor az uraknak még szükségük van rá."

Ez is beletartozik a „polgári-humanitásba." A 152. o. pedig: „Valósággal kituszkolta a nénit a szobából — a főügyészné a ro-

kon Kati nénit — a pici cseléd-szobába, amit sose kap meg a cseléd, akinek jó a konyhában is..."

Naponta halljuk, hogy a cseléddel úgy bánnak, mint családtaggal. Ez hát az úgynevezett „családtagság." És ugyanekkor az úriasszonyok oldalakat panaszkodnak a polgári lapokban, hogy a cseléd gonosz, ravasz, aljas, lop, közönséges bűnöző, munkaadóját nem szereti!... Ugyan, ha a „főügyésznékkel" is így bánnának, vajjon mit szólnának hozzá?

*

„Rokonok." Valóban úgy élnek, mint rokonok. Szorosan, kéz a kézben, megértőn. És egymásnak sopánkodnak, amikor a torkokon és másként elúsznak az ezerholdak, de összefognak, hogy mentsék a veszendő úri familiákat. Mert fontos, hogy a „Sebesi Tóthok", „Micskyk", „Balássyk", „Meleghek" meg legyenek mentve... „Nagyon helyes is, — mondja a főpolgármester — nem szabad elveszni hagyni a családokat, míg lehet rajtuk segiteni!"

És ugyanakkor a megyében: „harmincezer munkanélküli földmunkás" lézeng, szeretnének dolgozni. De ezek családjainak megmentésére nem fognak össze: „A népnek szép eszmék kellenek, lelkesedés, Karácsonyra nemzeti szinű zászlókról, szalagokról, drapériákról kell gondoskodni, be kell huzatni az iskolákat, szép hazafias verseket szavaltatni. Ez kell a népnek!"

*

A könyv maradandó dokument arról, hogy milyen az ország — a kornak megfelelő — belső strukturája, közigazgatási élete, a „Béla bátyám", a „főpolgármester" szemében mit jelent a nép, aki dolgozik s görnyed a súlyos terhek alatt: A regénynek csupán azt a hiányosságát érezzük, hogy a legfontosabb tényező, a nép belső élete nincs kidomboritva, hiányzanak azok a hangok az elnyomott osztályból, melyek már a végrehajtások, árverezések és nyomor következtében kipattannak. Móricz Zsigmond e munkájának értékét még hatalmasabban növelte volna, ha ezekre a jelekre is rámutat.

Mindazonáltal M. Zs. ilyen irást ezideig még nem produkált.

(Budapest) **Hamvas H. Sándor**

LÁBADOZÓ SZÉL.* „Minden történeti szakasznak megvannak a saját törvényei. Ha az élet tuljutott egy adott fejlődési szakaszon s e szakaszból egy másikba lépett, úgy más törvények irányitása alá kerül", — irja Marx a Kapital első kötetében. E tétel minden társadalmi jelenségre, így az irodalomra is érvényes. Minden új, vagy éppen „forradalmi" forma új, tehát forradalmi tartalom nélkül önmagáért való, mint ahogyan minden, a régi formák jól kipróbált, megbizható mankójára támaszkodó, de új tartalmat hirdető irodalom is inkább papiros, mint irodalom. Ezen még a többesszámban kiabált és kórusban zengett felfokozott tömegindulat sem segit, mert e költészetet éppen tulhangoltsága, indulatainak tulfeszitettsége teszi gyanussá s volt benne — ma már azt hiszem nyugodtan bevallhatjuk, — valami az önámitásból is. A tömeget a kihangsulyozott többesszámmal s az erőt és cselekvő képességet hangossággal akarták pótolni. Hű kifejezője volt ez a költészet az ellenforradalom ütéseit szenvedő ember lelkületének, aki a tömegekhez szólván elsősorban önmagát biztatja. Természetes az, hogy ez a költészet fejlődésének egy pontjánál átcsap a saját maga ellentétébe s egy halkabb, csendesebb, de megbizhatóbb irodalommá lesz, amelyen az élmény zománca fénylik. Ez az irodalom nem egy osztály (ezt az előbbi irodalom is csak hirdette, de megvalósitani nem tudta) de az osztályhoz tartozó

*Radnóti Miklós: Lábadozó szél. A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának kiadása. 1933.

ember, az osztályával közösséget vállaló egyén harcait, szenvedéseit, lelkes felemelkedését vagy csalódott visszahullását tükrözi. Csak legegyénibb, néhol pszichikai részletproblémáival kapcsolódik a napi küzdelmek vonalához „s mint ilyen: totalitásában politikai hatásu, nem pedig beleerőszakolt tendenciájában." (Peéry Rezső: Uj irodalom Szlovenszkón. Korunk 1932.)

Uj fejlődési szakaszban új törvények irányadóak, de itt nemcsak a társadalom fejlődési törvényeiről van szó, amelyek természetszerűleg hatnak az irodalomra is, hanem azokról, amelyeket az irónak magának kell kialakitania, egybevetve mondanivalóinak sulyát formakészségének teherbiró képességével. E nagy lelkiismeretességet s irói felelősségérzetet követelő egybevetés eredménye Radnóti Miklós új verskötete a „Lábadozó szél."

Egy a proletárélet élményanyagával dúsan megterhelt költő birkózik itt a formával, amely nem akarja ezt az élményanyagot hordani s birkózik élményanyagával, amely nem akar e forma keretei közé törni. E küzdelemből, mely gyakran a hősiség határait súrolja, fog megszületni az a törvény, amellyel majd itélkezhetünk Radnóti költészete, illetve költészetének a küzdő osztályokhoz való viszonyáról, amely egy ponton túl egyet jelent.

Formai szempontból érdekes jelenség tanui lehetünk Radnótinál. Szemlélete világos, realista, szemléleti formája: a nyelv, pedig sűritetten romantikus. De éppen ez az ellentét az, amely költészetének egyéni varázsát megadja s menti, sőt indokolttá teszi nyelvi tulkapásait és tulzásait. Egy minden izében mozgó, eleven költői nyelvet teremt így magának, amely az álló, nyugodt dolgokat is kimozditja mozdulatlanságukból. Pl. „fegyelmes halottakat lottyantva kanyarodnak Kinában a kotyogó patakok! Füttyel oszlik a béke! s proletárhalottak oszlanak nézd, a fütyülő levegőben." E néhány sor a felületes szemlélőnek erőszakolt jelzőivel és erőszakolt fordulataival egy modoros költői nyelvet sejtet, pedig ép' ennek az „erőszakoltságnak" köszönheti e vers s a kötet minden verse, hogy minden sora, minden fordulata egy önálló kis akcióvá lesz. Ahogyan egy pesti kritikusa állapitja meg Radnótiról igen találóan, hogy nála a „szellő, holdfény, szagok aktiv forradalmárokká válnak."

Külön dicséret illeti a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumát, amely e könyvet kiadta, ezzel is tanujelét adva, hogy helyesen vonta le az utolsó tizennégy esztendő tanulságait.

(Budapest) **Forgács Antal**

A TÜZHARANG.* A feudális-kapitalista Magyarországról leszakitott Bácska polgársága az uralom változással járó ájulás után szükségszerűen új életkeretek kialakitásába kezdett. (Lásd Lányi A. cikkét a Korunk májusi számában.) De amilyen nehezen forrt ki az új keretek közötti helyt-találás, épp oly nehezen nőtte ki magát e területnek a decentralizáció követelte szükséges „új" és „önálló" magyar polgári kulturája. Amig u. i. az ugyancsak új keretek közé került Szlovenszkónak, de főleg Erdélynek megvoltak a polgárság rövid konzerválódásához szükséges gazdasági és társadalmi alapjai, amelyeken a középosztály mennyiségileg elég bő irodalmat termelhetett, addig a gyarmati multtal biró Bácska fejlettebb előfeltételek hiányában csak importált építőanyagból tudta összetákolni saját irodalmát. Igy kellett felépiteni kölcsönvett mintára az irodalom megszervezését és annak a

*Csuka Zoltán versei. Kalangya kiadás. Noviszad. 1933.

transszilvanizmusról gyengén lemásolt koronáját, a „Vajdasági lelket." Ebben a munkában Csuka Zoltánnak oroszlánrésze volt, ha elsősorban nyugati művészi áramlatokból vette is a maga költészetének inditékait.

Csuka letagadhatatlan polgár. Polgár 1931-ben megjelent Mindent legyűrő című kötetében is, amelyben tiz év vers termését közli és polgár új könyvében, a Tűzharangban, ha megtévesztően sok baloldali szólamot is használ mai hangszerelésű költészetében. Az expresszionizmusból magával hozott örökségei bennünket nem érdekelnek. Nem érdekel az sem, hogy az individuálizmus hevületében a költő spirituális csimborasszóvá, elfoghatatlan Übermensch-é dagad. Az is hidegen hagy bennünket, ahogyan a fantáziájával a világmindenségben úszik. A mi számunkra fontosabb a költő színleges frontváltozása, az 1932-ig tartó kozmikus vakuumból az 1933-ban felfedezett élet ütőere felé, bár ez is inkább csak mint általános jelenség fontos. A Tűzharang első, tehát szinte programatikus ciklusa olyasmit árul el, hogy a valóság kisérti, zaklatja, zavarja s e zavar kikiáltására kényszeriti a költőt, a valóság nem engedi már a „költészet" nyugodtan fenséges vizein való evezést. Hogy Európa politikai epidermisze ma hitleri barna vagy fasiszta fekete az a legkevésbé sem csökkenti a polgárság páni félelmét, lévén az ellentétek kitörülhetetlenek, következményei kimaradhatatlanok s az osztály egységek a készülő katasztrófákra előre reagálók. Ebből a félelemből nem egyszer sajátosan félrevezető platonikus csatlakozások születnek a világ új arcát kiformáló erők mellé: — s ezek a csatlakozások ép' azért, mert platonikusak, az egyenes szembe fordulásoknál is veszedelmesebbek. Csuka, mint költő ilyen természetű szólamcsatlakozásaiban természetesen csak a jelenségek felületét vetíti vissza, — hisz azoknak benső fejlődési törvényeit nem ismeri — akármilyen pontos szociológiai frazeológiát is használ. Más lapra tartozik, hogy a polgári intellektuel pathetikus és komplikált modora (bármily kitünő is) s a szabadverseiben megnyilatkozó költői felkészültsége mihelyst aktuálissá akar válni vezércikké laposodik. Hiányzik belőle a világnézeti hevület plussza, amely ha egyáltalán realizálódhatna nála, egyszeriben leszerelné tulkomplikáltságát; — autszeider humanizmusát élettel töltené meg s a divatjamult világfájdalomból cél felé törő cselekvési akaratot kovácsolna.

A Rizsföldek parádéja című vers olvasásakor Hidas Antal kinai forradalmi versei jutnak eszünkbe. Micsoda rettentő különbség nyilatkozik itt meg! Az erőtlen lábszárú, sápadt polgári éneklés és a menetelő lábú, emelt öklű, telitorkú új magyar költészet között!

(Kolozsvár) **Méliusz N. József**

SZEGÉNYSÉGI BIZONYITVÁNY.* Márai Sándor új könyvének tartalmát még főbb vonalaiban is képtelenség vázolni. Az egyetlen amire az ismertető vállalkozhatik az, hogy vonalvezetését, beosztását és slágwortjait ismerteti. A humanisták hangnemében tartott kötet alapakkordja: szegénynek lenni annyi, mint kinainak lenni! — Mily külsőséges megállapitás ez tébolyitó napjainkban, amikor kinainak lenni, ha ugyan helyrehozhatatlan is, de szegénynek lenni a helyrehozhatatlanságon kivül éhenhalást, kiváltságos elbirálást és ha ezt még fokozni lehetne, úgy ezeknek a hatványozott fokozatait jelenti. Bárhol is ütöm fel e gazdagok számára iródott és természettudományi ismeretek terjesztésére szánt könyvet e melankolikus akkord variációi ütik meg füleimet. „A gazdagok már időtlen idők óta éltek azzal a gyanuperrel, hogy a szegények lusták és nem szeretnek dolgozni." Vagy: „A legtöbb szegény számára a munkátlanság, amit a társadalom rákfenéjének is neveznek, igazában nem

*Márai Sándor: A szegények iskolája. Pantheon kiadása, Budapest, 1933.

olyan rendkivüli állapot." Akár reggelig folytathatnám: ha különösebb örömem telnék benne. De sajnos, nem telik. Variációk egy akkord felett, természetesen a cinizmusnak és felelőtlenségnek oly' hangnemében, amely önkénytelenül is emlékezteti az embert a kigyóbűvölők közismert keleti melódiájára. Arra a melódiára, amelytől a kigyó ugyan megszédül, de amely a büvölőt is megőrjiti.

*

Márai világa semmitől sincs távolabb, mint a spekulációtól mentes, dicsőbb korokra és magasztos filozófiai eszmékre már eddig is annyi lemoshatatlan szégyent hozott valóságtól. Irodalma és művészete, sőt hozzátehetem, tudománya is ezen a ponton innen esik s legfeljebb jóleső kielégülést okoz és amennyiben ügyesen csinálja, u. n. hervadhatatlan babérokat szerez, ami, ismervén a polgári mentalitás terminológiáit, nagyon jól tudjuk mit jelent. Megkapja a bizonyitványt, szegényekről tartott közmegelégedésre szolgáló előadásokról lévén szó, természetesen szegénységi bizonyitványt, amit felakaszthat szerény keretben, lehetőleg az úriszobában.

*

Nem ismerjük pontosan azt a helyzetet, mely az iró gazdasági alapjainak a fölépitménye. Egyesek azt állitják, hogy e filozófiák, módszeres természetbölcselet, történelem, ésatöbbi szellemi megnyilvánulások iránt oly érdeklődést mutató gondolkodó két sarokháznak a tulajdonosa. Ő viszont jelen művében egyenesen minden rágalmazásnak elébevág; művének második mondatában már kijelenti, hogy gyakorló szegény. Ezek egymásnak természetesen világosan ellentmondanak. Mindenesetre nem készpénz a két sarokház legendája, de mindenesetre vágyálom, kiélési forma, beállitottság, anyagi és egyben szellemi hinterland, amely az irót romantikus kirándulásokra ösztönözi és finanszirozza a szegénység gázpusztitotta berkeibe.

Mily romantikusan látja a gazdag a szegénységet! Akár a józan az iszákosságot, a céda a szüzességet, a fehér ember a négert, a néger a fehéret és végső fokon a szegény a gazdagot. Megható az a naivitás, amellyel a szegény iró leirja a gazdagot az ő gazdagságával, autójával, barátnőjével, kutyájával és macskájával, Riviérájával és Palm Beachével. (Ugyanakkor megható az is, amint leirja az ő maga szegénységét, megható ez és szánalomraméltó.) Mit lehet tenni tehát az ellen, miféle porokat szedhet ebben az esetben az ember, ha jön a szegénység berkeibe weekendezni járó öntudatos polgári neokatholikus iró, történelmet, filozófiát, szociológiát és a többi rendszeres tudományokat anekdotákon át ismerő literary gentleman és a maga világát átpikturálja a szegénység árnyékaival, szalonjába erre az esetre beállit egy mosóteknőt, halljába egy szemeteskosarat és egy használaton kivül helyezett gyerekkocsit. Riviéráját áthelyezi mondjuk Felsőgödre vagy Nagymarosra és nagykiterjedésű birtokait valamelyik napilap által kisorsolandó ingyentelek ábrándjával helyettesiti.

Jön és türelmet, belátást, a megváltozhatatlanba való belényugvást prdédikál istenáldotta neokatholikus szájával. Ha cinikus volnék, hozzátehetném, hogy könnyű neki. De nem vagyok cinikus és nem mondom ezt, isten ettől megőrizzen. Függetlenül anyagi beállitottságtól ez esetben, a szegénység berkeibe és gázboritotta ugaraira kiránduló polgári olvasóközönséget bőkezű kiadója jóvoltából Márai kalauzolja. A háború után egyidőben igen nagy divatban volt, hogy perverz és neurótikus amerikai polgárok kirándulásszerűen felkeresték Marne véráztatta és döghullákkal boritott rétjeit. Ezek a polgárok jóleső borzongással és kellemes iszonyattal távoztak szemlélődésük dicsőséges szinteréről. A polgári olvasóközönség ismét tájékozódni kiván. Ezuttal a magasabb szempontok szellemi sikján, az istentől elrendelt szegénység házatáján folytatja szemlélődéseit. Az autócar idegenvezetője előveszi ékesszólási képességeit és meg-

mutatja ennek a megszemlélendő vidéknek derűjét, isteni vonatkozását és bibliai szellemét. Megafonja elsőrangú; amit mond, abban a hallgatóság csak örömét lelheti. Mit mond, mit mond a megafon?

„Legyetek megelégedettek szegénységtekben. Szegénységtek istentől elrendelt, találjátok meg benne boldogságotokat. Igyekezzetek annak keretein belül felépíteni világotokat, ha nem lépitek azt túl, megtaláljátok a boldogságot." Csupa angyali szavak, tőrőlmetszett isteni igék, egy agyalágyult kor dicső gyermekének már nem is józan szavai. De a weekendezők szája ize szerint való. És amikor megafonjuk kezelőjét dicséretük özönével halmozzák el, a szegények iskolájának ilyenforma látogatása után ők maguk is kikapják a szegénységi bizonyitványt.

(Budapest) **Remenyik Zsigmond**

LAPMONTÁZS

A NÉMET VÁLTOZÁS

A máglya ellobbant, a varázsszavakat elmormolták: „az ösztönélet tulbecsülője: Freud, a történelem kigunyolója: Cohn-Ludwig; az árulók, kik a világháború hősei ellen vétkeztek: a Remarqeok; a német nyelv eltorzitója: Kerr; a gőg és szemtelenség képviselői: Tucholsky és Ossietzky" — nincsenek többé. A Gleichschaltung megkezdődött, a szellem helyére teljes hatalmi apparátussal a propaganda lépett, a vásári kikiáltó hangja és mentalitása (Goebbels május elsején a Tempelhofon így kezdte beszédét: „E helyen még sohse látott tömegek...") Az őrmesteri csizmát igazoló „metafizika" sohse remélt virágzásnak indult, ökörré pukkasztott békaszavak hangoskodnak: a semmiből kell valamit csinálni, a semmit kell megfejelni. Mintha csak Nietzsche igazolódna: „Önmagát felelőtlennek érezni és a dolgokat ugyanakkor mégis érdekesnek találni: ezt a kettős jót ajándékozza a metafizika hiveinek." Az átnyergelés, a Gleichschaltung megkezdődött és ki csodálkozik, hogy az élen a baloldal metafizikusa: Gottfried Benn halad, aki ma így beszél: „Egy új világ született, mintha csak az Óceán egy rég elfeledett szigete bukkant volna fel hirtelen a mélyből. Minden ami régi mérték: a multé. Minőség és véleményszabadság többé nem számitanak, ma az állam egésze az, ami új tápanyagot ad a vérnek. És ennek a forradalmi erőnek a hordozója az ifjúság, melynek harci szimbóluma többé már nem lehet a ködbevesző Bastille..." (Rádióbeszéd.) A jóemlékezetű Neue Bücherschau szerkesztőségéből annak idején Becher és E. E. Kisch egy Benn-t dicsérő cikk miatt léptek ki. Irigyeljük az orrukat, akárcsak a Karl Kraus-ét, aki a Fackel máglyáján még akkor égette el a most behódolt Bernhard Diebold-ot, amikor mi még sokszor igent bólintottunk neki. Most Hitlert igazolják mindketten. Peter Martin Lampel-lel együtt H. H. Ewers fővédnöksége alatt Benn, Diebold és hitlerizmus? A harmadik birodalom metafizikai igazolására akkor már mégis a TAT-Kreis alkalmasabb, mert itt pl. H. Thomas cikkéből megtudjuk, hogy az egész változás lényegvonala nem más mint „vom Jenseits ins Diesseits", mert „ha a fejlődést figyelemmel kísérjük, akkor be kell vallanunk, hogy most egy fejlődési periódus végpontján állunk. De a kapcsolódás históriai pontja nem Bismarcknál van, de nem is Nagy Frigyesnél.

de a középkorban, amikor a feltétlen hit egy túlvilági személyes istenben még valóság volt... Ma ezt a hitet nem lehet megújítani, mert ahhoz az ember belülről tulságosan üres lett. Az ember tehát nem talál máshová utat, csak önmagához. Az ut csak személyiségeken át vezet, férfiakon át, akik személyes hitük mélységéből beszélnek. Ez ma az emberi „elite" utja, mely nincs tekintettel a tömegre." Csiramagok vannak itt elszórva: új aszkétákat, új szenteket termelő zagyvaság, az új pogányság papi hangja, mely ma még szemérmesen tartózkodik a hitleri szenttéavatás demagógiájától.

Milyen a helyzete ma egy lapnak Németországban, ha a címe: Europäische Revue? Karl Anton Prinz Rohan megkísérli, hogy lapja régi szellemének is áldozzon valamit: „Németország európai küldetése: a Közép. A Közép feladata pedig nem lehet szakitás, de egymásbakapcsolás. Kelet és Nyugat mindig össze fognak esküdni a Közép ellen, ha ez természetes misszióját — a kontinenset összetartani és kiegyensulyozni — feladja. Németország nem kötheti le magát sem Kelet, sem Nyugat mellé, mert ezzel természetes funkcióját adná fel. Nem lehet nacionalista imperialista robbantó test, mert ez volt a vilmosi korszak tévedése. A Közép nem lehet távolságszakító nemzeti állam, mert akkor a nemzeti hegemónia és Európa elnémetesítésének illuziója után szaladna." Ez Rohan herceg régi hangja. Az új hang a goebbelsi propaganda magyarázatát adja: „A lelkipásztor az európai történelem utolsó századaiban egyre jobban az ember legbensőbb lélekzugának a befolyásolására törekedett. Ezzel a külső, a valósághoz közelebb eső lelki területek uralma a földi hatalmak kezébe került. A kormányzás nemcsak a közösség életének organizálása, de a lelki vezetés, a véleménykialakitás művészete. Akik ezt nem tudták, azokat az életre hivott erők elpusztitották. Kerenski, a liberális Itália, Primo de Rivera, Brünning bukásának az oka itt keresendő. Az orosz, olasz és német forradalomban, melyet nem régivágásu államférfiak vezettek győzelemre, de nagystilű néptribunok, egy jó adag valláspótlék van ...a lelkipásztor hatalmát megszűkitették és az emberi lelket két kézzel ők ragadták maguhoz. A propaganda igy az uralkodás egyik legfontosabb és legnélkülözhetetlenebb eszköze lett: művészet." Az új német okoskodások visszőparipája: a német nép eddig még nem talált igazi önmagára, most van a legjobb uton, hogy ezt a mulasztást pótolja. Rohan herceg a hitleri ébredés mottójául régi megállapitásait tűzi ki értekezése elejére: „A népeket először önönmaguk formájára kell hozni, kell, hogy előbb mindegyik kitakaritsa a saját portáját, a régi feudális világot likvidálja és ha mindegyik reálisan csak azt tükrözi vissza, ami igazában a lényege, csak akkor található meg a közösség utja." A német lényeg tehát a hitleri lényeg lenne? Ez lenne a takaritás, ez lenne a közösségbe induló ut? Rohan tovább megy, szakrális magasságok felé fujja a hitleri léggömböt: „A forradalmak új gondolatok és új eszmék nevében győznek. Ellenforradalmak a tradicionális értékek nevében győznek a forradalmi intellektualizmus ellen. Bennük a „Substanz" azokat az intellektuális idegen testeket hányja ki magából, melyek a forradalmat a népbe fertőzték... A forradalmár programhoz van kötve, de az ellenforradalmár szabad. A mitosz, mely őt viszi és mit ő irányit, könnyebben érhet el szakrális magasságokat. És ha a vallás határait meg nem sérti, a lelkipásztor is áldását adja rá."

Az áldásosztás már meg is történt, túlságosan elhamarkodva és

így nem csoda, ha nincs sok köszönet benne. A Schönere Zukunft hol aggódó, hol nyugtató hangon tesz erről bizonyosságot. „Nincs értelme, hogy letagadjuk: a német katholicizmus politikai csatát vesztett. A politikai liberálizmus le van győzve, de sajnos, nem a katholicizmus segitségével. Ez aztán természetesen a katholikus tendenciák erősitéséhez vezet." Hogy ezek a tendenciák tényleg léteznek, arról Wiedermann cikke tanuskodik: „A mai németeknek a kereszténység: hősi északi eposz. Pál apostol az ő szemükben már csak kereszténységet hamisitó ravasz rabbinus, a nemzetek feletti népzsinagóga megteremtője. Az Isten mindenekelőtt „német Isten", porosz isten. Németország isteni hivatása megalapitani az Imperium Teutonicumot és legyőzni az Antikrisztus országát: Franciaországot... Ezek az új német keresztények nagy frankfurti gyülésükön a következő határozatot fogadták el: Mi a német szellemet a keresztény evangéliummal akarjuk egyesiteni. Az egyház Luther szellemétől eltávolódott, mert a centrummal és a marxistákkal kötött szerződéseket"... Hogy a katholikusok németellenes internacionalisták, hogy a jezsuiták, zsidók és szabadkőművesek egy zsákba valók, az ezeknél a teutonoknál már dogma és így nem lehet csodálni, ha ugyanezen a kongresszuson egy theológus felszólalásában ezt mondta: „Mi fiatal theológusok irigységgel tekintünk az SA. emberekre. Az a legborzasztóbb, (sic!) hogy mi prédikáció közben nem beszélhetünk olyan brutálisan, mint ezek a népgyüléseiken. A templom ma marxista parlament-utánzat." A német katholicizmus már odáig jutott, hogy az üldözött zsidókkal közös nótát kell fujnia és frontérdekekre hivatkoznia, ahogy azt a Sch. Z. meg is teszi: „Köztudomásu, hogy a délnémet csapatok a világháborút ugyanolyan hősiességgel küzdötték végig, mint a porosz diviziók, hogy a tábornokok közül Ruprecht, Seeckt, Gallwitz, Epp katholikusak, hogy férfiak, mint Faulhaber a keresztények forradalmi bátorságával először minősitették árulásnak a tizennyolcas forradalmat, hogy Brünning 18-ban Winterfeld szabadcsapatában küzdött a vörös forradalom ellen..." A keresztény forradalmi bátorság? Hol van, hol maradt ma? A lelkipásztor áldást oszt Hitlerre és egy svájci lap így ir a teljes kapitulációról: „A német katholikus püspökök morális hatalma volt az utolsó hatalom, melytől Hitler még félt. És a mai német püspökök — mintha a Ledochowskiak, a Melcherek és Kettelerek, akik nem törődtek vagyonuk pusztulásával, püspökségük elvesztésével, fogsággal, nélkülözéssel, de nem hajoltak meg Bismarck előtt, nem is lettek volna, — annál jobban bókolnak a barna Bál előtt. Pedig katholikus akció és barna ing: összeférhetetlenek. Ebben az ingben a wittenbergi szerzetes és a nietzschei Übermensch menetel, akinek nem kell már az isten, mert ő maga az isten. A wittenbergi szerzetes pedig egyszerüen államositotta istent." De a veszélyt, a szemrehányást el lehet és el kell felejteni és meg lehet bocsátani a teutonoknak mindent, ha Hitler leszámol a bolsevizmussal, de kell, hogy isten igazában fellélegezzünk, hogy ami történt, így történt. „És nemcsak fellélegezni, de uszitani segiteni. Mert a Sch. Z.-nak az eddigi zsidóüldözés nem elég. „Ami most Németországban történik, azt távolról sem lehet igazi bünhődésnek tekinteni." A katholikus lelkipásztor tehát amugy istenigazában osztogatja az áldást „keresztény forradalmi bátorsággal."

Éljen a háború: a hét zioni böles ellen, („mert a zsidó internacionalizmus semmit sem tett, hogy a békeszerződéseket megakadá-

lyozza" Sch. Z.) háború az egész világ ellen! A tizennégyes hangulathoz érkeztünk és hogy mennyire igazunk volt, amikor megírtuk, hogy Hitler a tizennégyes erőket szabadítja életre, azt a Neue Rundschau új szerkesztője Suhrkamp igazolja: „Ezek a mosti tavaszi napok mindenben 1914 nyarát idézik, akkor és most: mindenütt egyenruhás fiatalok és hiába minden: az uniformis még a nézőt is fiatalítja... Az akkori mámor nem volt csak pusztán háborús lelkesedés, de felszabadult kiáltás, nyujtózkodás fülledt atmoszférás, pattanásig feszült puskaporos évek után. Mindenkiben valami új élt, egy erejüket felülhaladó valami, aminek a célja nem az Én volt. És az a tény, hogy nem az Én volt a cél: ez volt a szabadulás... Aztán hazajöttünk és töprengtünk, tépelődtünk... és pl. annak a szimpátiának, mely a német férfiakban Oroszország és a szovjet javára csirázott, itt ebben a tépelődésben volt a gyökere, mert itt volt újra az a valami, ami felülmulta erőnket és aminek a célja nem az Én volt. Sokan csodálkoztak emberek felett, akik a kommunizmussal szimpatizáltak, holott exisztenciájuk a kapitalizmusban gyökerezett: íme itt a magyarázat. És a háború mámora, ami minden háborús könyvből, mégha kimondottan antimilitarista volt is, felénkcsapott, ebből a suta szerelemből táplálkozott. Egy generáció sorakozik fel előttünk: a férfiak egy megszakadt, de le nem zárt élménnyel. Annak az életformának, melyet a háborúban a magukénak vállaltak, a teljesülése, a békeformája elmaradt. És ez a férfigeneráció most ezekben a napokban éli meg ezt a történelmi kiteljesedést." — A le nem zárt élmény: nem volt elég 12 millió hulla! A bestialitás „férfiélményét" tovább kell fertőzni: élményteljesedést, oktalan beste világdacolást, középkort, barbarizmust: az önmagára talált Németországot! Az ember nem hisz a szemeinek: mi mindent lehet és kell ma egy német írónak leirni! A máglyaégés nemcsak szimbólum volt, de élő tény: a humanitás szikrája nem egy német íróban lobban ma utolsót. Talán egyedül Rudolf Pannwitz cikkében találunk egy kis burkolt bátorságot, amikor a nép, állam és művész viszonyáról ír a Literarische Welt-ben: „A nép anyai, önmagát és mindent befogadó és kihordó, de nem alkotó. Benne az egész kozmosz teremt... Sohse zárhatja le önmagát, soha sem lehet utolsó forma A lényege: anyaság. Ha önönmagában férfivá hasonul, akkor ez olyan, mint amikor a nők változnak férfivá... A népnek pihenni, kotlani kell, csak akkor van meg a mesebeli mérhetetlen ereje, hogy mindent ki tudjon hordani. Az állam sohse tudja a népet önmagában felvenni. Az állam a legjobb esetben csak azt a funkciót töltheti be, amit a mérték a versnél, de lényeg: ritmus sohasem lehet." A szellemautarkia gajdolói, a könyvégetők tanulhatnának a következő mondatokból: „A mi népünk nem államnép, de a legmagasabb kulturalkotások népe. Mi magunkba gyüjtöttünk, magunkba váltottunk mindent, ami különben sehol sincs egymás mellett, mindent, ami méltó arra, hogy világöntudat és jövőelem legyen. És ez tette népünket anyanéppé, világkulturában egyedülállóvá." Most Goebbels, Goering, Ewers, Walter Bloem jelentik a világöntudatot és jövőelemet, Pannwitz szavait igazolva: „A művészek, akik ma élnek, mindig megfellelnek annak a népnek, mely ma ép' itt van... Ahol egyetlen egy művelt ember van, ott a barbárság ismeretlen dolog, mondja Konfutse. Ó, valósuljon meg nálunk németeknél ennek az egyetlen egy műveletnek a fogalma." Hiu kivánság: Konfutse idegen, ázsiai, tunya, nem hord sem Jäger-alsót, sem barna inget.

Goebbelsék a műveltség nagyobb dicsőségére inkább Schreckammert rendeznek be. A drezdai galéria modern osztályából eltávolítják a „novembergazok" a Klee, Kokoschka, Nolde stb. képeket, de nem máglyára rakják, nanein, hanem a városi múzeum Schreckenkammerjába. A Form, mely ma már melléklete a Kunstblatt nélkül jelenik meg, (mert szerkesztője Paul Westheim: zsidó) ehhez a következő megjegyzést fűzi: „Hinni akarjuk, hogy az új mozgalom ifjui ereje a művészetben is megtalálja kifejezési formáját. És ha ez művészet lesz, akkor talán nem lehet Barlach faszobrait keleti Untermenschtummal elintézni és Marcot, Kleet, Hofert, Noldet, mert nem idealizált képeket festenek, zsidóként kezelni (amikor nem is zsidók) és az építészeket, mert lapostetejű házakat építenek bolsevistákká bélyegezni."

A mult számban elparentáltuk a baloldali német lapokat. Mára a német emigráció már új hadállásokból kezdi meg a harcot. Az Unsere Zeit Svájcban jelenik meg (Verlag Hans Märki, Basel, St. Johannvorstadt 42.) Az utolsó számban angol szem (Harry D. Harben) nézi a német változást: „A német nép az emberi testvériség fáklyáját lobogtatta meg a háború után az emberiség felé. De Európa néma maradt, mert mi mindnyájan a győzelmet akartuk kiaknázni, de morálisan Németország győzött. Egy évvel ezelőtt nem lehetett pl. egyetlen angolt sem találni, aki a fronton a németek ellen harcolt és aki ne szerette volna Németországot. Csak Franciaország kötötte az ebet a karóhoz. De — és ez a tragikus — a német megalázás megtette a magáét, a türelmet lassan felőrölte és ha ma a tömegek Hitlert éltetik, ki csodálkozhatik ezen? A felelőséget ezért elsősorban a szövetségesek kell hogy viseljék és nem utolsó sorban a német szociáldemokrata vezérek, kiknek passzivitását nem lehet butasággal elintézni, mert ez nem volt más, mint árulás, gyávaság." Soha dicstelenebbül párteszme nem vérzett el, mint a német szociáldemokrácia. A Neue Weltbühne (mely Prágában jelenik meg most: Praha I. Melantrichova 1/IV.) új szerkesztője Willi Schlamm a következőket irja: „Volt egyszer egy német szociáldemokrata párt, mely hatvan évig olvashatta saját pártprogramjában, hogy a munkásság felszabadulása csak a proletáriátus műve lehet. De amikor hatalomra került, csak egy célt ismert: a tömegek iniciatíváját letörni. A parvenü szégyelte plebejusi származását és még maga Huggenberg sem küzdhetett volna jobban május elsejének államünneppé emelése ellen, mint az Ebertek, Scheidemanok, Severingek. Ha az egész háborúutáni német történelemből nem tudna az ember mást, mint azt a tényt, hogy az uralkodó szocdemek tiltották be május elsejét és hogy az uralkodó fasizmus avatta „a felébredt nemzet ünnepévé" — eleget, mindent tudna az ember... Ez a májusi ünnep évszázadunk legszemtelenebb demagógiáját koronázza. Egy párt, melynek egyetlen célja a munkás guzsbaverése, először elrabolja annak szabadságát, a levegőjét, épületeit, nyomdáit, aztán elrabolja még a szimbólumait is. Ilyen gigantikus szemérmetlenség előtt a vitának el kell némulni. Nincs értelme ellenséget vádolni, amikor ez ekkora infámiával rendelkezik, nincs a földnek nyelve, mellyel ezt meg lehetne érteni... A szociális tant mindenkor ellenségei értették meg a legjobban és így Hitler nagyon jól tudja, hogy még a munkásság elpusztitására is elsősorban a munkásságra van szüksége, mert ők korunk történelemhordozói mindenekelőtt és így még saját halálos ítéletüket is önönmaguknak kell ellenjegyezni:

Hitler jól tudja: akár előre, akár hátra, de a munkásság nélkül nem megy ma semmi."

És a baloldali intelligencia nélkül? Rohan herceg megirta: ezt a „Fremdkörpert" az ellenforradalomnak ki kell vetni önmagából. Hogy ez hogy történik, arra példa a TAT: „Van az intellektualizmusnak egy bizonyos arroganciája, mely mindig és újra elvezet arra a határra, ahol a sors, a vasmarkú hatalom vagy a nyers erő a földre teriti és így szerénységre inti." A máglyahalál, a zsidó üldözés tehát csak „szerénységre" intő intézkedések! „A csapás kemény, de a népi megérzés reakciója ennek dacára nem igazságtalan. Aki intelligens, az szolgáljon, aki arrogáns, az szenvedjen, aki fölényben van, annak ezt a fölényt keservesen meg kell fizetni." Az őrmester pattogó kemény szavai, az új intelligencia, az új arrogancia beszél itt: „Németországban egy csapásra eltűnt a baloldali intelligencia. Az idő, amikor még el is hitték az emberek, hogy csak a baloldaliak tudnak irni, elmult... Egyet azonban meg kell állapitani: hol vannak ma azok a hires tollak, mért nem vágják az ellenfél szemébe a „j'accuse"-t? Hogy ez elmaradt, hogy egy sem találta meg bátor és meggyőző „vádolok"-ját: ez önmagától multtá bélyegzi ezeket az embereket, akik a felelősség elől elszöktek. Pedig a munkásságnak mennyi hite fűződött hozzájuk!" Hogy is irja a Weltbühne-ban Schlamm? „Ilyen gigantikus szemérmetlenség előtt a vitának el kell némulni." Az egész világ, mindennap, tömegben és intellektueltiltakozásban egy állandó „j'accuse" a német barbarizmussal szemben, de az őrmester ezt mind nem hallja, neki csak egy törődése, egy gondja, egy bosszankodása van, hogy a baloldali intelligencia emigránsai „megszöktek a felelőség elől", hogy élnek, beszélnek, irnak és vádolnak, hogy nem fűzheti őket az Ossietzkyek, a Rennek rabláncára, hogy nem fizetheti meg nekik is keservesen a fölényt: a szellemet!

(Stósz) **Fábry Zoltán**

KORUNK HIREI

Julius-augusztusi nyári, kettős számunk, mint minden évben, ugy az idén is julius hó 15-én jelenik meg.